

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Ludvík XIV. a Vilém III – vývoj jedné rivality

Pavel Miler

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Ludvík XIV. a Vilém III

Vývoj jedné rivality

Vedoucí práce:

Prof. PhDr. Aleš Skřivan, Csc.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedeníh pramenů a literatury.

Plzeň,2012

.....

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé Bakalářské práce Prof. PhDr. Aleši Skřivanovi, Csc. za cenné rady, odbornou pomoc a čas, který mi při vedení a zpracování této práce věnoval.

Obsah

1. Úvod	7
1.1. Úvod do tématu a cíl práce	7
1.2. Metodologie.....	9
1.3. Prameny a zdroje.....	10
2. Vilém III. a král Ludvík XIV, základní rysy osobností	12
2.1. „Král Slunce“ Ludvík XIV.....	12
2.2. Vilém III., od místodržícího králem Anglie	24
3. Mezinárodní politika Ludvíka XIV. a Viléma III.	38
3.1 Cíle krále Ludvíka XIV. a politika Viléma III.....	38
3. Evropské konflikty ve druhé polovině 17. století, role Ludvíka XIV. a Viléma III.	43
4.1. Devoluční válka (1667-1668).....	44
4.1.1. Pyrenejský mír	44
4.1.2. Aliance tří, průběh a výsledek války.....	46
4.2. Francouzsko-nizozemská válka, 1672-1677	50
4.2.1. Odplata krále Ludvíka XIV.....	51
4.2.2. Doverská smlouva, 1670	52
4.2.3. Počátek války a Rampjaar v Nizozemí.....	54
4.2.4. Obrat ve válce, Haagská aliance	59
4.2.5. Mír v Nijmegen, 1678-1679	62
4.3. Politika reunií, 1680-1684	64
4.3.1. Soudy reunií.....	65
4.3.2. Anexe Lucemburku a Řezenské příměří 1684	66
4.3.3. Odvolání Nantského ediktu a vznik Augšpurské ligy.....	67
4.4. Devítiletá válka, 1688-1697	69
4.4.1. Volba kolínského kurfiřta, útok do Falce.....	70
4.4.2. Slavná revoluce v Anglii, Vilém III. králem Anglie	73
4.4.3. Nerozhodná válka	76
4.4.4. Cesta k míru v Rijswijku, 1697	79
4.5. Vilém III. a Ludvík XIV. a válka o španělské dědictví.....	83
5. Závěr	93
6. Seznam použitých pramenů a literatury	98

7. Resumé	102
8. Přílohy	104

1. Úvod

1.1. Úvod do tématu a cíl práce

Panování francouzského krále Ludvíka XIV. je jednou z nejvýznamnějších epoch nejen francouzské historie, ale i evropských dějin. Roku 1661 zemřel kardinál Mazarin a Ludvík XIV. se chopil vlády. Francie se stala díky „králi Slunce“ vzorem absolutistické monarchie. Systém absolutistické vlády, který Ludvík XIV. dovedl na vrchol i přes jeho restriktce dal podnět k rozvoji věd a umění v nebyvalém rozsahu. Francie s hlavním městem Paříž se proměnila v kulturní a vědecké centrum Evropy sedmnáctého století. Symbolem království, panovníka a jeho moci se stal zámek ve Versailles, od roku 1682 sídlo francouzských králů. Vzestup královské moci umožnil důrazné prosazování politických cílů a to jak na domácí scéně, tak v zahraničí. Vzrostl respekt k Francouzskému království, francouzská superiorita však byla vykoupena mnoha ničujícími válkami trvajících většinu Ludvíkovy vlády.

Odvrácenou stránku Ludvíkovy politiky představovala série válek trvajících od konce 70. let téměř až do konce jeho vlády v roce 1715. Náboženská nesnášenlivost, nákladný život dvora, náklady na vojsko a náročná zahraniční politika způsobila postupný obrovský nárůst státního dluhu. Na konci vlády po nepříliš úspěšných válkách Ludvík XIV. dovedl stát téměř na pokraj bankrotu. Primárním cílem francouzské zahraniční politiky od poloviny 17. století bylo posunutí hranic Francie do tzv. hájitelných hranic tvořených na západě Pyrenejemi a na východě řekou Rýn. Rozšíření hranic znamenalo expansivní politiku hlavně do říše, to je hlavní důvod pozdějších třenic. Prvním konfliktem se stala devoluční válka z let 1667-68, v níž reformovaná francouzská armáda ukázala svou sílu, proti které nebyly španělské jednotky žádným soupeřem. Do války zasáhly Spojené provincie severního Nizozemí. Válku fakticky vyhrál Ludvík XIV., ale protože jeho totální vítězství překazili Nizozemci, začal je od té doby nenávidět. Další válku proti Nizozemí připravoval na rok 1672, v níž chtěl Nizozemce pokořit. Zpočátku vítězil, ale mezitím proběhl

převrat a vlády se po velkém penzionáři Johanu de Witovi chopil mladý, ambiciózní a protifrancouzský princ z nassavského rodu Vilém III. Oranžský. Vilém III. jako místodržící Spojených provincií zabránil katastrofě a stal se hrdinou. Od této doby se dalo vždy v protifrancouzských záležitostech počítat s podporou nizozemského místodržícího, a od roku 1689 s krále Anglie. Po těchto neúspěších Ludvík XIV. zřídil v na začátku 80. let soudní dvůr tzv. reunií zkoumající staré listiny související s územím převážně v říši, a na základě nároků plynoucích z těchto listin měly být obsazovány tyto oblasti. Toto anektování území znovu znepokojilo Evropu. Vilém III. Oranžský se podílel v roce 1686 na vzniku Augšpurské aliance. Francie se cítila ohrožena, což vyústilo v roce 1688 v Devítiletou válku, když Ludvík XIV. vpadl do Falce. Devítiletá válka skončila roku 1697 mírem v Rijswijku. Mír však netrval dlouho, neboť koncem 17. století byla znovu aktuální otázka španělského dědictví, zemřel totiž poslední Habsburk španělské větve na trůně Karel II. O pouhé čtyři roky později roku 1701, se rozhořel nový konflikt, který později, ač to byl konflikt hlavně mezi francouzskými Bourbony a rakouskými Habsburky. Válka nabyla mezinárodní rozměr a zapojily se do něj i ostatní státy Evropy. Vilém III. do této války příliš už nezasáhl, protože zemřel v roce 1702, ale ještě před svou smrtí dokázal zmobilizovat nepřátele Ludvíka XIV. proti jeho snahám získat Španělsko. Francie nakonec docílila toho, že španělský trůn získali Bourboni, byť se značnými ztrátami, které na delší dobu oslabily francouzskou monarchii.

Tato epocha je významná především činnostmi francouzského krále, které uváděly celou Evropu v druhé polovině 17. století do pohybu. Pokusy Ludvíka XIV. stát se evropským hegemonem ovlivňovaly celou druhou polovinu 17. století. Francouzské hegemoniální snahy se značným úsilím překazil Vilém III. Oranžský, nizozemský místodržící, později anglický, král. Vilém III. se stal protipólem, organizoval evropský odpor proti Francii. Soupeření těchto mužů se stalo velmi důležitým činitelem mezinárodních vztahů v 17. století. Právě zápas Francie proti většině Evropy a role Ludvíka XIV. a Viléma III. Oranžského je velice

zajímavým tématem, proto jsem si je vybral. Chtěl jsem více nahlédnout do tohoto zápasu. Cílem práce je pokusit na základě pramenů a literatury zhodnotit vývoj vztahů mezi Vilémem III. a Ludvíkem XIV, co mělo vliv na jednání těchto dvou mužů, kteří velmi zásadním způsobem ovlivňovali dění v Evropě a jaké dědictví zanechala tato rivalita pro budoucí evropský vývoj.

1.2. Metodologie

Práce je zpracovávána převážně metodou nepřímou, neboť je čerpáno hlavně z literatury sekundární, kde jsou informace zprostředkované od jiných historiků. Pro studium událostí jsem použil analytickou metodu. Pomocí analytické metody, jsem provedl analýzu faktorů ovlivňující jednání hlavních aktérů, biografická metoda byla uplatněna pro studium osobností Ludvíka XIV. a Viléma III. Oranžského. V závěru jsem zpracoval zhodnocení působnosti hlavních aktérů.

V první kapitole byla použita metoda biografická. Cílem této metody bylo ve stručnosti vylíčit život hlavních aktérů, popsat působení nejrůznějších vlivů na jejich osobnost. Výzkum byl zaměřen hlavně na faktor sociální, zejména na vzdělání, roli náboženství, a poměry v prostředí odkud osoby pocházeli. Druhá kapitola se zabývá rozбором cílů zahraniční politiky hlavních aktérů. Ve třetí části zabývající se konflikty jsem použil metodu analýzy. Konflikty byly zkoumány progresivní metodou, tak jak se chronologicky udály. Zkoumal jsem průběhy konfliktů mezi státy, mezinárodní vztahy a jakou roli v nich hrál vztah Viléma III. Oranžského a Ludvíka XIV. Z poznatků v závěru analýzy vzájemných vztahů a biografické metody jsem došel ke zhodnocení působení rivality Ludvíka XIV. a Viléma III. Oranžského na chod evropský událostí, negativa a pozitiva na pozdější směřování států v Evropě.

1.3. Prameny a zdroje

Literatury k danému tématu existuje velké množství a v mnoha jazycích, zvláště o králi Ludvíkovi XIV. To je tím, že Ludvík XIV. je nejznámější osobností sedmnáctého století. Literatura o Vilému III. Oranžskému je převážně cizojazyčná, vyskytující se o něco v menším počtu, za to většina prací je kvalitní. Z prací, co se vážou k Vilémovi III a Ludvíkovi XIV. bych chtěl vyzdvihnout práci nizozemského historika Wouta Troosta *William III the Stadholder-king: a political biography*, která podrobně popisuje osobní život Viléma III., jeho mocenský vzestup a konflikty s Ludvíkem XIV. a anglickým králem Jakubem II., podobně dobře zpracovaná je kniha Johna Millera *The Life and Times of William and Mary*, která klade více důraz na osobní stránku Viléma III. Oranžského. Kniha o Ludvíkovi XIV. je mnohem více, ale nejpřínosnější byly publikace Uwe Schultze *Ludvík XIV. a jeho doba*, která se zabývá všemi stránkami Ludvíkova života a kniha Françoise Blucheho zabývající společností za vlády krále Slunce *Za času Ludvíka XIV.: král Slunce a jeho století*. Ze zahraničních publikací jsou přínosná díla Arthura Hassalla *Louis XIV and the Zenith of the French Monarchy* a Ragnhild Hattonové *Europe in the age of Louis*, která zabývá obdobím vlády Ludvíka XIV. v celoevropském politicko-kulturním kontextu.

Literaturu jsem použil výhradně sekundární, ať již šlo o monografie nebo odborné studie z periodik a sborníků. Edice pramenů jsou v České republice obtížně dostupné. Prameny jako memoáry, dopisy nebo deníky se nachází buď v archívech, některé edice dokumentů jsou dostupné pouze v zahraničních knihovnách. Podařilo se mi získat pouze edici korespondence Ludvíka XIV. a Viléma III se svými ministry a generály mezi léty 1697/1700, které jsou cenné pro studium diplomacie a dokumentují cestu od míru v Rijswijku k dohodám o dělení Španělska, včetně plného znění samotných dohod. Dále jsou dostupné paměti krále Ludvíka XIV. a vévody de Saint-Simon, avšak k těmto pramenům se musí přistupovat velmi obezřetně, protože nejsou úplně objektivní.

Životopisné monografie jsem použil v biografické kapitole o osobnostech, kde byl veden výzkum v oblasti vývoje hlavních osobností a jejich jednání. Dále pro sledování mezinárodní politiky byly použity monografie o mezinárodních vztazích a pro pochopení fungování státu a společnosti za krále Ludvíka XIV. byla použita monografie Françoise Blucheho *Za času Ludvíka XIV.: král Slunce a jeho století*, kde se lze dovědět mnoho informací o chodu dvora a ceremoniálech, odrážející jeho osobnost. Dalším užitečným zdrojem se staly odborné články. Ty byly použity z elektronického zdroje *jstor.org*. Dále byly použity články ze sborníků. V těchto sbornících se nachází tematické články k období vlády Ludvíka XIV. a Viléma III. Všechny články byly v cizím jazyce, a cíleně byly vyhledávány v angličtině.

2. Vilém III. a král Ludvík XIV, základní rysy osobností

Abychom poznali rozdíly mezi Vilémem III. a králem Ludvíkem XIV., musíme udělat krátkou sondu do jejich života. To nám pomůže udělat si obraz prostředí, z jakého pocházeli, vzdělání, náboženské výchovy a představit další faktory, které hrály roli při formování osobnosti a následujícím charakteru jejich vlády. Také můžou trochu vysvětlit, proč se tyto muži nenáviděli takřka na smrt.

2.1. „Král Slunce“ Ludvík XIV.

„Byl to vladař, jemuž nelze upřít mnoho dobrého, ba i velkého, jako nelze přejít mlčením jeho ještě větší malichernosti a vady, v nichž je těžko rozeznat co měl za sebe a co si osvojil.“¹ Takto charakterizuje ve svých pamětech vévoda Saint-Simon krále Ludvíka XIV., velmi významnou osobnost 17. století. Za jeho vlády se Francie stala zemí s velkou mocí a středem evropské kultury a umění. Na druhou stranu, sláva byla vykoupena krví francouzského lidu. Král Ludvík XIV. si při své cestě za slávou zneprávil celou Evropu, a některé sporné události, mu ubíraly na lesku. Jeho přílišné sebevědomí a touha po slávě dovedla království na vrchol, ale také téměř na pokraj kolapsu.

Král Ludvík XIV se narodil 5. září 1638 na zámku Saint-Germain-en-Laye. Narození následníka bylo velkou slávou, neboť královna předtím pokaždé potratila. Na dítě bylo pohlíženo jako na boží zázrak tzv. „dieudonné“.² Králi Ludvíkovi XIII. se tak podařilo odvrátit případné nástupnictví jeho bratra Gastona Orleánského, jenž stále se snažil osnovat spiknutí. Král Ludvík XIII. zemřel 14. května 1643 po delší

¹ VÉVODA SAINT-SIMON, Louis de Rouvroy. *Paměti*. 1. vyd. ,Praha : SNKLHU, 1959, s. 17.

² dieudonné – Bohem darovaný

nemoci na zámku Saint-Germain-en-Laye. Téhož dne byl čtyř a půlletý dauphin svolán v Paříži králem jako Ludvík XIV.³

Královna matka Anna Rakouská ihned po králově smrti využila svou moc, a už 18. září svolala pařížský parlament do velkého sálu k projednání otázky regentství. Již měsíc před smrtí, král Ludvík XIII. v závěti stanovil Annu Rakouskou regentkou. Tato vůle vyvolala u královny hněv. Odmítla ji podepsat, protože by se musela dělit o moc s radou. Anna podala revokaci k pařížskému parlamentu, a přesvědčila parlament i státní radu, aby původní závěť zrušil a svěřil jí veškerou moc. S tím nesouhlasili Gaston Orleánský s bratrem de Condé a částí parlamentu. Ještě větší napětí v zásadě způsobilo jmenování kardinála Mazzarina prvním ministrem, který se stal až do své smrti de facto vládcem království. Vláda „cizinců“ zhoršila už tak napjaté vztahy uvnitř rodu a vztahy s parlamentní šlechtou, což vyústilo hnutím tzv. frondy. Delší dobu před vypuknutím frondy musel král čelit nepřátelství svého bratra. Celé panovníkovo dětství se tak do značné míry neslo v duchu neustálé nejistoty. Když nastoupil král Ludvík XIV. v necelých pěti letech na trůn a vládla za něj matka-regentka s kardinálem Mazarinem, odbojové hnutí ještě více zesílilo. Frondě rovněž nahrávala už od třicetileté války zhoršující se socioekonomická situace poddaných, kteří se ke vzpouře také přidávali.⁴

Fronda trvala pět let ve dvou fázích. 13. května 1648 vypukla vzpoura parlamentu kvůli výši daní a privilegiím. Vyzývala vysoké dvory k reformě státní správy, což vedlo k sestavení listiny požadavků. V noci z 5. na 6. ledna 1648 královský dvůr uprchl z Palais Royal na zámek Saint-Germain-en-Laye. Mezitím princ de Condé se svými vojsky zpacifikoval parlament, jenž se podvolil. V březnu 1649 byl uzavřen mír v Rueil, který ukončil tzv. frondu parlamentu. Druhá fáze označená jako fronda princů začala, když mezi Mazzarinem a princem vyvrcholila rivalita a poté co byli princové Condé a Conti zatčeni. To byla záminka pro další nepokoje.

³ BENSLEY, Benjamin. *Louis XIV and his contemporaries*. 1.vyd., London: Darton, 1845, s. 3.

⁴ LEVI, Anthony. *Ludvík XIV.: veřejný i soukromý život krále Slunce*. 1.vyd., Praha: Ikar, 2007, s. 59.

Condého stoupenci v Paříži se dožadovali jeho propuštění. Ovšem politická nejednota zapříčinila, že hnutí nemohlo účinně proti monarchii bojovat. Vojska šlechticů a krále pustošila celou zemi. K rozhodujícímu střetnutí došlo v dubnu 1652 v Paříži před Bastilou. Turenne porazil Condého vojsko, čímž byla Fronda princů fakticky poražena. Mladý král se vrátil 21. října 1653 do Paříže. Negativní stránky těchto událostí se promítly nebývale silně do poměrů v království. Královská moc byla oslabena. Materiální škody nabyly značných rozměrů. Důsledky frondy nepříznivě ovlivnily hospodářství. V obchodě došlo k dezorganizaci, loďstvo bylo zničeno a obchodní cesty byly boji narušeny.⁵

Tento obraz všeobecné zkázy zcela jistě krále Ludvíka XIV. traumatizoval, a podle toho vedl svou vnitřní politiku, snažil se, aby se podobná situace neopakovala. I když král Ludvík XIV. dosáhl plnoletosti už v roce 1651, kvůli frondě se korunovace konala včetně tradičních rituálů až 7. června 1654 v Remeši (fr. Reims). Faktickou moc, však nadále držel první ministr kardinál Mazarin. Jednal téměř o všech státních záležitostech jako o vestfálském míru, či pyrenejském míru se Španělskem v roce 1659.⁶

V březnu 1661 Mazarin zemřel. Zanechal králi rady, jak má vládnout. 10. března 1661 král svolal členy vlády, aby proklamoval svou vizi vlády. Prohlásil, že už nehodlá nechat za sebe rozhodovat někoho jiného, a chce o záležitostech rozhodovat sám. Žádná rozhodnutí nesmí být na zasedání schválena bez přítomnosti krále.⁷ Tímto dnem se zrodil absolutismus krále Ludvíka XIV., Nebyl jeho výtvozem, ale za jeho vlády dosáhl vyššího stupně dokonalosti.

Ač proklamoval odklon od Mazarinovy politiky, jednu věc nezměnil. Nehodlal dopustit jakékoli pochybnosti podkopávající královu samovládu, a ty, co pochybují, přinutit k poslušnosti. Král o důležitosti loajality píše i

⁵ DUBY, Georges. *Dějiny Francie: od počátku po současnost*. 1. vyd., Praha: Karolinum, s. 333- 334.

⁶ SCHULTZ, Uwe. *Ludvík XIV. a jeho doba*. 1. vyd. Praha: BETA Dobrovský, 2008, s. 33-34.

⁷ BEIK, William. *Louis XIV and absolutism: a brief study with documents*. Boston: Bedford/St. Martin's, c2000, s. 168-170.

ve svých pamětech: „Zásadní naděje na úspěch všech mých reforem spočívala v mé vůli a jejím prvotním základem bylo učinit tuto vůli absolutní, a to prostřednictvím chování, jež by si vynucovalo podřízení a vážnost všech.”⁸

Král Ludvík XIV. byl přesvědčen, že když je z Boží vůle králem, tak se nemusí kromě Boha nikomu zpovídat. Nejvýznamnějším ideologem absolutismu byl někdejší vychovatel následníka trůnu Jacques-Bénigne Bossuet. Ve svých dílech označoval monarchii za nejdokonalejší formu vlády a rozeznával dvě formy vlády absolutismu: vládu zvůle (z podaných činí otroky bez práv) a vládu absolutní (vláda podle zásad rozumu a přirozených práv). Monarcha rozhoduje o všem s výjimkou života a majetku poddaných. Panovník je zdrojem zákonodárné i výkonné moci, jeho opatření stojí mimo kritiku lidu a je odpovědný jen a pouze Bohu. Na druhou stranu, absolutní vláda byla také často terčem kritiky. Největším kritikem byl biskup z Cambrai François Fenélon. Absolutismus kritizovali také přívrženci kalvinismu a racionalismu.⁹

Zpočátku mnoho lidí na dvoře zapochybovalo o tom, zda mladý král Ludvík XIV. dokáže svou absolutní vůli prosadit. Vážnost a respekt si brzy získal přísnými pravidly chování, jež sám vytvořil. Stalo se jeho rutinou dvakrát denně pracovat. Práci prokládal zábavou, jako procházky v parku, plesy, divadlo, lov a další radovánky.¹⁰ Své potřebě přizpůsobil i strukturu vlády.

Ač král Ludvík XIV. disponoval neomezenou mocí, nikdy se nerozhodoval zcela sám. Rozhodnutí byla hodně ovlivněna tím, kdo návrhy podával, jakou měl odbornost a jak krále zásoboval informacemi. Ministry nechával na jejich postech, dokud mu dobře sloužili a do kompetence jejich resortů většinou nezasahoval. Vládní orgán se skládal z kancléře, ministra financí spolu se čtyřmi státními tajemníky. Funkci

⁸ SCHULTZ, s. 56-57.

⁹ KUDRNA, Jaroslav et al. *Dějiny Francie*. 1.vyd., Praha: Svoboda, 1988, s. 249-250.

¹⁰ BLUCHE, François. *Za casu Ludvíka XIV.: král Slunce a jeho století*. 1. vyd. Praha: Argo, 2006, s. 25-28.

kancléře, nejvyššího rádce odstavil tím, že ho nepovolal do své vysoké rady (conseil d'en haut). Dalším vysokým úředníkem byl po kancléři ministr financí. Do vládního aparátu dále patřila kancelář pro státní záležitosti ovládaná po obměně a odvolání předchozích tajemníků Huguesem de Lionnem. Základní vládní jednotkou byla rada (conseil), kde vysocí úředníci vykonávali běžnou byrokratickou rutinu. Od doby frondy existovala rovněž tzv. rada depeší (conseil des dépêches). Tato rada řešila otázky vnitřní politiky. Nejvyšší mocí disponovala vysoká rada, v níž zasedali pouze ministři. Předchozí králové dosazovali do Vysoké rady své příbuzné. Jenže král Ludvík XIV. se rozhodl raději pro své věrné úředníky, čímž fakticky odstavil příbuzné a vyšší šlechtu. Tento krok znamenal závažné narušení mocenské hierarchie.¹¹

Z hlediska krále Ludvíka XIV. byl však tento krok zcela logický, nechtěl opakování vzpoury jako za frondy. Změna struktury vlády zbavila politického vlivu jeho strýce Gastona Orleánského, prince de Condé a dokonce i matku Annu Rakouskou. Už se nemusel dělit o moc s radikální šlechtou meče (noblesse d'épée). Upřednostnil loajálnější úřednickou šlechtu taláru (noblesse de robes), a o níž se po celou dobu své vlády opíral. Tato změna má své opodstatnění mocenskopolitické. Měla to být obrana před nepřátelskými koalicemi uvnitř vlastního rodu a vyšší staré šlechty. Úřednická šlechta byla králi svým způsobem vděčná, tím i loajální při vykonávání důležitých funkcí spojené se sociální mobilitou směrem k lepšímu postavení. Druhá rovina měla pragmatický důvod - příslušníci úřednické šlechty měli mnohdy lepší vzdělání pro řízení státních resortů. Mnozí prošli vysokoškolským vzděláním, byli obchodníci, právníci, lékaři atd.

První Vysoká rada krále Ludvíka XIV. se skládala ze tří ministrů. Tato vysoká postavení ministrů, zaujímali tajemník války Michel Le Tellier, ministr a vrchní kontrolor financí Nicolas Fouquet a státní tajemník pro zahraniční záležitosti Hugues de Lionne. Král Ludvík XIV. je vybral, protože byl přesvědčen, že jsou nejschopnější a nejoddanější. To bylo

¹¹ SCHULTZ, s. 57.

zárukou, že král bude moci svou absolutistickou vůli prosazovat bez odporu, nebo pochybností.¹²

Jediný, kdo upadl v královu nemilost, byl ministr financí Fouquet. Fouquet byl znám pro svou zálibu v luxusu a umění. Shromáždil obrovský majetek, především zámek Vaux-le-Vicomte, na němž pracovali architekti s umělci z celé Francie. V roce 1661 Fouquet uspořádal oslavu k příležitosti dokončení sídla, kde nechyběl ani král. Náhdera, rozmařilost spolu s megalomanií krále urazila a rozčílila. Fouquet byl obviněn ze zpronevěry státních peněz a doživotně vězněn. Colbert následoval Fouqueta na postu ministra.¹³

Colbert nastolil nový kurs finanční politiky s cílem podpořit domácí výrobu, posílit export, omezit import, zjednodušit a zefektivnit vybírání daní a vybudovat námořní obchodní i válečnou flotilu. Colbert si získal velmi záhy přízeň krále do té míry, že se král většinou řídil jeho radami, a dokonce jako od jediného přijímal kritiku. Colbert částečně uspěl s reformováním daňového systému. Využil populační potenciál státu, kdy s více než 20 miliony obyvatel byla Francie nejlidnatější zemí Evropy a tím i výběr daní daleko převyšoval průměr ostatních zemí. To umožnilo Colbertovi dosáhnout v prvních letech vlády vyrovnaného rozpočtu. Je zcela jasné, že bez Colberta by nemohl král Ludvík XIV. vést zahraniční politiku finančních subsidií a nemohl by udržovat velkou stálou armádu. Rodina Colbertů držela i jiné vládní úřady ve vysoké radě. Do úřadu ministra zahraničí po míru v Nijmegen (1678,1679), po odvolání Arnaulda de Pomponneho, se dostal starší bratr Charles Colbert, markýz de Croissy a po jeho smrti roku 1696 nastoupil jeho syn Jean-Baptist Colbert, markýz de Torcy.¹⁴

Tak jako rodina Colbertů ovlivňovala finance spolu se zahraničními záležitostmi, vliv na ministerstvo války převzala rodina Le Tellierů. Michel

¹² LUDVÍK, XIV. *Paměti krále Slunce: Úvahy pro poučení dauphinovo*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2007, s. 32-36.

¹³ WOLF, John B, *Louis XIV*, New York, 1968, s. 139-141.

¹⁴ SCHULTZ, s. 88-105.

Le Tellier, po něm jeho syn François Michel Le Tellier, markýz de Louvois, byli velmi důležití pro absolutistickou vládu krále Ludvíka XIV. S jejich pomocí, se podařilo reformovat armádu, jejíž síla se po reformách zvedla z 50 000 až na 400 000 mužů. Provedení rozsáhlé reorganizace a modernizace dovedlo Francii k vojenské superioritě, jenž umožnila vést čtyři války proti zbytku Evropy.¹⁵

Otázku, co s minulou garniturou, král vyřešil při budování svého dvora tím, že rodinné příslušníky spolu se šlechtou meče zbavil moci, ale udělil jim úřady s funkcemi a penzemi. Tento krok měl zajistit kontrolu nad šlechtou. Penze měly zajistit určitou loajalitu vůči králi. Odloučení od rodových sídel, zaměstnávání prací a soupeření o královu přízeň a postavení uvnitř dvora mělo zamezit myšlenkám na vzpouru. Navzdory parazitismu s povrchností života u dvora z tohoto prostředí vzniklo materiální zázemí pro uměleckou tvorbu výtvarnou, hudební a literární. V roce nástupu krále Ludvíka XIV. na trůn zahrnoval dvůr dvě stovky lidí, v době vrcholu zámku Versailles až dvacet tisíc lidí.¹⁶

Tímto vznikl „versailleský systém“, jehož součástí byl i souhrn pravidel tvořící komplexní ceremoniál odrážející králův styl a velikost, při kterém měl být cizí návštěvník nebo diplomat uchvácen. Panovník nezapomínal ani na své poddané, ti se mohli volně procházet po komplexu. To bylo z důvodu prezentace nádhery. Král Ludvík XIV. vytvořil ceremoniál pro prohlídku komplexu Versailles, určený pro zahraniční návštěvníky, pro demonstraci sebe jako vládce s nevyčerpatelnou mocí.¹⁷

Svůj temperament král vyjadřoval také slavnostmi, které často do poloviny svého života pořádal. Tyto slavnosti v programech obsahovaly tance, rytířské turnaje a další činnosti. Nejvíce proslul tzv. „velký karusel“, konaný 5. až 6. června na nádvoří Tuileries před Louvrem. Karusel¹⁸ dal vzniknout slavnému panovníkovu přízvisku „král Slunce“, když král sám

¹⁵ MUNCK, Thomas. *Evropa sedmnáctého století, 1598-1700*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 371-372.

¹⁶ KUDRNA et al, s. 248-249.

¹⁷ BLUCHE, s. 25-28.

¹⁸ výraz odvozen od *carrus soli* – sluneční vůz

sebe ztělesňoval jako slunečního římského boha Apollóna, a později začal tento svůj kult dále rozvíjet jako obdiv ke starověkému Římu. Slavnosti se kromě francouzských šlechticů a poddaných v čele s králem zúčastnili i zástupci dalších evropských zemí. Tato událost měla demonstrovat nádheru, velikost a skvělost panovníka.¹⁹

Král Ludvík XIV. miloval umění, ovládal hru na loutnu, už od mladého věku se věnoval tanci a posléze i sólovému baletu, kterému zcela propadl. Podporoval architekturu, malířství, sochařství, literaturu s divadlem a hudbu, kterou velmi miloval. Na jeho dvoře působila řada slavných barokních umělců: hudební skladatel Jean-Baptist Lully, spisovatelé Pierre Corneille, Jean Racine. Architekti Le Vau, André Le Nôtre, Charles Le Brun pomáhali velebit paláce včetně přestavby zámku ve Versailles a Louvru. Jeden čas na dvoře pobýval dokonce italský sochař Giovanni Lorenzo Bernini. Některé z umělců král dotoval štědrými penzemi. Ludvík XIV. se tak stal vzorem barokního vladaře, byl celkem dobře vzdělaný s kultivovaným projevem, vznešeným vystupováním a velkou mírou sebekontroly. Za jeho vlády, nastal „zlatý věk“ francouzské kultury. Stalo se tak především díky snahám reglementovat a kontrolovat filosofické myšlení a umění, aby vyhovovalo představě absolutistického vládce. To umožnilo rozvoj vyúsťující v zakládání akademií pro rozvoj umění a věd. Francie se stala v této době kulturním centrem, odkud se dostávaly do světa nejnovější trendy. Nastupující francouzská móda začala vytlačovat španělskou módu s jejími ceremoniály.²⁰

Je jisté, že na způsob vlády měla velký podíl fronda probíhající v jeho raném životě, na kterou nikdy nezapomněl: „Tyto strašlivé zmatky předcházející mou plnoletost a poté zahraniční válka, v níž domácí nesvár, stejně jako princ mé krve, stejného jména v čele mých nepřátel, připravil Francii o tisíce a tisíce výhod...“²¹. Značný vliv na královo chování měla jeho výchova v dětství.

¹⁹ SCHULTZ, s. 70-73.

²⁰ DUBY, s. 334.

²¹ LUDVÍK, XIV, *Paměti krále Slunce: Úvahy pro poučení dauphinovo*, s. 32.

Král byl jako dítě normální, dobře rostlý, ne tolik čiperný jako jeho bratr Filip, byl poslušný a měl méně pohotového ducha. Královna dbala na chování krále. Za neposlušnost dostával domácí vězení, spolu s tím byl do devíti let trestán rákoskou. To mohlo v králi trochu podlomit sebevědomí s pocitem jistoty, kterou v dospělosti nahrazoval trváním na dodržování dvorních ceremonií. I přes svou autoritu z pozice krále, matka stále měla na mladého panovníka vliv.²²

I přes toto, dalo by se říci ponížení, bylo od útlého věku králi vštěpováno, že je budoucím vladařem země se smyslem pro osobní čest s hrdostí. Čest svou a své země musí bránit před ostatními, kteří jeho čest pošpinili. Toto vštěpování potvrzuje i dialog mezi dauphinem a otcem, když si ho otec král Ludvík XIII. v pěti letech nechal poslat do svých komnat a ptal se dauphina na jeho jméno: „*Tak jak se nyní jmenujete?*“, a syn na to suverénně odpověděl: „*Ludvík XIV., tatínku*“, a otec ho lehce napomenul: „*Ještě ne synku. Ale bude to možná brzy.*“ Den po tomto rozhovoru král Ludvík XIII. zemřel.²³

Když mladý panovník dovršil tzv. věku rozumu (*âge de raison*), byla podle státního a církevního zákona v září 1645 zahájena mužská výchova, při které se měl naučit řízení státu, vojenství, ale rovněž také historii, umění a vědě. Královna regentka v březnu 1646 Mazarina jmenovala „superintendantem pro králův dvůr a výchovu“, který měl důsledně dbát na jeho výchovu. Maršál Charles de Neufville, markýz de Villeroy zodpovídal za vedení dvora a učitele, kteří ho učili matematice, literatuře, čtení, psaní, jazykům, hře na kytaru a loutnu, a nakonec i tanci, v němž vynikal. Pravdou ovšem je, že mladý král se věnoval studiu pouze průměrně, protože trávil raději čas radovánkami. Zlom nastal ve dvaceti letech, když v Calais dostal zvláštní horečku a téměř všichni byli přesvědčeni, že se nedožije rána. Od té doby velmi tvrdě pracoval, protože poznal, že život není věčný jako Slunce a že ještě nic nevykonal pro svou slávu. V této fázi výchovy začal Mazarin s výukou řízení státu.

²² LEVI, s. 68.

²³ BOUYER, Christian. *Ludvík XIV. a královská rodina*. 1. vyd. Praha: Brána, 2011, s. 37.

Začal malého krále vodit na zasedání rady a parlamentu, aby mladý panovník viděl, jak takové jednání probíhá a jak se má na takovém jednání chovat. Další věci, které se měl král naučit, bylo umění boje společně s velením. Kardinál, tak cíleně vychovával prince podle svých úmyslů, aby ho mohl později ovládat a skrze něj uplatňovat státní moc.²⁴

Učení zanedbával, ale v pozdějším věku si tento nedostatek uvědomoval a snažil se ho napravit tím, že studoval v průběhu panovnického úřadu. Vévoda de Saint-Simon, ve svých pamětech, viděl v nedostatku vzdělání Ludvíka XIV. úmysl. Tento úmysl měl podle něj zabezpečit vliv ministrů, především Colberta a Louvoise. Podle něho král měl být držen ve zdání, že drží veškerou moc, ale ve skutečnosti jen podepisuje příkazy vypracované ministry. Když si to uvědomil, začal král na jejich moc žárlit a začal vykonávat přísnější politiku. Je ovšem třeba brát zřetel na skutečnost, že Saint-Simon se ve zlém rozešel s králem, jeho paměti tak nejsou úplně objektivní, rovněž kritizuje celý dvorský systém, jeho prostopášnost s rozmařilostí.²⁵

Počátek života vladaře byl plný vášně. Milostná dobrodružství, v prvních dekádách vlády převažovaly nad povinnostmi. Prvně byl vážně zamilován do Mazarinovy neteře Marie Manciniové. Musel se jí vzdát z důvodu panovnických povinností a sňatkové politiky. Mazarin pro upevnění míru, a kvůli možnosti získat španělskou korunu domluvil v mírové pyrenejské smlouvě sňatek s infantkou Marií Terezou.²⁶

V roce 1660 se Ludvík XIV. oženil s Marií Terezou a v roce se 1661 se narodil dauphin Ludvík, ostatní děti co dále zplodili, zemřely. Král si našel záhy milenkou, první byla Louise de la Vallière mezi léty 1662-1667 a po narození čtyř dětí se s králem rozešla. Děti Louisy de la Vallière Ludvík XIV. přijal za vlastní. Od roku 1667 až do roku 1679 se královou favoritkou stala Françoise Athénaïs de Rochechouart de Mortemart, markýza de Montespan. První dítě se narodilo v tajnosti, později se

²⁴ SCHULTZ, s. 24.

²⁵ LOUIS DE ROUVROY, vévoda de Saint-Simon, s. 29- 30.

²⁶ BOUYER, s. 55-57.

narodilo dalších šest dětí, které král nelegitimizoval, ale opatřil je vysokými šlechtickými tituly. V nemilost madame de Montespan upadla po „travičské aféře“ v roce 1679. Po ní převzala místo posléze poslední manželka Ludvíka XIV. madame de Maintenon, původně vychovatelka dětí samotné madam de Montespan. Madam de Maintenon byla skromná, tichá, zbožná, nevystavovala se na odiv. Pravděpodobně se tajně vzali někdy v roce 1683 nebo 1684. Nesnášela Versailles a atmosféru jeho dvora. Svým chováním byla ideální pro stárnoucího vladaře, který má zajištěno následnictví a chce v klidu dožít. Byla mu oporou v těžkých časech, sdílela s ním smysl pro povinnost a chtěla mu pomoci ke světské slávě a jeho boží nápravě. Ludvík XIV. její děti legitimizoval a povýšil na královské prince.²⁷

Přes tyto milostné poměry Ludvík XIV. nikdy nezapomněl na to, že králem je z boží vůle. V náboženské výchově se aktivně angažovala matka Anna Rakouská narozená ve velmi zbožném Španělsku. Přísně dohlížela na dodržování katolických zvyků. Navštěvovala hojně katedrály, kostely s kláštery a vybudovala kapli Val-de-Grâce. Víra královny byla velice silná, díky tomu Ludvík XIV. i Filip byli vychovávaní v bigotní atmosféře, aniž by si ještě plně uvědomili, co dělají.²⁸

V otázce náboženství mohl důležitou roli hrát titul „z Boží vůle nejkřesťanštější král“ (Rex Christianissimus). Titul nejkřesťanštějšího krále mohl Král Ludvík XIV. chápat, jako, že je vládcem, ochráncem katolických křesťanů a jejich pravé víry v království, byť ho poněkud degradovala spolupráce s osmanským sultánem. Titul také živil nenávist k nekatolickým křesťanům v království. Při náboženské unifikaci velmi tvrdě uplatňoval zásadu „Cuius regio, eius religio – Čí vláda, toho náboženství“.²⁹

²⁷ GEANT, A. J. The Age Of Louis XIV: Cambridge Modern History. In: [online]. [cit. 2012-02-21]. Dostupné z: <http://www.uni-mannheim.de/mateo/camenaref/cmh/cmh501.html#003>

²⁸ WOLF, s. 60-66.

²⁹ MUNCK, s. 387.

Pronásledoval hugenoty i jansenisty. Od začátku vlády se stavěl proti jansenismu pocházejícího od Cornelia Jansena, biskupa v nizozemských Yprech. Toto reformní učení se šířilo hlavně ve Francii z kláštera Port-Royal a kritizovalo život na dvoře, včetně samotného krále. V roce 1661 král chtěl jansenismus eliminovat, neboť jeho stoupence podezíral z tajného republikanismu podporovaného částí vzdělanců, šlechty i kléru. Hledal mocné spojence, hlavně papeže. Nový papež Inocenc XI. se však jansenistů zastal. Král Ludvík XIV. se snažil prosazovat svou absolutní moc i v otázkách náboženství galikanistickou politikou. Roku 1682 pohrozil papeži zpřetrháním zbylých vazeb. Jansenismus se nacházel na hraně zákona. V roce 1709 byl klášter zbořen. V roce 1713 si král vynutil na papeži bulu Unigenitus konečně zavrhuující jansenismus.³⁰

Hugenoty začal intenzivněji perzekuovat až od konce sedmdesátých let. Král je považoval za potenciální nebezpečí. Represe začaly uzavíráním kalvínských škol, kostelů, restrikcemi na některá povolání, a v neposlední řadě tzv. dragonády³¹. Tato represivní opatření měla hugenoty přinutit ke konverzi. Druhá králova manželka madame de Maintenon, bigotní katolička, údajně přesvědčila krále, aby zakázal protestantismus, čímž měl získat odpuštění za svůj nemorální život. Ediktem z Fontaineblau v roce 1685 byl zrušen edikt nantský. Tím se nařizovala hugenotům konverze, emigrace se zakazovala pod trestem smrti a kalvínská církev byla zrušena. Pastoři museli přestoupit ke katolicismu, nebo utéci, vykonávat svou víru mohli jen v utajení. Emigrace tisíců hugenotů měla negativní důsledky na hospodářství, neboť odešla spousta odborníků, řemeslníků a finančníků. Rovněž tento čin vrhl špatné světlo na Francii v okolních státech, zároveň to znamenalo oslabení podnikavého měšťanstva a buržoazie, tím se načas posílil feudální systém.³²

³⁰ SHENNAN, John. *Louis XIV.* London: Routledge, 1993, s. 29-32

³¹ Represivní opatření, jehož cílem byla násilná rekatolizace, spočívalo v nuceném ubytování a plným zaopatření vojenských jednotek obyvatelstvem v postižených oblastech.

³² KUDRNA et. al., s. 254-255.

Na panování krále Ludvíka XIV. se významně podepsaly události z jeho dětství. Díky událostem z frondy král vytvořil systém, který zosobňoval jeho autoritu společně s mocí, již nesměl nikdo kritizovat nebo o ní pochybovat. Po čase i král Ludvík XIV sám podrobil svůj život kritice, hlavně na konci života. Výchovou, která nebyla úplně ideální, získal ctižádostivost s pocitem ochrany osobní cti, která byla zároveň přenesena na stát. To potvrzuje věta, kterou zřejmě nikdy nevyslovil, ale tímto mottem se řídil: „Stát jsem já (l'Etat c'est moi)!” Zásada ochrany osobní ochrany cti patrně byla jedním z faktorů, který vyvolal konflikt se Severním Nizozemím, kterému Francie v minulosti pomohla. Otázka náboženství se týkala hlavně situace uvnitř monarchie. Král nestrpěl jiné konfese než katolické vyznání a represe vůči protestantům vyvolaly v sousedních státech obavy. Některé konflikty, tak mohly částečně dostat nádech náboženské války. Král se časem po vášnivém mládí stával více klidným, a stále více se oddával katolické víře. K tomu pomohla zřejmě jeho druhá manželka madame de Maintenon, bigotní katolička, která nebádala svého muže k pokání. Volil raději diplomatická řešení, kromě poslední války o španělské nástupnictví. Ani předtím, ani poté, však král, nedokázal omezit ve větším rozsahu své výdaje a neúčastnit se válek vysávajících finance až na pokraj bankrotu a chudoby obyvatelstva na konci vlády.

2.2. Vilém III., od místodržícího králem Anglie

Vilémův životní příběh byl neradostný. Narodil se jako pohrobek, ale na rozdíl od krále Ludvíka XIV. nebyl od dětství ohrožován na životě a postavení. Nemusel utíkat a nedůvěřovat okolí. Vilém sice po smrti otce na čas ztratil výhradní právo na postavení v čele státu jako místodržící, ovšem ani potom nebyla zpochybňována jeho moc a prestiž. Zrodila se obava z rostoucí moci Oranžských, na druhou stranu se stavy jednotlivých provincií staly při Vilémově narození kmotry. Nakonec strach zvítězil a Jan de Witt³³ se dohodl se stavy na vyloučení nassausko-

³³ Jan de Witt (1625-1672) – nizozemský politik, v roce 1650 po smrti Viléma II., zvolen do úřadu velkého penzionáře, zastánce protioranžské politiky, sám inicioval opatření, které měly

oranžského rodu z vedoucích pozic. Postupné slábnutí moci Jana de Witta umožnilo Vilémovi stoupat pomalu v hierarchii opět vzhůru. V době krize války s Francií se roku 1672 Vilém stal znovu místodržícím.

Abychom pochopili, co předcházelo politickému vzestupu Viléma III. Oranžského, musíme se podívat, jak byla uspořádaná státní a vládní moc. Republika sedmi spojených provincií Nizozemských (Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden) byla federace sedmi provincií ve formě republiky, kde hlavní vládní složkou bylo shromáždění delegátů generálních stavů (Staten-Generaal) jednotlivých provincií. V kompetenci shromáždění byla zahraniční politika, obchod a armádní záležitosti. Jednotlivé provincie měly částečnou samosprávu s vlastními zákony. Každá provincie měla na shromáždění svého stálého zástupce zvaného penzionář (pensionaris).³⁴

Bohatství republiky plynulo z obchodu, hlavně z Hollandu a jeho velkých měst, kde vládla obchodní oligarchie. Ve Spojených provinciích se vyskytovala největší svoboda ve vyjadřování svých myšlenek. Dalším typickým rysem, kterým se nizozemská společnost vyznačovala, bylo těsné soužití občanů a vládnoucí vrstvy, pravý opak odstupující aristokracie ve zbytku Evropy. Role vůdců republiky tradičně zastávali oranžští princové. Na jejich dvoře se obvykle mluvilo francouzsky a byl skromnějších standardů, než bylo ve zbytku Evropy obvyklé. Většina princů oranžského rodu měla vojenský a politický talent. Nezávislost severních provincií byla z velké části jejich zásluhou, proto jim byly svěřovány vedoucí úřady místodržícího (stadhouder), vrchního velitele pozemních vojsk a admirála válečného námořnictva. Lidé věřili, že v oranžských rukách je republika v bezpečí, proto měli výhradní právo být

znemožnit oranžskému rodu vykovávat státní úřady, spolutvůrce částečné profrancouzské neutrální politiky „Pravé svobody – de Ware Vrijheid.“

³⁴ ISRAEL, Jonathan. *The Dutch Republic: its rise, greatness, and fall, 1477 - 1806*. Oxford: Clarendon Press, 1998, s. 276-285.

v čele státu. Také jako jedni z mála, se Oranžští mohli těšit přízně kléru reformované církve a spolehnout se na její pomoc.³⁵

Už od počátků republiky oranžský dům ovládal provincie pevnou rukou. Vytvořily se frakce stavů oponující oranžskému rodu a stoupenců tzv. oranžistům, k nimž patřila většina šlechty, armáda a ortodoxní kalvinistický klér. Stavové, zastupující městkou a obchodní vrstvu, usilovali o co největší suverenitu provincií. Spor těchto skupin ovlivňoval politický život.³⁶

Posílení moci Oranžských nastalo, když Frederik Hendrik v roce 1641 oženil svého syna Viléma II. s Marií, dcerou anglického krále Karla I. Stuarta. Tento akt sice posílil šanci na pomoc při případném ustavení nizozemského království, ale zároveň značně ztížil vztahy se správami jednotlivých provincií. Vilém II., podobně jako jeho předchůdci, se snažil posílit svoji moc, ale na rozdíl od svého otce nebyl tak opatrný, protože byl mladý a horkokrevný. Vyvolal spor ohledně vojska, jehož stav se měl po míru z roku 1648 snižovat. Vilém se bál, že bude ohrožena jeho moc ve státě, včetně obrany proti Španělsku. V roce 1650 se provincie v čele s Hollandem proti němu vzbouřily. Vilém II. na to odpověděl tažením proti Amsterdamu. Regenty Holandsu a další z jiných provincií uvěznil. Mezitím se sešlo velké shromáždění generálních stavů, kde se delegáti usnesli na ohrožení republiky. Vilém II. krátce potom, co tažení na Amsterdam neuspělo, těžce onemocněl a zemřel.³⁷

Vilém II. zanechal republiku na rozdíl od francouzského království v dobrém stavu. Severní Nizozemí bylo stabilní, se silnou ekonomickou a sociální základnou. Jediné chyby, které se Vilém II. dopustil, bylo, že nebyl tak prozíravý v jednání se stavy provincií jako jeho otec Frederik. Frederik stejně jako jeho předchůdci sice také měl konflikty se stavy, ale

³⁵ MILLER, John. *The Life and Times of William and Mary*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1974, s. 17-19.

³⁶ SHARPE GREW, Edwin a Marion SHARPE GREW. *The court of William III*. 1. vyd. London: Mills & Boon, 1910, s. 11.

³⁷ HISTORICUS. *The life of William III: Prince of Orange and King of Great Britain and Ireland*. 1. vyd. Toronto: Belford Brothers Publishers, 1876, s. 24.

dokázali vždy najít kompromis, a tím uhájil své stanovisko. Syn Vilém II. byl mladý a ambice zkrátka nedovolily dojít k řešení, proto po jeho smrti došlo k ještě větší polarizaci vládnoucích vrstev. Tím bylo umožněno na velkém shromáždění stavů mezi léty 1650-1651 spuštění politicko-obchodního programu tzv. Opravdové svobody (de Ware Vrijheid). Program odmítal generální hlavu státu, čímž kladl zvýšený důraz na suverenitu provincií. Tento program se dále snažil o trvalý mír (neutralitu) a obchod s okolními státy. Republikánský režim byl veden velkým penzionářem Hollandu Janem de Wittem. Zřídil komise pro řízení státních záležitostí. Do rad měst a provincií dosadil své lidi a zároveň oddělil funkci místodržícího od generálního velitele, která navíc nebyla obsazena. Tím měl veškerou moc ve svých rukách.³⁸

Vítězství republikánsko-stavovské kliky, která měla ještě v živé paměti vojenskou intervenci Vilémova otce, bylo podpořeno také díky tajné klauzuli ve Westminsterské mírové smlouvě po první anglo-nizozemské válce (1652-1654) s Cromwellovým režimem. Kvůli tomu ho regenti nemohli nezvolit místodržícím, čímž došlo k dočasné ztrátě postavení oranžského domu.³⁹

Vilém III. neměl, stejně jako jeho rival, šťastné dětství. V jednom ohledu se však lišilo, a sice přístupem opozice k oranžskému rodu, který byl i tak velmi příznivý, dalo by se říci uctivý. Stavby v čele s Johanem de Wittem chtěly rod pouze izolovat od vládních funkcí, což se nakonec kvůli okolnostem v budoucnosti nepodařilo. Ve Francii by v případě vítězství frondy patrně došlo k radikálnímu řešení.⁴⁰

Vilém velmi málo mluvil o svém dětství, byl uzavřený a tichý. Chyběla mu vášeň, kterou oplýval král Ludvík XIV. a atmosféra dvora ve Versailles. K jeho uzavřené povaze jistě přispělo, že vyrůstal bez otce a

³⁸ GROENVELD, Simon. *William III as Stadholder. Prince or minister?* Burlington, VT: Ashgate, c2007, s. 17-39. In: *Redefining William III: the impact of the king-stadholder in international context.*, s. 21.

³⁹ SHARPE GREW, Edwin a Marion SHARPE GREW, s. 4.

⁴⁰ TROOST, Wouter, *William III the Stadholder-king: a political biography*, Burlington 2004, s. 19-21.

matka s babičkou Amálií se hádaly o jeho patronát. Další možný důvod můžeme shledat ve smrti jeho matky při návštěvě strýce Karla II. Stuarta. Nakonec tyto okolnosti vygenerovaly povahu, která z něj učinila chladně jednajícího a schopného politika se sebekontrolou a s vírou vlastního dobrého konání.⁴¹

Vilém se narodil 4. listopadu 1650, osm dní po smrti svého otce. Jeho dětství lze charakterizovat jako neradostné, zároveň však také plné nadějí na budoucí slávu. Spor vznikl ihned po narození o jméno následníka. Marie chtěla dát synovi jméno Karel po jejím bratrovi, ale Amálie chtěla typické oranžské jméno. Nakonec Amálie prosadila jméno Vilém Jindřich také proto, že už tak těsné vazby se Stuartovci nebyly některým ze stavů po chuti a hrozilo by ztížení pozice. To byl hlavní důvod, proč jméno Karel nepřicházelo v úvahu. Velmi záhy matka Marie Stuartovna vedla vášnivou debatu s babičkou Amálií o patronát nad Vilémem.⁴²

Matka Marie se chtěla stát jedinou dohlážitelkou nad výchovou svého syna, byla však ignorována zbytkem rodiny. Odvolávala se na neoficiální vůli manžela, na základě níž požadovala být jedinou správkyní nad majetky svého syna. Tchýně Amálie měla naopak podporu rodiny i braniborského kurfiřta Fridricha Viléma, za něhož Amálie a Frederik Hendrik provdali dceru Louisu Henriettu, čímž měl své zájmy i v oranžské rodině. Spor o výchovu vyřešila až tzv. Vysoká rada (Hoge Raad) a Dvůr Holanďan (Hof van Holland). Rada se usnesla na jmenování opatrovníků - jimiž se stali matka Marie, Amálie van Solms a kurfiřt braniborský Fridrich Vilém, který měl být mezi nimi jakousi hrází. Tito tři opatrovníci měli společně spravovat Vilémův majetek. Constantijn Huygens varoval Amálii před pokusy Marie převzít synovy úřady. Později se ukázal tento Huygensův čin jako důležitý pro další upevnění Vilémových zájmů,

⁴¹ TROOST, s. 21-22.

⁴² VAN DER KISTE, John. *William and Mary: the heroes of the glorious revolution*. 1.vyd. Stroud: Sutton, 2007., s. 12-17

protože ukončil spor na dvoře a také se ukázaly výhody nizozemské ochrany pro jeho zájmy.⁴³

Po urovnání sporů na dvoře, začalo v roce 1653 ustavení domácnosti a začal se rýsovat vzdělávací program mladého prince. Stejně jako v ostatních šlechtických a královských rodinách začala Vilémova výchova v náručí žen. Ve dvou a půl letech byl Vilémovi zřízen samostatný dvůr, kde o malého Viléma pečovaly dvorní dámy, mezi nimi se nacházely i Angličanky sympatizující s Marií. Vilémova výchova byla přísná, stejně jako Anna Rakouská i Marie již od raných let připravovala Viléma na vedoucí úlohu ve státě. Ve čtyřech letech začal veřejně vystupovat, přičemž obecná popularita mu pomohla zpátky na vrchol.⁴⁴

Přibližně ve stejné době, kdy začal se svou reprezentací, nastalo jeho zasvěcení reformované církvi pod vedením pastora Triglanda, jenž ho měl naučit zásadám a praktikování kalvinismu, což se pro mladého prince stalo zásadním. Vilémova náboženská výchova byla velmi intenzivní a přísná. Trigland byl vybrán, aby naučil prince respektu k Bohu a pravému reformovanému křesťanskému náboženství. Učení se točilo kolem názorů dvou profesorů, teologů: Gisbertuse Voetiuse z Utrechtu a Johannese Cocceius z Leidenu. Trigland se ztotožňoval s Voetiusem.⁴⁵

Pro pochopení Vilémovy náboženské výchovy je nutné porozumět, jakou hodnotu přikládali oba teologové Bibli a jaký měli pohled na vztah církve ke státu. Voetius se domníval, že všechna slova z Bible jsou seslána Bohem, a apoštolové spolu s evangelisty získali jazyk se znalostmi od Ducha svatého, a proto vše v Bibli musí být doslovně pravdivé. Učenci by měli využívat v Bibli obsažený božský intelekt. Tímto způsobem Voetius stavěl učenost do služby teologie. Cocceius byl opačného mínění. Cítil, že nezávislá učenost je přípustná. Naopak věřil v nezávislý výklad Bible, kdy musíme při čtení zvažovat její historický

⁴³ TROOST, s. 26-27.

⁴⁴ MILLER, s. 23.

⁴⁵ TROOST, s. 34.

kontext. Nepovažoval všechny pasáže Bible za pravdivé. Pro Voetiány byla tato kritika rouháním.⁴⁶

Mnoho regentů provincií sympatizovalo s Cocceiusovými myšlenkami, hlavně pro jeho uvolněnost. Nelze však říci, že všichni byli Coccesiáni. De Witt byl stoupencem Cocceiusovy idey. Většina vládních úředníků, kněží a obyčejných lidí, se spíše přikláněla k Voetiusovi. Už od počátků republiky byl nassausko-oranžský rod propojený s ortodoxní kalvínskou církví. Důvodem blízkých sympatií provinčních vlád a Coccesiánů byl odlišný přístup státu a církve. Cocceius dovoloval jistou roli státu, který by podle něj měl mít poslední slovo v církevních záležitostech, tím se tento myšlenkový proud stal pro liberální elitu atraktivním. Voetiánové zastávali opačný názor, že by církev měla stát nad státem. Správní orgány se obávaly přílišného vlivu ortodoxní církve na záležitosti státu, proto ji Regenti chtěli omezovat, chtěli si ponechat svůj vliv a držet církve s klérem pod svou kontrolou. Voetiáni doufali, že se na cestě k moci přikloní Vilém III. k ortodoxnímu kalvinismu a přemění republiku v teokracii. Trigland vychovával Viléma podle přísné protestantské doktríny. Náboženství se stalo důležitou součástí jeho vzdělání.⁴⁷

Trigland mu zcela určitě vyprávěl o přesvědčení, hluboce zakořeněném v kalvinismu, že jeho pradědeček Vilém I. Oranžský byl bohem povolán k osvobození nizozemského lidu ze španělských pout, že byl boží prodlouženou rukou, a že Vilém III. je jeho pokračovatelem, kterého Bůh neopustil. To bylo určitě pro jeho smýšlení o vlastní osobě po celý život velmi důležité. Teprve v roce 1672 začal nepochybně tento názor sdílet s kalvinistickými teology, kteří v něm viděli předurčeného zachránce své země. Přestože Trigland byl voetián, tak Vilém nebyl extrémista. Bylo mu vštěpováno, že princ by měl stát na straně Boha skrze stát, protože má povinnost chránit církve a věřící, kteří reprezentují

⁴⁶ ISRAEL, s 666.

⁴⁷ TROOST, s. 33.

Boha na zemi. To znamenalo, že princ nesmí nikdy tolerovat rozkol církve nebo státu.⁴⁸

V pozdějších konfliktech Vilém zcela určitě dospěl k přesvědčení a uvěřil pastoru Triglandovi o své predestinaci. To, že je boží prodlouženou rukou mu došlo v roce 1672, když se štěstím odrazil mnohem silnější francouzskou armádu krále Ludvíka XIV. Zcela určitě se vžil do role svého pradědečka, ale teď bojoval proti Francouzům. Později, když formoval aliance proti králi Ludvíkovi XIV., tak se dokonce mohl považovat za defenzora nejen své vlasti a protestantské víry, nýbrž celé Evropy. To mohlo být jedním z hlavních motivů intenzivní konfrontace krále Ludvíka XIV s Vilémem III. Po nástupu na anglický trůn během Slavné revoluce v roce 1689, byl Vilém III. rovněž přesvědčen, že se tak stalo z boží vůle.

Ještě před devátým rokem byl Vilém poslán do Leidenu, kde se strýc a dědečkův nevlastní syn Frederik Nassau-Zuylestein ujal princova formálního vzdělání. On a jeho poradci se ho snažili naučit především být dobrým a spravedlivým vladařem. V Leidenu také studoval na univerzitě, ačkoli kvůli věku nikoli oficiálně. Méně času věnoval literatuře a umění, přestože se velmi živě zajímal o malování a architekturu. V polovině šedesátých let byl Zuylestein náhle de Wittem odvolán a vzdělávání se ujaly stavy, které měly Viléma vychovat republikánskému přesvědčení.⁴⁹

Důležitou součástí Vilémova vzdělání byla jazyková výbava. Princ se naučil anglicky od matky, ovládal francouzštinu - jazyk dvora, rodnou nizozemštinu, latinu i španělštinu. Všechny tyto jazyky ovládal plynně, zvláště francouzštinu, proto mohl pohodlně komunikovat s králem Ludvíkem XIV.⁵⁰

Princ se učil veřejnému vystupování. Musel překonávat svou přirozenou ostýchavou povahu, být zdvořilý a kontrolovat své emoce.

⁴⁸ TROOST, s. 34.

⁴⁹ MILLER, s. 37-40.

⁵⁰ HISTORICUS, s. 27-28.

Řídil se zásadou: „*Kdo ovládá sebe, ovládá ostatní.*”⁵¹, jak podotknul Huygens. Jen velmi výjimečně se přestal na veřejnosti ovládat. Dalším stupněm bylo vojenské vzdělání, kde se učil teorii velení pozemního a námořního válčení. Umění války bylo důležité pro šíření slávy svého rodu. Vilém byl už od narození předurčen k tomu, aby byl vojákem, diplomatem a politikem. Viléma velmi poznamenalo jeho křehké zdraví. Slabou tělesnou schránku zdědil po svých předcích. Byl malý, štíhlý, bledý s mírně shrbenými zády. Celý život ho sužovalo astma se suchým kašlem a nesnášel tělesnou zátěž. Jedl a pil velmi střídmě a chodil brzo spát. Tyto návyky si zachoval až do konce života a byly na svou dobu velmi neobvyklé. Provozoval činnosti prospěšné pro zdraví, zejména lov a procházky po lesích, nebo parcích na čerstvém vzduchu.⁵²

Zhodnotíme-li co přineslo Vilémovi vzdělání a výchova, můžeme obecně říci, že Vilémovo vzdělání a vychování bylo v různých aspektech volnější i přísnější. Výchova krále Ludvíka XIV. byla více rozvolněná. Vilém naopak velmi tvrdě studoval, získal už při studiích všechny vlastnosti, které by měl správný vladař mít. Smysl pro povinnost si vypěstovali oba. Vilém však dokázal zodpovědně obětovat svá potěšení povinností, slávě své rodiny a jejím právům. Oba se stejně naučili kontrolovat své emoce, ovládali přetvářku, ale Vilém byl velmi rezervovaný, mlčenlivý. Král Ludvík XIV. naopak byl velmi hovorný a extrovertní. Podobné i odlišné charakterové rysy přispěly k jejich vzájemné nesnášenlivosti. Diplomaté jako Burnet a Pomponne velmi oceňovali Vilémovu rozvahu a přirozený intelekt s pohotovou myslí, kterou král Ludvík XIV také disponoval, ale ne v takové míře.

Rok 1660 zasáhl Viléma III velmi silně, neboť při návštěvě Karla II. v Anglii jeho matka zemřela, čímž se stal sirotkem, ale také se změnila Vilémova pozice ve Spojených provinciích. Karel II. se v květnu vrátil na anglický trůn a ihned zkoušel jednat o dohledu nad Vilémem, aby mohl pomoci Vilémovi zpátky do čela státu a tím současně prosadit své zájmy

⁵¹ MILER, s. 23.

⁵² Tamtéž, s. 23-24

ve Spojených provinciích. De Witt chtěl také navázat lepší vztahy s Anglií, což se však nepodařilo. De Witt prosadil regentství stavů, které a prohlásily „Viléma dítětem státu” (kind van de staat) a měl být vychován v ideálech republikanismu. Karel II. trval na právech svého synovce, ale stavy z Hollandu a západního Fríska na dlouhé naléhání Jana de Witta nakonec schválily edikt o zrušení úřadu místodržícího a jeho oddělení od vojenských funkcí. Tento útok na Vilémova práva se stal pro Karla II. záminkou pro druhou anglo-nizozemskou válku (1665-1667), v níž však neuspěl.⁵³

V letech války s Anglií začaly sílit tlaky oranžských příznivců na uvedení Viléma do úřadů, které jeho rodu náležely. Ale edikt, který zrušil místodržitelství, to neumožňoval. Vliv velkého penzionáře de Witta postupně slábnul, provincie, kromě Hollandu, se pomalu přikláněly na stranu oranžistů, i oligarchie obchodníků se od něj začala odvracet. Oranžští příznivci v provincii Zeeland prohlásili v září 1668 Viléma „Prvním urozeným Zeelandu”. V tento čas probíhala devoluční válka mezi Francií a Španělskem a stále více se ukazoval de Wittův režim jako slabý a politika neutrality jako neúčinná. Nizozemci se v devoluční válce postavili za Španělsko, to jim král Ludvík XIV., dřívější spojenec, neodpustil a rozhodl se je zničit. Ke králi Ludvíkovi XIV. se připojil Karel II. Anglický, který se tak mohl též pomstít za předchozí prohranou válku. Spojenectví stvrдили v roce 1672 smlouvami z Doveru, v nichž plánovali útok do Severního Nizozemí na rok 1672.⁵⁴

Katastrofický rok (rampjaar), jak je v nizozemské historiografii označován konec vlády Jana de Witta, počátek války s Francií a znovujmenování Viléma III. místodržícím, odstartoval drtivý francouzský útok na republiku. Francouzské jednotky se nesetkaly s velkým odporem a spolu s německými spojenci obsadily velkou část republiky, kromě západu. de Witt, ač věděl už několik měsíců o možnosti napadení,

⁵³ TRAILL, s. 5.

⁵⁴ ROWEN ROWEN, Herbert H. *The Princes of Orange: the stadholders in the Dutch Republic*. 1. vyd. Cambridge [Cambridgeshire]: Cambridge University Press, 1990, s. 105.

neudělal nic a vojenské přípravy zahájil až na počátku roku 1672. Nejfatálnější se pro republikánský režim ukázalo neúspěšné vyjednávání o míru s Francií v červnu 1672. Návrh obsahoval veliké územní ústupky, které se však ukázaly být nepřijatelné pro Vilémovy přívržence a ti označili velkého penzionáře za zrádce. Režim byl zdiskreditován a Jan de Witt 20. července odstoupil a s bratrem Corneliem byli v Haagu na ulici brutálně zlynčováni. V úřadu velkého pensionáře následoval pensionář z Haarlemu Gaspar Fagel, ten byl vůči Vilémovi mnohem přívětivější. Na shromáždění stavů byl Vilém zvolán místodržícím a velitelem všech pozemních sil. Ihned po nástupu nařídil otevřít hráze k zaplavení území a tím zatarasil cestu francouzské armádě a získal čas pro diplomacii. Vilém nakonec uzavřel alianci se Španělskem, císařem a Braniborskem a dokázal vytlačit Francouze pryč z republiky. Poté byl mír podepsán v Nijmwegen 10. srpna 1678.⁵⁵

Další posun Vilémovy pozice znamenala svatba s Marií dcerou Jakuba, vévody z Yorku, bratra krále Karla II 4. listopadu 1677. Karel II. skrze tento svazek chtěl mít větší kontrolu nad Vilémem a díky svatbě uzavřel spojeneckou smlouvu s Nizozemím, zároveň také navrhl králi Ludvíkovi XIV. tajný pakt, ve kterém si král Ludvík XIV. vynutil redukci anglické armády a celkem malé subsidie.⁵⁶

Vztahy s Anglií se radikálně proměňovaly od smrti Karla II., nástupu jeho bratra Jakuba II a následné Slavné revoluci (Glorious Revolution). Už předtím Karel II. měl představu o náboženské toleranci, Jakub II. ji chtěl uskutečnit. Proti tomu se zvedla vlna nevole a jedinou nadějí pro zachování protestantismu se stal Vilém III. Na podzim roku 1688 přijal Vilém III. oficiální pozvání protestantských vůdců k invazi na ostrovy. 5. listopadu 1688 se svým vojskem vylodil v jihozápadní Anglii v Torbay. Po několika měsíční kampani Vilém III. bez boje dorazil do Londýna, a na konci prosince Jakub II. odešel do exilu ve Francii. V dubnu byli Vilém III. s Marií Stuartovnou korunováni v Anglii a ve Skotsku. Teprve po devítileté

⁵⁵ ISRAEL, s. 796-807.

⁵⁶ MILER, s. 49-53.

válce definitivně pohasly Jakubovy naděje na navrácení anglického trůnu, když král Ludvík XIV. byl donucen mírovou smlouvou v Rijswijku z roku 1697 uznat Viléma III. králem a zavázat se, že už nebude podporovat Jakuba II. a jeho syna. Vilém III. se stal svým postavením rovnocenný králi Ludvíkovi XIV. a zároveň se mu podařilo získat na svou stranu proti němu Anglii. Dosáhl tak toho, o co už dlouho předtím vytrvale usiloval.⁵⁷

Povahu Vilémovi vlády musíme rozlišit podle zemí, kde vládl. Ve Spojených provinciích okamžitě po nástupu v roce 1672 obsadil důležité úřady svými stoupenci. V radách měst, provincií a na generálních stavech získal Vilém značný vliv. Postupně se stal znovu místodržícím Hollandu, Zeelandu, Utrechtu, Gelderlandu a Overijsselu. Nastolil model svého strýce Mořice Oranžského, který po převratu soustředil moc pouze do úzkého kroužku svých spřízněných lidí. Armáda byla na Vilémově straně, osobně řídil zahraniční a domácí politiku. V prvních letech v úřadu Vilém vyčistil městské rady a rady provincií od opozice. Někteří současníci a Vilémovi kritici označili režim jako diktátorský, podobný římskému v době Caesara, kdy bylo sice republikánské zřízení, ale mocí reálně disponoval pouze jeden člověk. Oranžisté a jejich propaganda toto tvrzení obhajovali tím, že Vilém a oranžský rod jsou zárukou stability a bezpečnosti před nepřáteli. Pravda je, že se takto republika stabilizovala a dokázala nepřátelům čelit.⁵⁸

V Anglii se Vilém snažil aplikovat některé prvky, které používal v Nizozemí, jenže parlamentní systém toto neumožňoval. Později ukázal, že si osvojil parlamentní principy a dokazoval, že ne všechno si nechá líbit. Vilém se pokoušel vytvořit rovnováhu popularity mezi whigy a toryi. Zákon o náboženské toleranci, který měl legalizovat některé protestantské nonkonformisty a katolíky, však neprošel a schválen byl ve velmi omezené podobě. V prosinci 1689 byl přijat jeden z

⁵⁷ KOVÁŘ, Martin a Stanislav TUMIS. *Zrození velmoci: Anglie (Velká Británie) na cestě k postavení první světové mocnosti (1603-1746)*. 1. vyd. 1. vyd. Praha: Triton, 2007, s. 112-122.

⁵⁸ LEVILLAIN, Charles-Edouard. William III's Military and Political Career in Neo-Roman Context, 1672-1702. *The Historical Journal* [online]. roč. 48, č. 2, s. 321-350 [cit. 2012-02-07], s. 329-336.

nejdůležitějších anglických zákonů Zákon o právech (Bill of Rights). Zákon vycházel z předchozí deklarace práv omezující vládcova privilegia. Ukládal další povinnosti, že panovník nesmí pozastavit platnost zákona odsouhlaseného parlamentem, daně vypisovat bez souhlasu parlamentu, zakázat nošení zbraní protestantům, neúměrně odkládat volby do parlamentu, trestat poslance za vyjadřování v parlamentu, požadovat neúměrnou kauci nebo ukládat nepřiměřené tresty. Vilémovi se takováto omezení nelíbila, ale do sporu s parlamentem nešel. Zákon také řešil otázku následnictví. Pokud by zemřel jeden z královského páru, pokračoval by druhý z nich jako samostatný panovník. Dalším nástupcem byla jmenována Mariina sestra Anna Stuartovna. Do následnictví byly zahrnuty i případné Vilémovy děti. Katolíci nebo ti, kdo by s katolíkem uzavřeli sňatek, byli z následnictví vyloučeni. Dalším důležitým zákonem byl Zákon o posloupnosti (Act of Settlement) vydaný 1701, přiznával následnictví Žofii Hannoverské, vzdálené příbuzné a jejím potomkům, pokud by královna Anna neměla děti. Tento zákon vznikl z obavy návratu Jakuba II. skrze Annu, která všechny své děti přežila a podle Zákona o právech jí náleželo nástupnictví. Vilém zemřel náhle v roce 1702 na zápal plic.⁵⁹

Vilémovi byli v parlamentu blízcí whigové, zpočátku preferoval vyvážený postoj mezi whigy a toryi. Vilém velmi spolupracoval s Georgem Savillem, který byl znám politickým nadhledem. Whigové měli parlamentní většinu, ale Vilém trval na vyrovnaném poměru sil ve vládě. To vedlo k neschopné vládě a Vilém byl nucen vyhlásit nové volby. Po volbách začal Vilém preferovat spolupráci s toryi, kteří odmítli podporovat pokračování v devítileté válce s Francií. Vláda Whigů společně s Vilémem III. povolila ustavení Bank of England. Vytvoření banky původně vlastněné soukromými bankéři položilo základ ekonomickému vlivu Anglie

⁵⁹ KOVÁŘ, Martin. *Anglie posledních Stuartovců, 1658-1714*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, s. 182-203

ve Spojených provinciích v 18. století, mimo jiné spravovala státní dluh (national debt), což umožnilo Vilémovi vést další války.⁶⁰

Vilémův nástup na trůn hodnotili Angličané dosti rozporuplně. Toryové považovali Viléma za uzurpátora trůnu, whigové naopak za člověka, který jediný může království ochránit od absolutismu a katolicismu. Obecně vláda Viléma je považována za přelom, Stuartovci byli konečně sesazeni, bylo zajištěno protestantské nástupnictví, v roce 1707 vznikla Velká Británie a nakonec nastoupila roku 1714 na trůn dynastie z Hannoveru, která je ve Spojeném království do dnes. Vilémovu vládu poznamenala válka s Francií. Konečně mohl propojit zájmy Nizozemí a Anglie, ale nikdy nezapomněl, že je i místodržícím Spojených provincií. Vnitřní politika Viléma III. se nesla ve znamení balancování mezi frakcemi whigů a toryů, protože ač byl králem, neměl takový mandát jako nezpochybnitelný legitimní panovník. Vyvažováním přízně si zajišťoval podporu napříč politickým spektrem, ale i zde zaznamenal určité úspěchy. Největším Vilémovým politickým úspěchem bylo konečné uznání od krále Ludvíka XIV. po devítileté válce a konec podpory restaurace Jakuba II. Dalším úspěchem bylo, jak se již napsalo, spojení politiky Nizozemí a Anglie.

⁶⁰ MAUROIS, André a Michel MOHRT. *Dejiny Anglie: doplnené o novější období Michelem Mohrtem*. Praha: Lidové noviny, 2000, s. 305-307.

3. Mezinárodní politika Ludvíka XIV. a Viléma III.

Celé sedmnácté století bylo časem neklidu, třicetiletá válka vyprofilovala soupeřící bloky států. Blok v čele s Francií soupeřil s habsburským blokem rakousko-španělským. Tyto bloky více méně zůstaly i po vestfálském míru 1648 a bezprostředně vznikala zárodek nového střetu evropských velmocí. Habsburkové byli válkou velmi oslabeni. Francie se i přes své problémy uvnitř monarchie vzchopila a po nástupu krále Ludvíka XIV. se stala zemí aspirující na hegemonu Evropy. Král Ludvík XIV. svou absolutistickou politikou vyvolal další problémy, které zapříčinila francouzská agresivní zahraniční politika.

Politika krále Ludvíka XIV. měla důsledky na vztahy s okolními státy. Prvotní konfrontace francouzského krále se Španělskem během devoluční války zapříčinila obrát se Spojenými nizozemskými provinciemi, do té doby jeho spojencem. Změna ve Spojených provinciích umožnilo nástup muže, který se původně neměl stát vůdčí osobností. Tím mužem byl Vilém III. Oranžský. Vilém III. měl Stuartovskou krev, tím i kontakty v Anglii, později je využil k nástupu na anglický trůn. Pozdější války vedené králem Ludvíkem XIV. proti místodržícímu Spojených provincií Vilémovi a od roku 1689 jako anglickému králi a vůdci koalic proti Francii, položily základ vztahů trvajících téměř až do napoleonských válek.

3.1 Cíle krále Ludvíka XIV. a politika Viléma III.

Nástupem Jindřicha IV. na francouzský trůn se podařilo zemi zkonsolidovat, nábožensky uklidnit. Tento panovník obnovil královskou autoritu a absolutistickou moc a snažil se rozšířit moc Francie na úkor Habsburků. Nástup Bourbonů znamenal pro Francii opětovný návrat na kolbiště velmocí. Francie začala expanzi do Ameriky, kde se pokoušela získat španělská území. Po zavraždění Jindřicha IV. roku 1610 jeho nástupce a syn král Ludvík XIII. pokračoval v upevňování královské moci. Teprve až nástup kardinála Richelieua na post prvního ministra v roce

1624 a jeho nový styl zahraniční politiky během třicetileté války upevnil francouzskou prestiž na mezinárodní scéně a její status velmoci.⁶¹

Usilovalo se o posunutí státních hranic do „hajitelných hranic“, tvořených na západě Pyrenejemi, na východě řekou Rýn a Alpami. Odtud se předpokládal případný útok španělských Habsburků nebo z Říše. Toto nebezpečí se vynořilo již po míru z Cambrai (1529), díky němuž byl František I. nucen postoupit Karlu V. Flandry, Artois, Lille, Arras a Tournai. Tímto mírem se Francie dostala do habsburského obklíčení ze všech stran. Cílem zahraniční francouzské politiky v 17. a 18. století se tak stala snaha vymanit se ze sevření tzv. „burgundského železného kruhu.“ Tímto směrem se ubíral i kardinál Mazarin po smrti kardinála Richelieua. Vestfálským mírem Francie získala v Lotrinsku biskupství Metz, Toul a Verdun. Rakousko se vzdalo deseti měst v Alsasku (tzv. *décapole*) ve francouzský prospěch. Tyto předsunuté základny v Říši představovaly problém neustálého napětí v tomto regionu, zároveň působily také jako výchozí bod dalšího pronikání do říše. Francie uzavřela po třicetileté válce mír s habsburským blokem kromě Španělska, které chtěl kardinál Mazarin zničit. Válka se Španělskem trvala ještě deset let, teprve po roce 1659 pyrenejský mír obsahující klauzuli o sňatku Ludvíka XIV. s infantkou Marií Terezou ukončil válku. Francie získala Roussillon s Cerdagne v Pyrenejích a Artois s Lille v Jižním Nizozemí. Svazek se španělskou princeznou měl zajistit francouzský nárok na španělský trůn v případě, že by Filip IV. neměl následníka. Osud tomu chtěl jinak a roku 1665 se narodil infant Karel, jeho otec Filip IV. zemřel krátce po jeho narození. Karel se netěšil moc dobrému zdraví, proto se už brzo otázka nástupnictví stala aktuální a působila, problémy po celou druhou polovinu 17. století.⁶²

Král Ludvík XIV. po nástupu na trůn začal svou agresivní zahraniční politiku. Jeho cílem se stala právě území burgundského kruhu: Franche-Comté, Jižní Nizozemí a Lucembursko. Na hranicích s říší král

⁶¹ KUDRNA, Jaroslav et al. *Dějiny Francie*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1988, s. 223-223.

⁶² HATTON, Ragnhild Marie. *Europe in the age of Louis XIV*. London: Thames & Hudson, 1969, s. 103.

Ludvík XIV. usiloval o Alsasko s Lotrinskem. Jižní hranici už zabezpečovat nemusel, protože pyrenejským mírem zde získal strategická území a Španělské království jako takové balancovalo na pokraji zhroucení. Ani koupí původně španělského strategického přístavu Dunkerque od Angličanů v roce 1662 nebyla severovýchodní hranice zcela zabezpečena.⁶³ Nejen že Král Ludvík XIV. hodlal svou politikou uchránit zemi před vpádem nepřátel, ale oblasti na severovýchodě byly velmi profitabilní, mohl tedy i ekonomicky získat. Zvláště španělské Nizozemí se svými přístavy ve Flandrech a s celkově rozvinutou řemeslnou výrobou velmi lákalo.

Král Ludvík XIV. by nemohl vést svou agresivní politiku bez svých ministrů. Colbert se zaměřil na efektivnější výběr daní spolu s dalšími příjmy a snažil se omezit výdaje. Colbert neschvaloval válečné výdaje, pokud však měla válka zlepšit hospodářské postavení, neváhal krále povzbudit a podporovat ho. Colbertovy kroky obrodily francouzské hospodářství, čímž měl král Ludvík XIV. poté takové prostředky, o kterých se mohlo ostatním monarchům jen zdát. Ohromné finanční prostředky umožnily králi Ludvíkovi XIV. v zahraničí provozovat klientelistickou politiku, tím že si krále nebo ostatní významné politické osobnosti koupil a zavázal dary a finančními subsidiemi. Zahraniční politika podléhala kontrole krále, ale ani zde by se panovník neobešel bez schopných diplomatů a ti byli v 17. století snad vůbec nejlepší. Největší úspěchy zaznamenala francouzská diplomacie v prvním desetiletí panovníkovy vlády. Mezi přední diplomaty Ludvíka XIV. patřili Hugues de Lionne, Arnould de Pomponne, Colbert de Croissy a Colbert de Torcy. Všichni tyto muži měli své zásluhy na úspěších zahraniční politiky.⁶⁴

Bez kvalitní a silné armády by král nemohl provádět tak razantní politiku. V radě seděli ministři války Michel Le Tellier a po něm jeho syn Louvois. Zejména Louvois se zasloužil o značnou modernizaci armády.

⁶³ HASSALL, Arthur. *Louis XIV and the Zenith of the French Monarchy*. 1. vyd. New York: G. P. Putnam's Sons, 1895, s. 136.

⁶⁴ TAPIÉ, Victor-L. *Louis XIV's Methods in Foreign Policy*. In: HATTON, Ragnhild Marie. *Louis XIV and Europe*. London: Macmillan, 1976, s. 3-16.

Po reformách na konci vlády Ludvíka XIV. se řady vojáků rozrostly z 50 000 až na 400 000 mužů.⁶⁵ Colbert začal budovat loďstvo, které po dvaceti letech v počtu překonalo nizozemskou flotilu. K nejlepším vojevůdcům krále Ludvíka XIV. patřili maršál Turenne, hrdina z třicetileté války a největší francouzský vojevůdce 17. století, dalším byl princ de Condé, rovněž hrdina, veterán z třicetileté války, avšak poskvrněn bojem proti králi během frondy. K dalším významným velitelům lze přiřadit maršála de Luxembourg, samotného ministra války Louvoise a stavitele pevností Vaubana.

Je nutno podotknout, že král Ludvík XIV. neměl ambice na výraznou územní expanzi. Ač byl velmi sebevědomý, nikdy neriskoval a zbytečně se nehnal do boje. Král Ludvík XIV. usiloval jen o připojení území strategického významu pro defenzívu státu, nebo o území, o němž byl přesvědčen, že mu patří, a další případné zisky byly spíše něco navíc. Francouzská agrese zpočátku směřovala zejména na Španělsko, příbuzné rakouské Habsburky a jejich spojence. Král Ludvík XIV. se mezi lety 1661-1670 snažil o dobré vztahy s námořními mocnostmi Anglií a Severním Nizozemím, které včetně Portugalska rovněž také velmi intenzivně finančně podporoval v jejich boji proti Španělsku. Až pozdější události způsobily zhroucení dosavadních přátelských vazeb vyústující nakonec ve válečné operace a následné přeskupení spojenců výrazně vychýlilo mocenskou rovnováhu v Evropě.⁶⁶

Vilém III. na rozdíl na krále Ludvíka XIV. nebyl tak ambiciózní. Určitě také toužil po slávě, ale po událostech z roku 1672 byl odhodlán zlomit moc Ludvíka XIV. O jeho odhodlání a nezlomnosti svědčí jeho výrok: „*K tomu, aby člověk jednal, nemusí mít naději, a k tomu, aby vytrval, nemusí mít úspěch.*” Když nastoupil do vládních úřadů generálního místodržícího a velitele vojsk, obsadil všechny klíčové úřady svými lidmi. Stal se na čas neomezeným vládcem republiky. Vnitřní i zahraniční politiku měl ve svých rukách. Vilém III. nebyl dobrým

⁶⁵ SHENNAN, John. *Louis XIV.* London: Routledge, 1993, s. 25.

⁶⁶ SKŘIVAN, Aleš. *Evropská politika 1648-1914.* 1. vyd. Praha: Aleš Skřivan, 1999, s. 15.

generálem, ale měl jedinečný talent jednat s lidmi. Vilémovým cílem bylo vrátit Francii do hranic roku 1648, uvědomil si, že jen silná aliance může Francii zastavit. Tomu měly zabránit aliance protifrancouzských států. Vilém uměl přesvědčit o nebezpečnosti francouzského krále. Takto přesvědčil císaře Leopolda I., který se stal významným spojencem. Dalšími spojenci bylo Braniborsko a časem Švédsko. Další králové, nebo knížata v Říši byli velmi nestálými a jen na určité období se stali spojenci.⁶⁷

Po Slavné revoluci v Anglii (1688-1689), kdy Vilém III. usedl na trůn, se do trvalé opozice vůči Francii dostala i Anglie. Od té doby se dalo v boji proti králi Ludvíkovi XIV. počítat i s Anglií, čímž se mu podařilo to, co se diplomaticky zdálo nemožné. Spojil nizozemské a anglické loďstvo, a tak vytvořil nejmocnější flotilu, která sice prohrála v bitvě u Beachy Head (1690), ale poté francouzskou flotilu drtila. Spojenectví Anglie a Spojených provincií bylo velmi klíčové v devítileté válce na vrcholu moci krále Ludvíka XIV. Neúspěch Ludvíka XIV. v devítileté válce, znamenal pro Viléma III. značné posílení jeho prestiže a dal mu rovnocenné postavení krále, bez nebezpečí Jakubova návratu, kterého už Ludvík XIV. nepodporoval. Posledního konfliktu o španělské dědictví se již Vilém aktivně neúčastnil, protože v roce 1702 náhle zemřel, ale v úvodu vstoupil do koalice s Habsburky a té se podařilo značně krále Ludvíka XIV. oslabit, přestože jeho prasynovec vévoda z Anjou nakonec španělský trůn získal. Bez Viléma III. by se Evropa hůře bránila proti agresi francouzského krále, proto mu lze přičíst značné zásluhy na zastavení francouzské hegemonie v Evropě.

⁶⁷ MILLER, John. *The Life and Times of William and Mary*, London 1974, s. 23-33.

3. Evropské konflikty ve druhé polovině 17. století, role Ludvíka XIV. a Viléma III.

Třicetiletá válka byla pro celou Evropu hrůznou zkušeností. Hegemoniální ambice rakouského a španělského habsburského domu definitivně vzaly za své a nahradila je jiná velmoc. Z výsledku války nejvíce výtěžila Francie a na severu Švédsko. Ale Francie měla velký potenciál zastat roli dřívějšího habsburského evropského hegemona. Tento velký potenciál začal uvolňovat první ministr kardinál Richelieu a pokračoval kardinál Mazarin. Kardinál Richelieu správně načasoval vstup do války na straně protihabsburské koalice. Francie podporovala severská království - Dánsko, Švédsko a v neposlední řadě Severní Nizozemí.

Vestfálským mírem se Republika spojených provincií nizozemských stala právoplatně nezávislým státem. Na začátku 50. let se pokusil generální místodržící Vilém II. Oranžský o státní převrat, který se ale nezdařil a k vládě se dostala obchodní oligarchie v čele s velkým penzionářem Janem de Wittem. Rod Oranžských byl na nátlak anglických republikánů zbaven práva držet úřady. V roce 1650 narozený Vilém III. se neměl stát generálním místodržícím, jenže obrat v zahraniční politice republiky nakonec zpřetrhal vazby s Francií, do té doby spojence a problémy ve španělském království přizhivily mezinárodní napětí. Napětí, které vyvolal král Ludvík XIV. a jeho expanzivní politika, způsobilo zhroucení režimu a návrat Viléma III., který byl odhodlán ubránit svobodu své země i Evropy. Vilém III. se stal zásadním činitelem a příčinou neúspěchu při pokusech Francie o hegemonii v Evropě. Války Francie s Evropou by se daly s nadsázkou označit za „padesátiletou válku“. Mezi léty 1667-1714 trvala doba míru dohromady pouze 15 let. Ostatní války, hlavně devítiletá a válka o dědictví španělské měly velice negativní dopad na evropské země a způsobily dlouhodobou polarizaci evropských států.

4.1. Devoluční válka (1667-1668)

Devoluční válka byla první v řadě střetů krále Ludvíka XIV. Když mladý král nastoupil na trůn, ihned realizoval absolutistickou vizi své vlády, včetně svých plánů v zahraniční politice na expanzi francouzského území s cílem ochránit Paříž. Tehdy mnozí lidé pochybovali, zda má mladý král dostatek předpokladů své vize uskutečnit. Doma ve Francii se o tom záhy přesvědčili, ale v zahraničí ještě přetrvávaly pochyby. Po třicetileté válce Francie pokračovala válka se Španělskem s cílem co nejvíce oslabit Španělské království. Španělsko se nacházelo v důsledku úpadku a špatného hospodaření ve velmi tíživé situaci. Hlavně kvůli špatné vnitřní situaci byli Španělé donuceni uzavřít mír známý jako pyrenejský mír. V míru obsažené závazky a úmluvy se staly jádrem sporu.

4.1.1. Pyrenejský mír

Kardinál Mazarin podepsal s anglickým lordem protektorem Oliverem Cromwellem, rovněž protišpanělsky naladěným, spojeneckou smlouvu. Její dopad byl okamžitý. Maršál Turenne smetl španělské vojsko v bitvě u Nieuportu, zároveň se podařilo kardinálu Mazarinovi diplomatickým jednáním zabránit intervenci císaře Leopolda I. Španělsku nezbývalo nic jiného než přistoupit na diktát francouzských podmínek míru.⁶⁸

Mír nazývaný pyrenejský byl podepsán na Bažantím ostrově při ústí řeky Bidasoa dne 7. listopadu 1659. V podmínkách smlouvy bylo stanoveno postoupení španělského - území hrabství Rousillon a Cerdagne v Katalánsku, čímž se vytvořila v Pyrenejích horách přirozená hranice. Další územní požadavky byly směřovány do španělského Nizozemí, kde Francie ve Flandrech získala několik opevněných měst: Aire, St. Omer, Gravelines a další města. Dále Francie získala celé hrabství Artois, část hrabství Hainault a část území Lucemburska.

⁶⁸ UBIETO ARTETA, Antonio. *Dějiny Španělska*. 3. dopl. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 320.

Francouzští vojáci měli také dovoleno v případě potřeby pochodovat přes okolní vévodství. Tato smlouva nejen pojistila převahu Francie v Evropě, ale připravila cestu pro její další šíření nadvlády krále Ludvíka XIV.⁶⁹

Pyrenejská smlouva obsahovala klauzuli o sňatku nejstarší dcery Filipa IV. infantky Marie Terezie s králem Ludvíkem XIV. Sňatek měl utužit mírové vztahy, ale Mazarin kalkuloval i s případným ziskem španělského trůnu, když by Filip IV. skončil bez mužského následníka, nebo by následník brzo zemřel. Marie Tereza se sice ve smlouvě formálně vzdala dědických nároků, jenže jako kompenzaci měl španělský král vyplatit věno 500 000 zlatých écu, což bylo kvůli katastrofální finanční situaci španělského panovníka nad jeho možnosti a zdálo se velmi pravděpodobné, že nikdy nebude vyplaceno.⁷⁰

Král Ludvík XIV. se v roce 1661 oženil s infantkou Marií Terezou, a protože věno zapláceno, francouzský král se dovolával svého nároku v podobě dědictví části španělského Nizozemí své manželky podle devolučního zákona⁷¹ platného v Brabantsku, Jižního Nizozemí a dalších území v oblasti. Filip IV. to odmítal. V roce 1661 se narodil infant Karel, Filip IV. zemřel v září 1665, a regentka královna matka dále odmítala požadavky francouzského krále a nárokovala vše pro syna. Francie i přes velmi kvalitní armádu, nemohla bezhlavě zaútočit. Král musel čekat na vhodnou příležitost. Roku 1667 se král Ludvík XIV. znovu dožadoval zrušení odvolání dědických nároků své manželky královny Marie Terezy. Španělská královna regentka Marie znovu odmítla francouzské požadavky. Nastal správný čas k intervenci, protože v tuto dobu Španělsko válčilo s Portugalskem a stíhala ho jedna porážka za

⁶⁹ HASSALL, Arthur. *Louis XIV and the Zenith of the French Monarchy*. 1. vyd. New York: G. P. Putnam's Sons, 1895, s. 74.

⁷⁰ DUBY, Georges. *Dějiny Francie: od počátku po současnost*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2003, s. 350.

⁷¹ devoluční zákon *ius devolutionis* (devoluce = přenesení) platil v Brabantu a několika kantonech v Hainautu a Flander v Jižním Nizozemí a spočíval v tom, že děti z prvního manželství kteréhokoli pohlaví měly přednostní dědické právo před dětmi z druhého manželství.

druhou. Francie této španělské indispozice využila a v květnu 1667 její jednotky vpadly do Jižního Nizozemí.⁷²

4.1.2. Aliance tří, průběh a výsledek války

V letech 1664-1667 se král Ludvík XIV. snažil na svou stranu získat císaře Leopolda I. V roce 1663 se Leopold I. oženil s infantkou Markétou, tudíž se očekávala podpora španělským Habsburkům. Francouzská diplomacie však bránila císaři pomoci příbuzným. Této diplomatické blokace Francie docílila skrze Rýnský spolek, který prakticky ovládala. V roce 1667 Francie rovněž podporovala povstání v Uhrách, což pomohlo císaře zaměstnat. Spojenectvím s arcibiskupy v Mohuči a Kolíně a münsterským biskupem Francie kontrolovala cestu do Jižního Nizozemí.⁷³

Devoluční válce předcházela námořní válka mezi Spojenými provinciemi a Anglií, zahájena v březnu 1665, která byla předehrou k založení Aliance tří. Motivem války byla obchodní rivalita a ochrana práv synovce Karla II. Stuarta. Vilém III. Oranžský se stal objektem sporu o opatrovnictví. Anglický král Karel II. chtěl vychovávat Viléma III. pod svými křídly hlavně z důvodu svého pozdějšího vlivu v republice. V opozici zůstal velký penzionář Jan de Witt, který chtěl Viléma III. vychovat na základě republikánských principů. Nakonec však generální stavy za přispění Jana de Witta schválily edikt o zrušení úřadu generálního místodržícího, čímž prince Viléma III. fakticky zbavily práv na tento úřad.⁷⁴

Nizozemská flotila byla po první válce (1652-1654) s Anglií mnohem lépe připravená a inovovaná. Finanční situace Karla II. byla nepříjemná kvůli rozporům s parlamentem, navíc zemi vzápětí zasáhl mor a velký požár Londýna. Anglické loďstvo zaznamenalo na začátku

⁷² FERRO, Marc. *Dějiny Francie*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 136.

⁷³ HASSALL, s. 144.

⁷⁴ TROOST, Wouter. *William III the Stadholder-king: a political biography*. J.C. Grayson. Burlington, VT.: Ashgate, c2004, s. 50-51.

války řadu vítězství. Anglie uzavřela v létě 1665 spojení s münsterským biskupem, který za příslibu subsidií měl z východu napadnout Severní Nizozemí. Zároveň král Karel II. vedl jednání o spojení se Španělskem. To velmi znepokojilo krále Ludvíka XIV., jenž v tom viděl zásadní překážku pro jeho vpád do Jižního Nizozemí a zároveň možný pád republiky by vytvořil silný španělsko-anglický blok.⁷⁵

V zimě roku 1666 republika vytvořila silnou protianglickou koalici. 26. ledna vyhlásila Francie na základě smlouvy válku Anglii, v únoru přistoupilo Dánsko. Později se připojilo i Braniborsko mající obavy z útoku vojska münsterského biskupa. Na jaře byla nizozemská flotila zrekonstruována a v řadě námořních bitev porazila anglickou flotilu, čímž se blížil i konec války. O míru se jednalo už v průběhu roku 1665, ale na kladené podmínky nechtěla ani jedna strana přistoupit.⁷⁶

Rok 1667 byl pro Anglii katastrofální, nizozemská flotila měla naprostou převahu. Boje trvaly až do konce července. V červnu se nizozemská flotila dostala až do ústí řeky Temže. Koruna neměla peníze na financování války. Král Karel II. měl dvě možnosti: buď ustoupit parlamentu, nebo jednat o míru sám a podle svých podmínek. V březnu začalo v Bredě jednání a Karel II. se rozhodl pro třetí možnost - stát se spojencem Francie, a tím získat peníze pro podkopání pozice Spojených provincií. Dne 18. dubna Karel II. uzavřel tajnou smlouvu s králem Ludvíkem XIV. o podpoře Francie v Jižním Nizozemí. V květnu Francouzi podnikli bez vypovězení války invazi do Jižního Nizozemí. Karel II. doufal, že francouzský král zvrátí nepříznivé podmínky míru. Karel II. změnil názor na pomoc Francii a začal mít obavy z její vzrůstající síly, když viděl, jakým drtivým způsobem postupovala francouzská armáda v Jižním

⁷⁵ ISRAEL, Jonathan. *The Dutch Republic: its rise, greatness, and fall, 1477 - 1806*. Oxford: Clarendon Press, 1998, s. 772.

⁷⁶ KOVÁŘ, Martin. *Anglie posledních Stuartovců, 1658-1714*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, s. 19.

Nizozemí a ve Franche-Comté. Rovněž Severní Nizozemí se velmi obávalo možnosti úplného ovládnutí Španělského Nizozemí.⁷⁷

Obavy pramenily především z toho, že Colbert zamýšlel otevření přístavů v ústí řeky Šeldy. To by ohrozilo námořní obchod Spojených provincií.⁷⁸ Prvotní snahy dohodnout se o rozdělení Jižního Nizozemí mezi Francii a Spojené provincie ztroskotaly na velkých požadavcích Francie. Další obavy měli představitelé Severního Nizozemí z blízkosti Francie a jejího vlivu na vnitřní politiku. Anglie se s republikou se urychleně usmířily a uzavřely 28. července mír v Bredě.⁷⁹

Nizozemští lídři jednali se španělskou stranou o možnosti defenzivního paktu proti francouzské agresi. S defenzivním paktem neuspěli, protože král Ludvík XIV. pohrozil vyhlášením války v případě spojení se Španělskem, ale Jan de Witt uspěl s vysláním jednotek do oblasti Flander blízko hranic republiky. 13. ledna 1668 Anglie se Spojenými provinciemi uzavřely alianci, později se přidal i tradiční spojenec Francie Švédsko, které se obávalo francouzské nadvlády v Baltském moři. Aliance tří nebyla útočným uskupením, ale měla za cíl, primárně mírovými prostředky přimět válčící strany k ukončení války a urovnat územní spory. Dohoda obsahovala i klauzuli o případném ozbrojeném postupu, v tom případě by Francii hrozila válka téměř na všech frontách.⁸⁰

Francouzská kampaň se dá rozdělit do dvou částí: první fáze probíhala v létě 1667, během níž se vedl útok do Jižního Nizozemí. Španělský guvernér měl k dispozici pouhých 20 000 vojáků nevalné morálky, zatímco francouzské vojsko čítalo na 50 000 dobře vycvičených vojáků. Španělé se neodvážili k otevřenému boji, proto se stáhli do měst, která se musela dobývat. Armádě velel maršál Turenne a o obléhání

⁷⁷ KOVÁŘ, Martin a Stanislav TUMIS. *Zrození velmoci: Anglie (Velká Británie) na cestě k postavení první světové mocnosti (1603-1746)*. 1. vyd. Praha: Triton, 2007, s. 87.

⁷⁸ HATTON, Ragnhild Marie. *Europe in the age of Louis XIV*. London: Thames & Hudson, 1969, s. 102.

⁷⁹ HASSALL, s. 126.

⁸⁰ DUBY, s. 350.

pevností se staral Sébastien de Vauban. Vauban dostal rovněž za úkol obsazená města opevnit. Francouzi nenarazili téměř na žádný odpor, kromě několika měst především Tournai a Lille. Druhá část vojska na začátku roku 1668 překvapivě vpadla do Franche-Comté. Král se vojákům ukázal v ležení, aby povzbudil morálku. Dokonce se tažení zúčastnil i zženštilý králův bratr Filip Orleánský, který se však v boji ukázal jako velmi odvážný, a své vojáky strhl k nadšení, což v králi vyvolalo žárlivost a v budoucnu se už žádného tažení nezúčastnil. Za úspěchy král Ludvík XIV. vděčil především proslulému vojevůdci, maršálu Turennovi, Vaubanovi a diplomatu Lionnovi. Když se však král o klauzuli dozvěděl, i přes sílu své armády se rozhodl raději dále nepostupovat a neobětovat své vojáky. I generálové králi doporučili, aby raději uzavřel mír, dokud je zatím situace pro něj výhodná. Mír byl uzavřen v Cáchách 2. května 1668. Při rychlém jednání sehrála roli snaha Lionna alianci rozložit. Mír přiznal Francii dvanáct měst ve Flandrech. Města Cambrai, Lille a Tournai byla přestavěna Vaubanem na pevnosti a vytvořila tak železný pás (ceinture de fer), chránící hranice království na východě. Ačkoli král Ludvík XIV. drtivě nad Španěly zvítězil, nebyl s výsledkem spokojen, protože nezískal všechna požadovaná území, navíc Francie musela dobyté území Franche-Comté vyklidit.⁸¹

Vinu za neúspěch připisoval Spojeným provinciím, jako strůjci aliance. Francouzský král to vnímal jako zradu a nevděčnost za podporu ve válce proti Anglii.⁸² Jeho zloba proti kalvinistickým „obchodníkům se sledi“, jimiž pohrdal, se vystupňovala a zároveň se tato nenávist stala pro krále Ludvíka XIV. osudnou a pro celou Evropu klíčovou hybnou silou. Devoluční válka představovala pouhý začátek, neboť francouzský král už bezprostředně po válce plánoval odvetu, která přišla brzo a v mnohem větší síle.⁸³

⁸¹ SCHULTZ, Uwe. *Ludvík XIV. a jeho doba*. 1. vyd. Praha: BETA Dobrovský, 2008, 146-147

⁸² SONNINO, Paul. Louis XIV and the Dutch War. In: HATTON, Ragnhild Marie. *Louis XIV and Europe*. London: Macmillan, 1976, s. 153-154

⁸³ KUDRNA et al., s. 258.

Vilém III. Oranžský a jeho stoupenci zatím nemohli v republice dosáhnout většího vlivu, ale oranžisté posilovali a nad režimem velkého penzionáře Jana de Witta se začala stahovat mračna. Princ Vilém III. získával čím dál více stoupenců v řadách armády, ale i regentů v provinciích. V září 1668 stavy provincie Zeeland prohlásily prince „prvním urozeným Zeelandu“, což byl první krok jeho návratu k moci.⁸⁴

4.2. Francouzsko-nizozemská válka, 1672-1677

Už na konci Devoluční války (1668) král Ludvík XIV. pomýšlel na odplatu a zničení Spojených provincií. Ludvík XIV. chtěl srazit jejich svobodného ducha a podřídít je jedné centrální autoritě oranžského rodu pod kontrolou Francie, nebo přímo podřídít králi. Francouzský král nechtěl připustit, že by Nizozemci mohli mít také velmocenské ambice. Ludvík XIV. plánoval rozhodný, zdrcující útok na republiku. Ministr financí Colbert plány krále podporoval, poněvadž z toho mohly plynout ekonomické zisky v podobě přístavů nebo řemeslných dílen. Francouzi nepředpokládali žádný velký odpor. Ministru zahraničí Lionnovi se podařilo rozložit Alianci tří, a tak republika zůstala sama. Když ale francouzská vojska vpadla a dobyla s německými spojenci většinu Severního Nizozemí, tak se režim Johana de Witta zhroutil a moc převzali oranžisté v čele s princem Vilémem III. Oranžským, chopili se vlády a začali urychleně hledat spojence pro razantní vojenskou protiakci. Princ Vilém III. ukázal svůj diplomatický um a dokázal získat tradiční nepřátele Francie - císaře a Španělsko spolu s Braniborskem.

Lokální válka přerostla ve válku evropskou. Koalice, kterou princ zformoval a udržel, dokázala francouzské silnější armádě vzdorovat a dovést plány krále Ludvíka XIV. znovu k neúspěchu. Od této doby averze vůči Spojeným provinciím byla nejen mezinárodního rázu, ale i osobního charakteru vůči princovi Vilémovi III, kterého chtěl původně sám dosadit do čela Nizozemí.

⁸⁴ MILLER, s. 27-28.

4.2.1. Odplata krále Ludvíka XIV.

Již brzy po cášském míru král Ludvík XIV. pomýšlel na pomstu vůči Spojeným provinciím. Ludvík XIV. nemohl zapomenout na nizozemskou zradu v devoluční válce. Nizozemce, „kramáře“, začal nenávidět, protože se cítil být uražen a hodlal tak bránit svou čest. Nechtěl Severnímu Nizozemí dovolit status velmoci, navíc se mu přičila kalvinistická víra, která ve Spojených provinciích převládala, a omezování katolíků. Francouzský král hodlal skoncovat s republikánským zřízením a podřídit svobodomyšlné Nizozemce autoritě. Autoritou bylo myšleno vláda oranžského rodu pod vlivem Francie, nebo přímo Ludvíka XIV. Spojené provincie by připojil přímo ke své říši. Colbert neschvaloval válečné výdaje, ale tuto válku podpořil, protože v ní viděl podle merkantilistické doktríny hospodářský přínos, ziskem přístavů a flotily Spojených provincií mohla Francie získat ekonomickou výhodu.⁸⁵

Válečné a diplomatické přípravy trvaly čtyři roky. Král Ludvík XIV. měl v podstatě dvě možnosti. První možnost byla přímo zasáhnout drtivým úderem, doslova převálcovat armádu Severního Nizozemí a dosáhnout tak rychlého rozhodného vítězství. Zároveň by hrozilo znepřátelení států spřízněných s republikou a aliance mnohem většího rozsahu než byla Aliance tří. Druhá možnost, která se nabízela, byla sice zdlouhavá, ale zdála se schůdnější. Šlo o to diplomaticky zablokovat Spojené provincie a nizozemské spojence přetáhnout dostupnými prostředky na svou stranu. Ministr zahraničí Lionne dostal tedy za úkol neutralizovat anglo-švédsko-nizozemskou Alianci tří. Právě rozložení aliance mělo být klíčem k úspěchu celého válečného tažení, aby se neopakovala situace devoluční války. Nejsnazší se zdálo na francouzskou stranu získat anglického krále Karla II. Ministr zahraničí Lionne a velvyslanec v Londýně Colbert de Torcy za přispění sestry Karla

⁸⁵ SKŘIVAN, Aleš. *Evropská politika 1648-1914*. 1. vyd. Praha: Aleš Skřivan, 1999, s. 18-19.

II. Henrietty, manželky Filipa Orleánského, jednali, aby se přidal na stranu Francie.⁸⁶

Anglický král si od tohoto spojenectví sliboval odvetu za neúspěchy v předchozí válce s Nizozemím a z toho plynoucí podporu v obchodním boji proti Nizozemí a doufal, že Francie mu bude oporou ve složité domácí situaci. Kvůli situaci v Anglii trvala jednání delší dobu, než v Paříži a v Londýně předpokládali. Výsledkem byla tajná smlouva a její první podoba byla podepsána v Doveru v lednu 1670.⁸⁷

4.2.2. Doverská smlouva, 1670

Doverská smlouva vznikla jako výsledek dlouhého diplomatického jednání Francie a Anglie. Karel II. se zatím od Spojených provincií skrytě odvrátil. Přesvědčit krále Karla II. nebylo těžké proto, že v době anglické občanské války prožil mládí v exilu na dvoře krále Ludvíka XIV. Francouzský způsob vlády ho zaujal a chtěl ho napodobit, což se mu však nikdy nepodařilo.

Nakonec Karel II. nabídl útočný a obranný pakt, v něm slíbil francouzskému králi konverzi na katolickou víru a podporu při jednání o španělském dědictví. Ludvík XIV. slíbil dodržování cášského míru. Anglie měla dostat pod svůj vliv sever Nizozemí s ostrovy, ze kterých Nizozemci kontrolovali obchod. Jejich postoupením by se Anglie zbavila svého obchodního soka. Smlouvou měla Anglie též získat Ostende s územími v ústí Šeldy, aby upevnila svůj vliv v Lamanšském průlivu a ostrovy na západě Středozevního moře a společně zde s Francií tak omezit vliv Španělska. Za vojenskou pomoc byla Anglii slíbena subvence 200 000 liber. Karel II. dal k dispozici šedesát lodí, ač Ludvík XIV. požadoval pouze třicet plavidel. Francouzský král zase slíbil sbor 6000 mužů na potírání vnitřní parlamentní opozice v Anglii, se kterou měl král neustále problémy, neboť jak už dříve proklamoval, hodlal celé království obrátit ke

⁸⁶ SONNINO, s. 155.

⁸⁷ NOLAN, Cathal J. *Wars of the age of Louis XIV, 1650-1715: an encyclopedia of global warfare and civilization*. Westport, Conn.: Greenwood Press, 2008, s. 11.

katolicismu, a jako podporu pro tuto věc král Ludvík XIV. posílal další sumu 160 000 liber.⁸⁸

Při jednání musela Anglie postupovat velmi obezřetně, protože do roku 1670 stále patřila k Alianci tří, ale už od roku 1668 se Karel II. zavázal, že pomůže Ludvíkovi XIV. alianci rozbít. Panovníci se shodli, že útok do Spojených provincií je nutný, bylo rozhodnuto o rozdělení zisků v případě vítězství, o kterém nepochybovali. Anglie tedy z aliance odešla a v červenci 1670 byla podepsána druhá smlouva v Doveru, které už stanovovala přesné datum útoku na jaro 1672 a vymezovala postup spojeneckých armád do Spojených provincií. Smlouva podléhala nejvyššímu stupni utajení, o smlouvě věděli jen panovníci a dva ministři. Jako první měla podniknout útok anglická armáda a její loďstvo mělo blokovat pobřeží. Už jen zbývalo získat spojence v Říši. V roce 1670 ministr zahraničí Lionne uspěl s úkolem uzavřením spojeneckých smluv s arcibiskupem kolínským a biskupem müsterským, dále se Saskem, Falcí, Brunšvickým vévodstvím, Bavorskem a dalšími státy.⁸⁹

Bavorsko hrálo důležitou roli valu proti postupu pomocných sborů císaře jižním Německem. V listopadu 1671 probíhala jednání francouzského krále s císařem. Císař nechtěl připustit rozšíření konfliktu do celé Evropy, proto uzavřel s Ludvíkem XIV. dohodu o neutralitě. Braniborský kurfiřt Fridrich Vilém váhal se zapojením. Kurfiřt byl nejdříve zlákan vysokými subvencemi, ale jeho touha získání švédských Pomořan ho přiklonila na stranu Spojených provincií. Jednání v Říši měla zajistit souhlas s postupem francouzské armády přes říšské území na severovýchodní hranici Spojených provincií. Král Ludvík XIV. při postupu na sever obsadil zbytek Lotrinska. Vévoda Karel IV. vládl zcela nezávisle a byl nakloněn Spojeným provinciím. Anexí Lotrinska si Ludvík XIV. vévodu ještě více zneprátelil a vévoda Severní Nizozemí vydatně

⁸⁸ HUTTON, R. The Making of the Secret Treaty of Dover, 1668-1670. *The Historical Journal* [online]. 1986, roč. 29, č. 2, s. 297-318 [cit. 2012-03-017], s. 303, Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2639064>.

⁸⁹ YOUNG, William. *International politics and warfare in the age of Louis XIV and Peter the Great: a guide to the historical literature*. New York, [N.Y.]: iUniverse, 2004, s. 130.

podporoval z exilu. Lionnovi se těsně před jeho smrtí podařilo i přes protesty některých knížat a císaře takřka znemožnit pomoc Spojeným provinciím z Říše. Zbýval poslední účastník Aliance tří, tím bylo Švédsko. Francie opět použila osvědčený diplomatický prostředek v podobě peněžních dotací. V dubnu roku 1672 podepsalo Švédsko spojeneckou smlouvu s Francií. Švédsko k tomuto kroku vedla skutečnost, že Nizozemci stále ovládali obchod na Baltu a francouzské subvence měly Švédsku pomoci alespoň částečně tuto dominanci Spojených provincií zlomit. Švédský král Karel XI. se zavázal zasáhnout v Říši, pokud by chtěla některá knížata pomoci Spojeným provinciím.⁹⁰

Aliance tří se rozpadla a Francii se podařilo v Říši zavázat si klíčová knížata. O významný úspěch francouzské diplomacie se zasloužil především ministr zahraničí Hugues de Lionne. Díky politice subvencí se mezi léty 1670-1672 podařilo získat důležité spojence. Spojené provincie nizozemské se, tak octly téměř bez spojenců a v diplomatické izolaci. Zdálo se, že nic plánům krále Ludvíka XIV. nestojí v cestě a vítězství bude rychlé.⁹¹

4.2.3. Počátek války a Rampjaar v Nizozemí

Francie spojenectvím se severoněmeckými knížaty, s kolínským arcibiskupem a münsterským biskupem mohla použít pro armádu výhodnější cestu na spřáteleném území, a využít momentu překvapení při pochodu do Spojených provincií. Francouzské diplomatické aktivity a vojenské manévry napovídaly, že se blíží válka. Jan de Witt, ale ani obchodní oligarchie a regenti nechtěli připustit, že se blíží konflikt. Nizozemská diplomacie v čele s Cornelisem de Wittem se snažila z německých kleští vyprostit. Rozhovory se však změnil v roztržku a jednání selhala. Spojenci Francie byli odhodláni zničit nezávislost a moc Spojených provincií. Münsterký biskup byl připraven poslat vojsko a obsadit Borculo a Lichtenvoorde, kolínský arcibiskup slíbil invazní armádu

⁹⁰ SKŘIVAN, s. 16-20.

⁹¹ Tamtéž, s. 19-20.

18 000 mužů⁹² a hodlal získat zpět Rheinberg, anektovat Maastricht a území v povodí řeky Máasy. Karel II. měl zaútočit podle smlouvy z Doveru na území provincie Zeeland a do Flander. Francouzská armáda neměla přesně specifikované plány invaze, ale vzhledem k početnímu stavu vojska a financím měl nejrozsáhlejší plány Ludvík XIV.⁹³

Nad režimem velkého penzionáře Jana de Witta se stahovaly mraky. Stoupenci Viléma III. Oranžského po druhé anglo-nizozemské válce výrazně posílili. Program „Pravé svobody“ dostával vážné trhliny, proklamovaná politika neutrality se ukázala jako neudržitelná a celní válka s Francií a Anglií podlamovala obchodní aktivity. Do křížku se znovu dostali voetiáni a ortodoxní kalvinisté. Kalvinisté požadovali obnovení úřadu generálního místodržícího jako silného řídicího článku, voetiáni stále zastávali myšlenku republikanismu. Voetiáni, zastupující regenty provincií, se báli ortodoxních kalvinistů především pro jejich konexe s oranžsko-nassavským rodem. Návrat oranžského rodu do čela státu v osobě Viléma III. znamenal značnou hrozbu pro autonomie provincií.⁹⁴

Moc velkého penzionáře Jana de Witta slábla. Důvěra v jeho politiku byla postupně podlomena. Neschopnost správně vyhodnotit situaci v zahraničí se stala pomyslným posledním hřebem do rakve režimu. Zbrojení francouzského krále vyvolalo ve Spojených provinciích politickou krizi, Jan de Witt postupně ztratil podporu v šesti ze sedmi provincií. Velkému penzionáři zůstal nakloněn pouze pilíř státu, provincie Holland. Agenti ze zahraničí se snažili rozvrátit republiku, podporovali a podněcovali oranžisty k naléhání na povýšení Viléma III. na velitele vrchního armády. Především anglický král Karel II. měl zájem na jmenování svého synovce, aby ho mohl ovlivňovat ve prospěch spojenců, dokonce ho pozval k sobě do Anglie, kde pobyl čtyři měsíce. Až v momentě, kdy už byla vojenská srážka nezvratná, byly zahájeny

⁹² ISRAEL, s. 785

⁹³ Tamtéž, s. 785.

⁹⁴ Tamtéž, s. 786-787.

přípravy vojska, které začaly velmi pozdě až na začátku roku 1672. Vojenské přípravy se opozdily, hlavně z důvodu nedůvěry k armádě, v níž měli vliv oranžisté. Loďstvo bylo ve vynikajícím stavu, zatímco se o pozemním vojsku se totéž říci nedalo a dalo hodně práce ho postavit. Naproti tomu francouzská armáda prošla výraznou modernizací a organizací.⁹⁵

V únoru 1672 byl Vilém III. jmenován generálním velitelem nizozemské armády. Skončila paralýza republiky, vzniklá z dohadů o jeho jmenování, a o měsíc později už strach ze ztráty nezávislosti a prosperity vyčistil politické klima a Spojené provincie se soustředily na plán obrany země před francouzskou koalicí. Princ Vilém III. byl přesvědčen, že svého strýce, anglického krále, získá pro boj s Francouzi. Vilém III. byl rozčarován, anglický král Karel II. se projevil chladně a jednal s ním arogantně jako předtím s Janem de Wittem.⁹⁶ 23. března bez varování anglická flotila zahájila útok na nizozemská obchodní plavidla plující z Levanty. Po další dva dny anglická děla hřměla v Lamanšském průlivu, poté se měly spojit anglické lodě s francouzskou flotilou pověřenou úkolem převzít kontrolu nad mořem. Ludvík XIV. vyhlásil válku Spojeným provinciím 6. dubna, odvolávajíc se na údajné urážky a křivdy. Francouzský král osobně vedl vojsko, nejlepší a největší v Evropě. Vojsko táhlo přes Španělské Nizozemí na Maastricht, v tomto okamžiku nebylo úplně zřejmé, odkud vojsko vpadne do republiky, jestli z jihu nebo z východu podél údolí Rýna. Ludvík XIV. 22. května překročil řeku Másu severně od Maastrichtu, který obešel. V době, kdy francouzská armáda postupovala do Nizozemí, münsterský biskup vyhlásil válku 18. května a kolínský arcibiskup později.⁹⁷

Francouzská invazní armáda čítala 118 000 pěšáků a 12 500 jízdních jednotek a přečíslovala nizozemskou armádu v poměru čtyři ku jedné.⁹⁸ Francouzské armádě veleli osvědčení veteráni, generálové

⁹⁵ MILLER, s. 28-32.

⁹⁶ Tamtéž, s. 32.

⁹⁷ ISRAEL, s. 797.

⁹⁸ TROOST, s. 74.

Condé s Turenem a králův bratr Filip Orleánský. Navíc armáda Spojených provincií byla horší kvality a nevýhodně rozptýlena kolem obranných pozic. Byly učiněny mimořádné kroky. Během května byly v provinciích vytvořeny sbory domobrany, jejichž počet v provinciích Holland, Utrecht a v Geldernu narostl na několik tisíc. Tyto jednotky neměly takový potenciál, proto byly staženy do měst na jejich obranu. Zatímco se organizovala obrana na hranicích republiky, u pobřeží operovala anglická flotila vedená Jakubem Stuartem, vévodou z Yorku, která se měla spojit s francouzskou flotilou pod velením hraběte d'Estrades. Nizozemská flotila by se tak dostala do podstatné nevýhody. Přesto se admirál de Ruyter a zmocněnec generálních stavů Cornelis de Witt shodli, že jediná alternativa je napadnout anglické lodě, které byly slabší, dříve než se spojí s Francouzi. Byl to odvážný nápad, který vedl 6. června k bitvě u Solebay, jedné z nejdůležitějších bitev třetí anglo-nizozemské války. De Ruyterovo vítězství sice nebylo rozhodující, ale pomohlo Angličany oslabit a odvrátit pád Nizozemí na moři během následujících měsíců. Zbylé lodě admirál De Ruyter poslal zpátky do přístavů a odtud spěšně povolávali vojáky posádky různých pevností k obraně.⁹⁹

Na začátku června se vytvořila hlavní fronta na dolním Rýně. Pevnosti Rheinberg, Orsoy, Rees a Wesel, jež vzdorovaly Španělsku po desetiletí, vojsko krále Ludvíka XIV. dobylo za pouhý týden. Tato města se pod nizozemskou kontrolu už nevrátila a posléze připadla Braniborsku. Přes srdnatý odpor tamějších domobran münsterské jednotky vpadly přes Lingen do provincie Overijsell a dobyly ji, ostatní němečtí spojenci obsadili provincii Drenthe a část Groningen. Generální stavy rozhodly stáhnout jednotky z již napadených území a soustředit obranu pouze na provincie Holland, Zeeland a Utrecht. Francouzská armáda 12. června překročila Rýn, přešla západní hranici, a koncem června vstoupila do

⁹⁹ ISRAEL, s. 812.

provincie Utrecht. Po dobytí několika měst při tažení na severozápad 23. června padlo i hlavní provinční město Utrecht.¹⁰⁰

Postup spojeneckých armád byl mimořádně razantní. Aby zabránil dobyvatelům v dalším postupu, tak Jan de Witt nařídil zaplavit území vodou otevřením propustí v hrázích, což zpomalilo postup francouzských vojsk. Francouzská armáda, pochodující po plošině v Holandsku, měla hlavní město Amsterdam na dosah, ale záplavy významně zpomalily její postup. Současně Jan de Witt nabídl mír s rozsáhlými územními a finančními ústupky, které však na radu Louvoise král Ludvík XIV. odmítl. Když podmínky vešly ve známost, byl Jan de Witt i se svým bratrem prohlášen za zrádce. Režim byl definitivně zdiskreditován a vláda obchodní oligarchie padla. Oranžistické pamflety líčily stavovskou stranu jako nebezpečnou, nelegitimní a popisovali je jako obyčejné rolníky a rybáře, přičemž oranžisté sebe v propagandě prezentovali jako pravé patrioty a úřad místodržícího pro ně znamenal pozitivní změnu struktury moci. Jan de Witt rezignoval na funkci velkého penzionáře a na konci srpna byl se svým bratrem Cornelisem brutálně zavražděn rozrušeným oranžistickým davem v Haagu.¹⁰¹ Novým velkým penzionářem byl jmenován penzionář z Haarlemu Gaspar Fagel¹⁰², který byl vstřícnější v záležitostech týkajících se Viléma III. 2. července byl provincií Zeeland Vilém III. prohlášen jejím místodržícím, druhý den následovala i provincie Holland, jejíž stavy odvolaly edikt o odluce úřadů. Poté co se Vilém dostal k moci, provedl důkladnou čistku ve státním aparátu, kam umístil své stoupence, čímž upevnil svou moc.¹⁰³

Vilém III. ihned začal vyvíjet snahy o vytvoření aliance proti Francii, vznikaly propagandistické materiály s varováním před nebezpečností

¹⁰⁰ MILLER, s. 30.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 30-33.

¹⁰² Gaspar Fagel (1634-1689)– nizozemský politik, mezi léty 1663-1672 penzionář Haarlemu a po rezignaci Jana de Witta 1672 až do roku 1694 penzionář Holandsku a velký penzionář Severního Nizozemí. Jeho prooranžistická politika umožnila princovi Vilému III. Oranžskému nastoupit do úřadu generálního místodržícího a vrchního velitele vojsk.

¹⁰³ TROOST, s. 83-85.

francouzského krále. Obrat režimu ve Spojených provinciích přispěl ke zmaření ambicí Ludvíka XIV.

4.2.4. Obrat ve válce, Haagská aliance

Generální místodržící Vilém III. ihned po svém jmenování usiloval o zformování protifrancouzské aliance, pochopil, že jen sjednocená Evropa se může postavit mocné Francii. V Říši se začaly objevovat pamflety upozorňující na francouzské ambice a rozpínavost. Tato propaganda donutila některé německé účastníky války přehodnotit vztah k Francii. Němce velmi popudilo vypalování vesnic mezi řekami Saar a Rýnem. Tyto podlé činy byly prováděny na rozkaz ministra války Louvoise. Zatímco většina Spojených provincií byla okupována ozbrojenými silami Francie a münsterského biskupa, Vilém III. zcela umlčel opozici a plně se soustředil na válku. Republika byla zázrakem zachráněna před zničením. Od podzimu roku 1672 byly Francií všechny přístupové cesty do Spojených provincií blokovány.¹⁰⁴

Nizozemská diplomacie se obrátila s pomocí k Habsburkům, dlouholetým nepřátelům Francie. Jednání s císařem ulehčily právě události na západě Říše. Císař Leopold I. byl zrcen metodou spálené země v Porýní, proto najít společnou řeč nebylo nic obtížného. Probíhala také jednání s braniborským kurfiřtem Fridrichem Vilémem, který se obával útoku německých spojenců Francie, hlavně Bavorska. Jako poslední k alianci přistoupilo Španělsko s vidinou vrácení ztraceného území. Smlouva o alianci byla podepsána 30. srpna 1673 v Haagu a podepsal se na ní i vévoda Karel IV. Lotrinský. Na přelomu roku 1672/1673 nizozemská obrana posílila. Maršál Luxembourg byl zadržen se svou armádou v postupu, ale podařilo se mu nakonec prorazit linie u Leidenu. Náhle však musel ustoupit zase zpět.¹⁰⁵

Během roku se francouzské a anglické námořnictvo pokoušelo zlomit flotilu republiky. Defenzivní kampaň nizozemského admirála de

¹⁰⁴ DUBY, s. 351.

¹⁰⁵ ISRAEL, s. 812.

Ruytera se setkala s úspěchem a ve čtyřech bitvách ušetřila méně početná a vyzbrojená flotila republiky takové ztráty anglickému loďstvu, že po bitvě u Texelu Anglie nebyla schopná dalších vojenských akcí. Další neshody s parlamentem brzdily financování války a paralýza obchodu v Karibiku Karlovi II. svázala ruce a nezbylo mu nic jiného než uzavřít se Severním Nizozemím mír v únoru roku 1674 ve Westminsteru na základě status quo. Francouzské snahy o invazi do provincie Holland a Zeeland se nepodařilo naplnit.¹⁰⁶

Od Francie se začali odvracet němečtí spojenci, na něž byl vyvíjen tlak protifrancouzské aliance. V srpnu roku 1673 vstoupil císař a Španělsko do války, aby ulehčili nizozemské armádě a ta mohla podniknout ofenzivu. Prvním úspěchem nizozemské armády pod velením Viléma III. byla kapitulace francouzské posádky v Naardenu. Později na podzim nizozemské a císařské jednotky znova pod vedením Viléma III. Oranžského napadly kolínské arcibiskupství a 15. listopadu bylo dobyt město Bonn. Donutil tak arcibiskupovy jednotky stáhnout se. Arcibiskup opustil provincii Utrecht a uzavřel mír s protifrancouzskou aliancí. Dva měsíce po Anglii s potupou uzavřel mír s Nizozemím i münsterský biskup. V květnu 1674 byli Francouzi vytlačeni z okupovaných území Gelderlandu a Overijsselu. Nizozemci dobyli nazpět pevnosti a pomáhali omezit represe na katolickém obyvatelstvu. Do června roku 1674 Nizozemci získali zpět většinu toho, co ztratili. Armáda Ludvíka XIV. udržela pouze pevnosti Maastricht a Grave a většinu Franche-Comté.¹⁰⁷

Německé státy reagovaly na situaci vyhlášením války na říšském sněmu 28. května 1674. Knížata pochopila, že nebezpečí plyne především z Paříže. Král Ludvík XIV. se pomstil terorizujícími výpady na území podél Rýna. Lovouis nařídil používat taktiku spálené země, francouzská armáda vyplenila Falc.¹⁰⁸

¹⁰⁶ CHURCHILL, Winston. *Dějiny anglicky mluvících národů*. 1. vyd. Praha: Český spisovatel, 1998, s. 249.

¹⁰⁷ ISRAEL, s. 813.

¹⁰⁸ SKŘIVAN, s. 21-22.

Francie musela tak téměř osamocena čelit koalici. Od války s Nizozemím se tento stav stal v následujících konfliktech téměř pravidlem. Důvod nezdaru francouzské aliance spočíval v neschopnosti německých spojenců se vojensky prosadit. V Anglii ambice krále Ludvíka XIV. způsobily strach z úpadku obchodu díky Colbertově hospodářské politice a ze zvětšujícího se počtu obchodních a válečných lodí, proto nakonec byl výhodnější mír se Severním Nizozemím. Francie však ztrátou Anglie mnoho neztratila a po zkušenostech z let 1670 až 1674 pro ni bez finanční podpory stejně nepředstavovala vážného soupeře. Navíc Francie měla k dispozici takové prostředky, že mohla Anglii snadno neutralizovat. Ani poslední spojenec, Švédsko, nebyl příliš spolehlivý.¹⁰⁹

Rok 1674 znamenal ve válce zlom. Přes naprostou vojenskou převahu se Francii nepodařilo zasadit rozhodující úder. Kampaně maršálů Turenna Luxembourg a prince de Condé byly, co se týče vojenského hlediska úspěšné, ale žádná z nich nedokázala rozhodnout o konečném vítězství Francie. Protifrancouzská aliance zaznamenala pouze zlomek úspěchů. Mezi taková vítězství patřila bitva u Konzského mostu z 11. srpna 1675, kde zvítězil říšský generál Raimundo Montecuccoli a na konci války bitva u Saint Dennis v srpnu 1678.¹¹⁰

V roce 1675 vypukla v severní Evropě válka mezi Dánskem a Švédskem. Bojovalo se převážně na území Skåne na jihu Švédska, v bývalé dánské provincii, a na hranicích Švédska a severoněmeckých knížectví. K Dánsku se připojily Spojené provincie s Braniborskem, za Švédsko se postavila Francie. Skånská válka probíhala rovněž nerozhodně. Dánsko získalo převahu na moři, Švédsko sice mělo silnější pozemní armádu, které v památné bitvě u Fehrbelínu na konci června 1675 „Velký kurfiřt“ Fridrich Vilém porazil Švédy, ale nepřineslo to žádnou výhodu. Jako v případě války v Nizozemí, žádná strana nedosáhla rozhodující převahy.¹¹¹

¹⁰⁹ SKŘIVAN, s. 21.

¹¹⁰ KUDRNA et al., s. 261.

¹¹¹ NOLAN, s. 104-105.

Díky ekonomické pomoci Severního Nizozemí se podařilo protifrancouzské válečné úsilí udržet, což po delším čase způsobovalo králi Ludvíkovi XIV. ekonomické problémy uvnitř monarchie. Francouzské výdaje po delší době přesáhly příjmy a nové daně vyvolaly povstání na venkově. Ač Francie měla deficitní rozpočet, její ekonomická převaha byla stále silná. Někteří členové protifrancouzské aliance začali mít finanční problémy a aliance se začala rozpadat. Představy císaře a Španělska, že donutí Francii k návratu do stavu z roku 1659, nebo 1648, už byly neuskutečnitelné, neboť se nepříznivě vyvíjela situace v Uhrách a turecká hrozba nabývala znovu na síle. Když v Nizozemí pominula bezprostřední francouzská hrozba, knížata v Říši už nechtěla dále válčit a volala po míru. Vyčerpání soupeřících stran v roce 1678 donutilo za prostředkování Anglie uzavřít mír v nizozemském městě Nijmegen.¹¹²

4.2.5. Mír v Nijmegen, 1678-1679

Výchozí pozice pro jednání byla jako pro faktického vítěze výhodnější pro francouzského panovníka. Král Ludvík XIV. se snažil využít sporů uvnitř aliance a separátním mírem se Severním Nizozemím co nejvíce uškodit obojím Habsburkům. Situace uvnitř aliance byla natolik vyhrocená, že Vilém III. musel vynaložit hodně sil, aby se aliance nerozpadla. V říjnu 1677 se Vilém III. oženil s Marií Stuartovnou, dcerou Jakuba, vévody z Yorku. Tento sňatek posvětil sám Karel II., následně s nizozemskými generálními stavy uzavřel spojeneckou smlouvu, ale také tajný pakt s Ludvíkem XIV., že rozpustí část armády a vyklidí Ostende, za což dostal slíbené subvence.¹¹³

10. srpna 1678 byla podepsána separátní mírová smlouva mezi Spojenými provinciemi a Francií, kterou sestavil ministr zahraničí Pomponne na základě územního status quo. Tento úspěch ještě více posílil prestiž místodržícího Viléma III. a sňatek s anglickou princeznou upevnil jeho pozici. Už předtím po úspěšné obraně země v lednu 1674

¹¹² YOUNG, s. 164.

¹¹³ KOVÁŘ, *Anglie posledních Stuartovců, 1658-1714*, s. 62.

stavy Holandska a velký penzionář Gaspar Fagel ustavili úřad místodržícího Holandska pro oranžsko-nassavský rod jako dědičný. Na konci února roku 1675 stavy provincie Gelderland prohlásily prince vévodou z Gelderlandu. Poté další stavy provincií Overijssel, Utrecht a Zeeland prohlásily Viléma III. svým místodržícím.¹¹⁴ Ludvík XIV. musel, upustil od zničení republiky. Potom, co Nizozemí odpadlo od aliance, císař chtěl válčit dále a odmítal uzavřít mír, ale potíže s finančními prostředky na válečné tažení tento plán zhatily, takže také 17. září 1678 podepsal mír s francouzským králem. Mírovou smlouvou nejvíce ztratilo Španělsko. Francii připadla Franche-Comté, čím se zase posunula francouzská hranice. V samotném Španělském Nizozemí byly zisky malé, došlo pouze na pár územních výměn, kde Vauban vystavěl obranné pevnosti. Část Alsaska i Lotrinsko zůstalo ve francouzských rukou a vévoda Karel V. musel zůstat v exilu.¹¹⁵

Francie během války dokázala svou převahu a odolnost vůči přesile, ale také si vybudovala pověst agresora, jenž si chce podrobit celou Evropu. Neustálé obavy z francouzské hegemonie změnily mapu spojeneckého systému. Francie se stala „rozhodčím“ Evropy, což ukázala při diktování podmínek míru skånské války ze Saint-Germain (29. června 1679) a Fontaineblau (2. září 1679), kdy Ludvík XIV. hájil zájmy Švédska. Francouzský král ukázal, že bez jeho přízně nikdo nedosáhne velkých úspěchů. Tento fakt ukazuje uzavření francouzského spojení s Braniborskem v říjnu 1679.¹¹⁶

Tato válka umožnila princovi Vilému III. Oranžskému nástup do čela Nizozemí. Ukázal své odhodlání bránit svou vlast s Evropou. Jeho jednací schopnosti značnou měrou pomohly odvrátit francouzskou hegemonii, Vilém III. se stal trvalým oponentem krále Ludvíka XIV., který ho za to nenáviděl. Ludvík XIV. neuspěl především proto, že nebývale podcenil své soupeře, ale také kvůli své nerozhodnosti, která se stala osudnou v roce 1672 na začátku války. Ludvík XIV. v této době téměř

¹¹⁴ TROOST, s. 92.

¹¹⁵ KUDRNA, et al., s. 262.

¹¹⁶ DUBY, s. 351.

bezmezně věřil ve svou sílu, jíž zlomí ducha Nizozemců, ale právě naopak podcenil propagandu a oranžský patriotismus, který vyvolal národní sounáležitost a odpor vůči Francii. Další odpor Viléma III. vůči Francii znamenal zábor hrabství Orange v jihovýchodní Francii, odkud pochází titul prince oranžského. Po této válce nastala krátká doba míru k přípravě na další pokus uchvátit moc nad evropskými státy.

4.3. Politika reunií, 1680-1684

Jestli Ludvík XIV. měl někdy jedinečnou příležitost zničit Severní Nizozemí a získat většinu strategického území ve Španělském Nizozemí a v Říši, tak to bylo ve válce z let 1672/1679. Poté si uvědomil, že spojenecké vazby mezi protifrancouzskými státy jsou díky Vilémovi III. Oranžskému silné. Po míru v Nijmegen Francie stále udržovala stálou armádu značné síly, kterou žádný stát nemohl postavit a na severovýchodních okrajích království byla zbudována síť obranných pevností projektované Sebastiénem Vaubanem. I přes svou vojenskou a ekonomickou superioritu Francie nedokázala zlomit případnou další evropskou koalici. Král se rozhodl pouze vyhrožovat a dosahovat území lokálními operacemi. Ludvík XIV. se pokusil legitimizovat své nároky na poněkud kontroverzním právním základě. Pro tento účel zřídil speciální soudní dvory tzv. soudy reunií¹¹⁷ (chambres de reunion). Soudy zkoumaly staré archivy a hledaly dokumenty prokazující feudální lenní vazby k nárokovaným územím. Složité vazby vlastnických práv skýtaly možnosti téměř vždy rozhodnout ve prospěch francouzského panovníka. Král nechal zříditi soudy reunií pro jednotlivé zájmové oblasti ve třech městech: v Braisachu na Rýně pro oblast Alsaska, v Besançonu pro oblast Franche-Comté a v Metách pro oblast Lotrinska a přilehlých říšských území.¹¹⁸

¹¹⁷ reunion - znovupřipojení

¹¹⁸ SHENNAN, s. 37

4.3.1. Soudy reuníí

Nejvýznamnější argumenty pro územní nároky vynesl soud ve Verdunu. Soudy našly podklady pro nárok většiny Španělského Nizozemí a Lucemburska, Lotrinska a údolí řeky Saar a zweibrückenské vévodství, což bylo území v držení Švédska. Ludvík XIV. prohlásil tato území za francouzská a většinu anektoval. To rozhořčilo menší německé státy a především švédského krále Karla XI., který tak přišel o poměrně velká území. Součástí plánové anexy bylo i strategické svobodné říšské město Štrasburk. Francouzské jednotky v září přitáhli k městu s Lovouisovo výhrůžkou totálního zničení města, když neotevře své brány. Město kapitulovalo 30. září 1681 a ztělesňovalo neústupnost a zpupnost Ludvíka XIV. Krátce poté vpadlo na sever Itálie, do Savojska francouzské vojsko a obsadilo další město Casale. Savojský vévoda Viktor Amadeus II. se od tohoto okamžiku stal vazalem francouzského krále.¹¹⁹

Z počínání francouzského panovníka opět začala mít většina států obavy. Hlavně německé státy se bály dalších anexí, ale bohužel nemohly udělat více než jen si stěžovat a informovat o tom co se děje v postižených částech Říše císaře. Císař však pomoci nemohl, neboť shromažďoval prostředky s ohledem na blížící se turecké nebezpečí na východě v Uhrách. Ludvík XIV. se rozhodl využít turecké aktivity ve svůj prospěch a uzavřel s tureckým sultánem tajnou dohodu podobně jako král František I., kterou chtěl využít k blokaci císaře při případné vojenské pomoci Španělsku proti plánované anexi Lucemburku.¹²⁰ Císař čelící turecké hrozbě v tu chvíli nemohl sjednotit francouzské nepřátele, role vůdce protifrancouzské koalice se opět aktivně ujal zapálený nepřítel a ochránce Evropy Vilém III. Oranžský. Švédský král Karel XI. pobouřen francouzskými záboři švédského říšského území uzavřel na konci září

¹¹⁹ WOLF, s. 410.

¹²⁰ HASSALL, s. 222-223.

1681 spojenectví s Nizozemím. Zanedlouho se ke spojenectví v únoru 1682 připojil císař a v květnu Španělsko.¹²¹

4.3.2. Anexe Lucemburku a Řezenské příměří 1684

Bylo více než jasné, že tato koalice nemůže čelit francouzskému tlaku. Španělsko bylo v té době hodně slabé, císař byl upoután na východ své říše a jen samotné Nizozemí nedokázalo kompenzovat jejich sílu. Navíc byl Ludvík XIV. v takové výhodné pozici, protože v Říši na jeho straně stála většina kurfiřtů, které hodlal v budoucnu využít k získání říšské koruny pro sebe nebo francouzského kandidáta a tím konečně zlomit moc Habsburků v říši.¹²²

V březnu 1683 se Ludvík XIV. od velvyslance v Londýně Barillona dozvěděl, že Nizozemci plánují poslat podle spojenecké dohody do Lucemburku sbor 8000 mužů a že nizozemské generální stavy tlačí na anglického krále Karla II., aby se k nim připojil také. V tu samou dobu se Ludvíkovi XIV. donesla zpráva jak od císaře, tak od tureckého sultána, že se formuje turecké vojsko. Francouzský král vycítil příležitost oslabit Habsburky k dalším územním ziskům a sultánovi odeslal přes Barillona zprávu že musí zahájit útok ještě tento rok. Turci vyvolali teror na východě Polska a Ruska. Papež a Němci začali mít obavy z tureckého nebezpečí. Císař a ostatní křesťanští panovníci se obrátili na nejmocnějšího vladaře, na francouzského krále o pomoc. V tuto chvíli se mohl Ludvík XIV. zachovat jako pravý křesťanský král a mohla být obnovena jeho prestiž a odpuštěno za nepravosti v předchozích válkách. Král však dal přednost svým sobeckým zájmům a vyvolal tak ještě silnější protifrancouzské nálady¹²³

¹²¹ LOSSKA, Andrew. Maxims of state. In: *William III and Louis XIV: Essays 1680-1720 by and for Mark A. Thompson*. 1. vyd. Ragnhil Hatton and J.S. Bromley. Liverpool: Liverpool University press, 1968, s. 12.

¹²² LIVET, Georges. Louis XIV and Germanies. In: HATTON, Ragnhild Marie. *Louis XIV and Europe*. London: Macmillan, 1976, s. 61.

¹²³ TAPIÉ, Victor-L. Louis XIV's Methods in Foreign Policy. In: HATTON, Ragnhild Marie. *Louis XIV and Europe*. London: Macmillan, 1976, s. 8-9.

Nápor osmanských sil vyvrcholil v roce 1683 tříměsíčním obležením Vídně. Ludvík XIV. se pokusil zadržet pomoc císaři Leopoldovi I. a naléhal na polského krále Jana III. Sobieského, aby císaři nepomáhal. Polský král odmítl francouzskou výzvu a poslal své sbory k Vídni. Ludvík XIV. zatím využil situace obležení hlavního města habsburské říše k dobytí Lucemburku a připojení dalšího území ve Španělském Nizozemí. Osvobozovací vojska polského krále a vévody Karla V. Lotrinského v září vyprostila Vídeň z kleští armády velkovezíra Kara Mustafy. Když se to dozvědělo Španělsko, na podzim vyhlásilo válku Francii v domnění, že spojenci pomůžou.¹²⁴ Bohužel Leopold I. stále řešil tureckou otázku v Uhrách a Vilém III. měl mezi léty 1683/85 problémy s vnitřní profrancouzskou opozicí.¹²⁵

Španělé nekalkulovali s tak razantní akcí ze strany Francie. Válka s Francií se ukázala jako nerozvážené rozhodnutí a způsobila katastrofu. Francouzi bleskově podnikli útok do Španělského Nizozemí a do Katalánska. V červnu 1684 musel kapitulovat Lucemburk. Armáda zkolabovala, a tak Španělé se nezmohli téměř na žádnou akci. Španělé nakonec požádali císaře Leopolda I. o zprostředkování míru. Smlouva, kterou Leopold I. dojednal, byla pouhé příměří a podepsáno bylo 15. srpna v Řezně. Podmínky se zdály pro Ludvíka XIV. natolik příznivé, že ač by mohl žádat více, raději se spokojil s cíli konečné dohody, aby nedal impulz k dalším protifrancouzským náladám. Řezenské příměří mít mělo trvání dvanácti let a přiznalo francouzskému panovníkovi všechny územní zisky reunií a to včetně Štrasburku a Lucemburku.¹²⁶

4.3.3. Odvolání Nantského ediktu a vznik Augšpurské ligy

V této době moc francouzského krále byla na svém maximu. Doba po řezenském příměří se může zdát zcela v režii Ludvíka XIV. V Anglii zemřel Karel II. (1685) a nastoupil na trůn jeho bratr Jakub II., katolík, u něhož, Ludvík XIV. předpokládal, že mu bude nakloněn. Císař byl stále

¹²⁴ HASSALL, s. 222-223.

¹²⁵ ROWEN, s. 138.

¹²⁶ SHENNAN, s. 37.

zaměstnán bojem s Turky v Uhrách a ve Spojených provinciích se musel Vilém III. vypořádat s opozicí. Jak už bylo řečeno výše, Vilém III. Oranžský se potýkal s opozicí orientovanou na Francii. Až teprve když Ludvík XIV odvolal Nantský edikt (vydaný 1598), který toleroval ve Francii víru protestantů, vyvolal v protestantských státech odpor. Přes 200 000 hugenotů emigrovalo z Francie převážně do Anglie, Braniborska a Spojených provincií. Tento odchod kvalifikované pracovní a intelektuální síly měl negativní důsledky pro francouzské hospodářství.¹²⁷ Vyhnaním hugenotů byly zpřetrhány obchodní vazby s francouzskými obchodníky, což obchodní oligarchie těžko nesla, díky čemuž se přiklonila k Vilémovi III.¹²⁸

Persekuce hugenotů a jejich propaganda proti Francii sice do jisté míry stmelila protestantské státy a Vilém III. se stylizoval jako mezinárodní vůdce protestantů. To ale nestačilo na obranu proti neustálé francouzské hrozbě. Ani koalice zformovaná v letech 1681/82 nemohla s Francií soupeřit. Působila bázeň z francouzské hegemonie, načež Vilém III. se opět snažil získat spojence a snažení jeho diplomacie korunoval úspěch, když v červenci 1686 v Augšpurku uzavřel s císařem, se západními a jižními státy Německa společně s Bavorskem a Falcí spojeneckou smlouvu, tzv. Augšpurskou ligu. Funkce ligy měly být zase defenzivní, jako v případě Haagské koalice deklarovala za cíl dodržovat podmínky vestfálského míru. Takřka během jednoho okamžiku Ludvík XIV. ztratil všechny spojence a zůstal sám proti všem. V roce 1685 se braniborský kurfiřt Fridrich Vilém a jeho syn Fridrich III. stal spojencem Nizozemí.¹²⁹ Císař Leopold I. ve stejném roce provdal svou dceru za bavorského kurfiřta Maxe Emanuela a v roce 1686 Augšpurskou ligu přišel Ludvík XIV. o své další německé spojence.¹³⁰

¹²⁷ SCHULTZ, s. 208-209.

¹²⁸ MUNCK, s. 388.

¹²⁹ FERRO, s. 132-133.

¹³⁰ LOSSKA, s. 10-11.

4.4. Devítiletá válka, 1688-1697

Francouzská monarchie byla na vrcholu. Už se však projevovaly sestupné tendence. Udržování stálé armády, nákladná reprezentace a diplomacie vyčerpávaly finanční prostředky, doba přebytků byla už dávno pryč, ale dokud byl ministr financí Colbert (zemřel v roce 1683) ještě naživu, byly státní rozpočty pod kontrolou byť s deficitem. Okolní země už také zaváděly stálé armády a začaly se vyrovnávat mocné Francii. Ludvík XIV. se svými rádci se shodli na urychlené anexi strategických území, dokud je Francie ještě dostatečně silná a než se „nůžky“ ještě více sevrou. Výsledkem snah zachování francouzské moci se znovu stala válka, která ukázala limity říše Ludvíka XIV. a směřování za jejich meze znamenalo postupné a pomalé slábnutí francouzské supremace.

Předchozí války a následná evropská konstelace nahrála vzrůstající síle Viléma III. Oranžského. V Severním Nizozemí se mu podařilo potlačit profrancouzskou kliku a přesvědčil oligarchy o obezřetném sledování francouzských aktivit. V roce 1685 v Anglii zemřel král Karel II. a trůn převzal bratr Jakub, vévoda z Yorku jako král Jakub II. Nově nastupující anglický král se netajil svým katolickým vyznáním, absolutistickými myšlenkami vlády a profrancouzskými sympatiemi. Tyto panovnickovy vlastnosti vyvolaly v řadách anglické protestantské šlechty silný neklid a podezření, že nastolí styl podobný francouzskému absolutismu. Vilém III. Oranžský se rozhodl využít tíživé situace a na podzim roku 1688 byl vyzván k invazi do Anglie. Svržený král Jakub II. uprchl do francouzského exilu a byl přijat francouzským králem.¹³¹

Po vítězství nad povstalci a stoupenci krále Jakuba II. se mohl Vilém III. vrhnout do agresivní protifrancouzské akce na kontinentě, kde Ludvík XIV. vpádl do Falce a postavila se proti němu Augšpurská liga, čímž vyvolal další velkou evropskou válku, která nabyla i paralelní rozměr bojů v koloniích – např. v Severní Americe tzv. Válka krále Viléma.¹³²

¹³¹ CHURCHILL, s. 276-284.

¹³² NOLAN, s. 160.

Devítiletá válka už byla jiná. Francie už neměla takovou převahu, aby ji mohla vést osamoceně. Poté co se k Augsburské lize připojil Vilém III. s Anglií, dostala válka zase jiný rozměr a Ludvíkovi XIV. se nepodařilo dosáhnout kýženého cíle. Válka stála země obrovské vyčerpání a strádání poddaných, Vilém III. naproti tomu dosáhl značných osobních úspěchů.

4.4.1. Volba kolínského kurfiřta, útok do Falce

Po úspěších císařské armády po roce 1683, ustalo turecké nebezpečí, křesťanská vojska Svaté ligy přešla do ofenzívy. V souvislosti s uvolněním císaře v boji s Turky se zrychlil defenzivní program pro ochranu východní hranice a po roce 1684 se stal hlavní státní prioritou. Sebastién de Vauban byl opět pověřen budovat pevnosti, a krátce po příměří z Řezna přebudoval Lucemburk na pevnost, posílil Belfort a Hüningen ke krytí horního Rýna a Franche-Comté. V červnu 1686 byla založena Augšpurská liga, ve které se sdružila i řada říšských knížat. Na ligu Lovouis reagoval rozšířením anektovaného území v okolí Rýna a Štrasburku, kam byl Vauban v říjnu poslán, aby postavil novou pevnost. Vauban zde na ostrově na řece Rýn začal stavět pevnost Fort-Louis. Tím zajistil ochranu Štrasburku v případě útoku od Philipsburgu, což ale stále Vauban považoval za slabé místo. Králi předložil projekt obrany Trevíru novou pevností Mont-Royal, a tím zabezpečit celé kurfiřtství trevírské. Vítězství císařských nad Turky u Moháče v srpnu 1687 utvrdilo Louvoise v předsvědčení o blížícím se nebezpečí z východu. Vauban doporučil Philipsburg zahradit další pevností v Landau, kterou začal budovat v listopadu 1688 a zahradit tak cestu do dolního Alsaska. Nebyla však dokončena když za rok vypukla v tomto strategickém kraji válka.¹³³

V červnu 1688 se naskytla Ludvíkovi XIV. možnost získat území kolínského arcibiskupství, neboť zemřel kolínský kurfiřt - arcibiskup Maxmilián Jindřich Wittelsbašský, který kromě kolínského arcibiskupství

¹³³ SIMCOX , Geoffrey. Louis XIV and the Outbreak of the Nine Years War In: HATTON, Ragnhild Marie. *Louis XIV and Europe*. London: Macmillan, 1976, s. 186-187.

získal ještě biskupství v Lutychu, Münsteru a Hildesheimu. Dohromady tato území měla významnou strategickou polohu jako křižovatka cest do Říše, Španělského Nizozemí a Spojených provincií, proto o ně tolik Ludvík XIV a rovněž císař Leopold I. usilovali. Maxmilián Jindřich byl po většinu doby Ludvíkovi XIV. loajální, proto se snažil prosadit svého kandidáta biskupa ze Štrasburku Viléma Egon von Fürstenberg, proti němu císař na kolínský stolec nasadil proti kandidáta Josefa Clemense. Už na podzim 1687 se konala volba nového kurfiřta, při níž byl devatenácti hlasy z dvaceti dvou zvolen francouzský kandidát.¹³⁴ Pro uvedení do úřadu však potřeboval ještě potvrzení od papeže Inocence XI., které ale kvůli galikanistické politice francouzského krále nedostal. Volba se konala znovu, v níž se papež přiklonil ke kandidátu císaře Josefu Clemensovi, bratra Maxe Emanuela Bavorského.¹³⁵

Výsledek volby Ludvíka XIV. pobouřil. Když nemohl svého kandidáta prosadit legální cestou, rozhodl se pro bleskové válečné tažení do Porýní. V tu dobu císař bojoval na Balkáně proti Turkům a krátce po volbě dobyla císařská vojska Bělehrad. Francouzský král se toho rozhodl využít, dokud ještě vojáci císaře jsou na frontě a 24. září 1688 francouzská armáda vkročila na území kolínského arcibiskupství. Pohled Ludvíka XIV. směřoval také do Rýnské Falce, kde roku 1685 zemřel kurfiřt Karel II. Falcký a vyvstal spor o nástupnictví. Císař a říšská knížata chtěli dosadit Filipa Viléma, vévodu Jülich-Bergského, Ludvík XIV. hájil nástupnická práva Alžběty Charlotty Falcké, manželky svého bratra Filipa Orleánského.¹³⁶

Francouzský úder byl rychlý a tvrdý. Lovouis počítal s krátkou válkou v řádech měsíců. Rychlé vítězství mělo donutit císaře i knížata dodržet řezenské příměří a opět aktivizovat Turky na východě. Cílem tažení mělo být prosazení nástupnictví francouzských kandidátů ve Falci a v kolínském arcibiskupství, avšak cíl rychlého rozhodného vítězství se

¹³⁴ SIMCOX, s. 189.

¹³⁵ SHENNAN, s. 38-39.

¹³⁶ HASSALL, s. 257-258.

nenaplnil. Francouzská armáda na podzim překročila Rýn a pokračovala v postupu do Falce přes Philippsburg, jenž oblehla a vypukla tak devět let trvající válka. Francouzská armáda rychle postupovala, dobývala jedno město za druhým. Armády brzy dosáhly města Koblenz na severozápadě a pronikly až k hranici Švýcarska. Postup Falci se však pro obyvatelstvo změnil v noční můru. Louvois nařídil armádě tvrdý postup vůči civilistům, v důsledku toho byla vypleněna řada vesnic i velkých měst jako například Špýr, Worms a Mannheim.¹³⁷ Tyto činy zmobilizovaly říšská knížata, které plenění vyvedlo z míry a díky tomu byl v říjnu 1688 vytvořen spolek Braniborska, Saska, Hannoveru a Hessensko-Kassel. Když se císař dozvěděl o řádění francouzské armády ve Falci, stáhl část jednotek z Balkánu do Německa, aby mohl pomoci spolku v poli. V průběhu roku se Ludvík XIV. snažil pomoci Dánsku narušit obchodní aktivity a prolomit švédsko-nizozemskou nadvládu na Baltu. Tento plán se nezdařil.¹³⁸

Mezitím Vilém III. Oranžský sledoval vyhrocenou situaci v Anglii mezi katolickým Jakubem II. a protestantskou šlechtou, které se nelíbily kroky k posilování koruny, rostoucí protěžování katolíků a závislost na Francii. Vilém III. vyčkával, až bude moci uplatnit dědický nárok a bude vyzván, aby intervenoval na ostrovech k ochraně protestantského nástupnictví a rovnováhy sil v Evropě. V den, kdy Ludvík XIV. dobyl Philippsburg, se už Vilém III. Oranžský plavil do Anglie a krátce poté se ukázalo, že útok do Falce byla chyba. Francie měla přes Maastricht zaútočit do Severního Nizozemí, čímž by plavbu Viléma III. zdržela, nebo úplně paralyzovala a odvrátila.¹³⁹

Tím, že Vilém III. intervenoval a později se stal králem Anglie prosazující protifrancouzskou politiku, vychýlil mísky vah na stranu koalice proti Ludvíku XIV. Téměř se smazal rozdíl síly a ukázalo se, že Francie je schopná odolávat koalicím, ale už není velmocí schopná vyvinout takový tlak co dříve, a když už tak za cenu obrovských materiálních a lidských ztrát.

¹³⁷ SIMCOX, s. 205.

¹³⁸ Tamtéž, s. 192.

¹³⁹ HASSALL, s. 261.

4.4.2. Slavná revoluce v Anglii, Vilém III. králem Anglie

Slavná revoluce je v Anglii vnímána jako jedna z nejdůležitějších událostí v britských dějinách, která ovlivnila nejen Británii a samotnou, ale i tehdejší Evropu. V únoru 1685 zemřel Karel II. a v dubnu byl korunován bratr Jakub, vévoda z Yorku jako Jakub II. Jakub II. se netajil svým katolickým vyznáním a absolutistickými ambicemi. Tříletá vláda Jakuba II. byla charakteristická politickým sporem mezi protestantskou většinou a katolickou menšinou. Jakub se rovněž odvolával na boží královská práva nadřazená právům parlamentu. Už mezi léty 1679/1681 se whigové pokoušeli o prosazení návrhu zákona o vyloučení Jakuba II. z nástupnictví (Bill of Exclusion), ale neuspěli. Po korunovaci se parlament skládal převážně z anglikánských toryů, kteří jako konzervativci mu byli loajální. I toryové brzy poznali pravé úmysly nového krále, a když začal prosazovat opatření oslabující anglikánskou církev, ztratil podporu.¹⁴⁰

Největší obavy vzbuzovala především jeho opatření, posilující práva katolíků. V roce 1686 zahájil svou prokatolickou politiku. Odvolal protikalického biskupa v Londýně, propustil profesory na Magdalen's college na univerzitě v Oxfordu a do armády povolal katolické důstojníky, tím ji posílil ve svůj prospěch a odročil parlament bez jeho souhlasu. O rok později vydáním Deklarace o shovívavosti (Declaration of Indulgence) se Jakub II. snažil získat na svou stranu katolíky, anglikánské odpadlíky a nonkonformisty a chtěl vytvořit Královskou stranu (Royal Party), jako protiváhu toryů a whigů. Tuto toleranci Jakub II. vnímal jako posílení své královské moci, ale také jako osvícené rozhodnutí. V dubnu 1688 Jakub II. vydal deklaraci o svobodě vyznání a nařídil ji předčítat při bohoslužbách, avšak arcibiskup z Canterbury a další šest jiných biskupů se vzepřelo a král je nechal uvěznit.¹⁴¹ Události eskalovaly, když druhá Jakubova manželka otěhotněla a v červnu 1688 porodila mužského

¹⁴⁰ KOVÁŘ, TUMIS, *Zrození velmoci: Anglie...*, s. 97.

¹⁴¹ LODGE, Richard. *The History of England: From the Restoration to the Death of William III. (1660-1702)*. London: Longmans Green, 1918, s. 272-273.

dědice Jakuba Stuarta. Protestantská šlechta dostala strach z katolické dynastie a jejích absolutistických ambic. Naději na pokračování protestantského nástupnictví viděli ve Vilémovi III. Oranžskému a jeho manželce Marii Stuartovně, dceři Jakuba II. Vilém III. sledoval situaci v Anglii, pokoušel se domluvit Jakobovi II., aby upustil od svých záměrů, ale král se nedokázal se šlechtou domluvit. Toryové a whigové se spojili a dohodli se, aby se Vilém III. ujal vlády.¹⁴²

Spiknutí za účelem svržení krále začalo už v roce 1686, kdy se spiklenci prvně setkali. V červnu 1688 se sešli znovu a mluvili o možném nahrazení krále Vilémem III. a dcerou Marií. Jakub II. byl ochoten uznat nástupnictví pouze, když budou dokončena prokatolická opatření. Vilém III. s Marií toto odmítl, protože by to znamenalo závislost na Francii. Vilém III. se snažil ovlivňovat anglickou politiku už dříve, když zveřejnil dopis s programem krále Jakuba II., který kritizoval. Dalším faktorem, který přispěl k rozhodnutí o invazi, bylo narození dědice, prince waleského.¹⁴³

V létě 1688 začal Vilém III. pro invazi hledat podporu s financemi a připravoval se na válku s Francií na straně Augšpurské ligy. Přípravy vyloďení probíhaly rychle, ale některé informace prosákly. Nalodování trvalo překvapivě rychle. 15 000 vojáků¹⁴⁴ se nalodilo za pouhé dva týdny na přelomu září a října.¹⁴⁵ Když byly všechny nizozemské přípravy hotovy, Jakub II. promluvil k národu, aby se připravili na invazi. Proti tomu Vilém III. 10. října vydal tzv. Haagskou deklaraci, ve které sliboval zachovat protestantství, svolat svobodný parlament, přezkoumat dědické nároky Jakuba Františka a 14. října prohlásil, že nebude usilovat o královskou korunu.¹⁴⁶

V polovině listopadu nizozemské loďstvo vyplulo. Proplulo kolem Doveru a Calais. Anglická flotila kotvící v ústí Temže několikrát zahlédla

¹⁴² CHURCHILL, s. 276-277.

¹⁴³ MILLER, s. 90.

¹⁴⁴ SCHULTZ, Uwe, s. 216.

¹⁴⁵ HISTORICUS. *The life of William III: Prince of Orange and King of Great Britain and Ireland.*

1. vyd. Toronto: Belford Brothers Publishers, 1876, s. 70-71.

¹⁴⁶ KOVÁŘ, *Anglie posledních Stuartovců: 1658-1714*, s. 167-168.

nizozemské lodě, ale kvůli nepříznivým podmínkám nemohla vyplout. Flotila Ludvíka XIV. nemohla rovněž zasáhnout, protože v tu dobu operovala ve Středozezemním moři a král váhal vyhlásit válku Spojeným provinciím až do prosince v domněnání, že angažovanost v Anglii oslabí pomoc v Německu. 5. listopadu přistála invazní armáda v zálivu u Torbay, kde Viléma III. lidé vřele přivítali. Opět kvůli počasí nemohl Jakub II. poslat vojsko proti Vilémovi III. Za čtyři dny obsadil Exeter, který se stal na čas hlavním stanem Viléma III. Podporu nizozemskému místodržícímu vzdávalo čím dál více šlechticů na jihu a poté severu anglického království. Ve městech zavládly protikatolické nálady. Jakub II. odmítl francouzskou pomoc, aby si nepohněval svůj lid, ale s pomocí u toryů neuspěl kvůli neústupnosti od svých náboženských cílů. Loajalita armády byla podlomena a mnoho důstojníků přeběhlo na stranu Viléma III., mezi nimi byl i John Churchill, budoucí vévoda z Marlborough a Jakubova dcera Anna. Jakub II. se vrátil do Londýna a byl ochoten k ústupkům. V prosinci se naposled setkal Vilém III. s vyslancem Jakuba II. a přijal jeho návrhy, v noci z 9. na 10. prosince odjela Jakubova manželka se synem do exilu do Francie. Jakub II. obávající se o svůj život i přes Vilémovu garanci ochrany 23. prosince odešel za manželkou, kde ho srdečně přijal Ludvík XIV.¹⁴⁷

Po Jakubově útěku se vytvořila prozatímní vláda, které předsedal Vilém III. Získal podporu whigů, kteří zasedali v *konvenčním parlamentu* (convention parliament). Vznikl spor, jakým způsobem bude jmenována hlava států. Whigové chtěli, aby Vilém III. a Marie vládli společně, toryové požadovali, aby Vilém III. byl pouze regentem a Marie královnou. Dolní sněmovna parlamentu prohlásila, že útekem krále do zahraničí je trůn volný, Sněmovna lordů oponovala tím, že vládcem je buď Marie, nebo Jakub II. trůn proto není prázdný. Na politický nátlak nizozemského místodržitele i lordi prohlásili trůn za volný. Vilémovi III. a Marii tak byl předložen návrh společného panování, jež přijali. 23. února 1689 byli jmenováni společnými vládci Anglie a přijali Deklaraci práv (Declaration of

¹⁴⁷ LODGE, s. 299-300.

Rights) a 12. dubna se v Londýně konala korunovace.¹⁴⁸ V lednu skotští předáci složili svou přísahu a požádali Viléma III. o převzetí vlády ve Skotsku a 4. dubna prohlásili skotský trůn za uvolněný a Vilém III s Marií nabídku přijali.¹⁴⁹ Korunovací ve Westminsterském opatství byla vláda Jakuba II ukončena.

Zdálo se, že převzetí moci je u konce, ale Jakubovi příznivci a katolíci v Irsku pod vedením Richarda Talbota, hraběte z Tyrconellu a ve Skotsku John Graham, připravovali povstání. Jakuba II. podporoval francouzský král Ludvík, jenž poskytl expediční vojsko o desetitisíci mužích vedených generálem Schombergem. V březnu se Jakub II. vylodil s francouzským vojskem v irském Kinsale, kde ho vítal Richard Talbot. V Irsku vlna národního nadšení vytvořila vlastenecký parlament (Patriot parliament) a domluvili se na postupu proti nizozemskému uzurpátorovi koruny. V ten samý čas vypuklo povstání ve Skotsku. Skotské povstání bylo potlačeno velmi rychle. Po měsíci byli vzpurní horalové zpacifikováni. Boje v Irsku trvaly mnohem déle. Rozhodující výsledek přinesla až bitva na řece Boyne na začátku července 1690, v níž velel osobně Vilém III. Oranžský a jeho vítězství mu vydobylo respekt a prestiž. Jakub II. musel znovu prchnout do Francie a už se nikdy na ostrovy nevrátil.¹⁵⁰ Po tomto vítězství se Vilém III. mohl naplno věnovat válce v Evropě, do níž vstoupil v květnu vyhlášením války Francii. První jakobitské povstání bylo kompletně potlačeno po sérii porážek smlouvou v Limericku v říjnu 1691, která znamenala pro Irsko podvolení se anglikánské církvi a zvýšeného anglického vlivu.¹⁵¹

4.4.3. Nerozhodná válka

Tím, že Vilém III. získal anglickou korunu, vážně narušil plány Ludvíka XIV. a uvedl ho zcela nové situace. Od této doby Vilém III. se stal mnohem silnějším protivníkem. Vilém III. dosáhl faktického spojení Anglie

¹⁴⁸ LODGE, s. 311.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 323.

¹⁵⁰ OGG, s. 51.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 45-51.

a Severního Nizozemí. Prostředky z Nizozemí a Anglie mohl zkombinovat, čímž mohl použít bohaté finanční zdroje ze Spojených provincií a bohaté materiální zdroje z ostrovů. Vztahy Viléma III. s parlamentem byly také do jisté míry napjaté, ale uměl najít kompromis, čeho stuartovští panovníci z větší míry nebyli schopni. Právě vztahy s parlamentem vždycky zapříčinily neúspěch v zahraniční politice. Toto všechno Ludvík XIV. nemusel řešit, měl dostatek prostředků a jako absolutní monarcha je měl pod svou kontrolou. Pouze nedomyšlenost, váhavost i zbrkllost a honba za slávou Ludvíka XIV. zapříčila, že nikdy plně nedosáhl svých cílů. Už od konce 70. let sedmnáctého století se francouzské prostředky začaly ztenčovat, už ani ministr financí Colbert nedokázal francouzský rozpočet dostat do kladných čísel. Výběr daní se nepodařilo nikdy zcela reformovat, první a druhý stav nadále neplatily daně a dorovnávání ztrát nevýhodnými půjčkami s lichvářským úrokem, se ukázalo a jako dlouhodobě neudržitelné řešení.

Na rozdíl od Francie v Anglii vypisoval daně parlament a systém byl důmyslnější. Jedno ze zásadních hospodářských rozhodnutí, které bylo v Anglii učiněno a přímo se na něm podílel i Vilém III. bylo ustavení Anglické banky (Bank of England) v 1694. Anglická banka, jejíž vznik povolil parlament a král Vilém III. byla vlastněna soukromými bankéři a umožňovala velmi efektivní správu státních financí a půjček za výhodný úrok, banka také spravovala státní dluh.¹⁵² Nelze jednoznačně říci, zda inspirace pocházela z Itálie, nebo ze Spojených provincií, ale banky tohoto typu existovaly právě v těchto zemích už více než tři století a byly velmi efektivní. Je jisté, že právě Anglická banka umožnila Anglii získat ekonomickou převahu na více než dvě století.

Díky Anglické bance mohl Vilém III. pomoci spojencům Velké aliance založené už v květnu 1689 Nizozemím a císařem, do níž vstoupili v prosinci 1689 a v červnu 1690 Španělsko, většina říšských knížat, Švédsko a poté i Savojsko. Vilém III. společně s císařem stanuli v čele koalice. Císař v té době úspěšně bojoval s Turky na Balkáně, od čehož si

¹⁵² KOVÁŘ, *Anglie posledních Stuartovců...*, s. 190-191.

sliboval vylepšení postavení v říši a v Španělsku své nároky na dědictví, ale spojenectví s Vilémem III. vnímal spíše jako „nutné zlo“.¹⁵³ Stejně jako Ludvík XIV. byl také silně věřící katolík a věřil, že králové mají božská práva, která nelze nijak odcizit, nebo uzurpovat. Ludvík XIV. navíc věřil, že jeho konání při podpoře restaurace Jakuba II. Stuarta posvětil sám Bůh a koná tak v jeho jménu. To byl klíčový faktor, který doprovázel Ludvíka XIV. a jímž se snažil všemožně Vilémovi III. škodit, aby ho nemusel uznat králem, ale ani jiní panovníci.¹⁵⁴ Vilém III. byl tedy ve Velké alianci spíše trpěň, ale bez jeho pomoci byla bezmocná. Cílem Velké aliance se znovu stala redukce francouzských hranic vymezených míry v letech 1648 až 1659, tentokrát i za cenu války.

Vilém III. se rozhodl použít pro válku prostředky obou zemí. Podařilo se mu prolomit vzájemnou nedůvěru pramenící z předchozích rozmíšek. Spojil nizozemskou a anglickou flotilu do jednoho svazku, který mohl soupeřit s nově vystavenou francouzskou flotilou budovanou Colbertem a jeho synem, jež znamenala nebezpečí vylodění na Britské ostrovy. Mnozí politikové v parlamentu, převážně toryové nesdíleli válečné nadšení, protože úspěchy anglické armády nebyly valné. V červnu 1690 se francouzská a anglicko-nizozemská flotila srazily v bitvě u anglického Beachy Head, kde Angličané a Nizozemci utrpěli drtivou porážku, avšak váhavost krále Ludvíka XIV. zmařila útok do Anglie. Přes kontrolu Lamanšského průlivu se raději soustředil na válku na kontinentě. Anglii to přinutilo vystavět nové suché doky a silnější loďstvo, které o dva roky později potvrdilo svou novou superioritu v bitvě u La Hogue a poté přesunutím části flotily do Středozemního moře, kde si vydobyla svou důležitou dominanci. Na souši si nevedly spojenecké armády vůbec dobře a Vilémovy velitelské kvality se ukázaly doslova mizerné. V dílčích střetnutích u Flerus (1690), Steenkerku (1692) a Neerwindenu (1693) utrpěla anglická armáda velké ztráty.¹⁵⁵ Ani ve

¹⁵³ KOVÁŘ, TUMIS, *Zrození velmoci: Anglie...*, s. 122

¹⁵⁴ THOMSON, Mark A. Louis XIV and William III, 1689-1697. *The English Historical Review* [online]. Oxford University Press. roč. 76, č. 298, s. 37-58 [cit. 2012-03-07]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/557057>, s. 37.

¹⁵⁵ FERRO, Marc, s. 137

Flandrech v Jižním Nizozemí a v Porýní nedosáhla francouzská armáda rozhodujícího vítězství nad spojenci a rozhodující převahy, jediné v severní Itálii se boje vyvíjely pro spojence příznivě. V tuto dobu existovaly pochyby o setrvání ve spojení s „uzurpátorem“ anglického ze strany císaře. Mezi lety 1692-1696 už probíhala tajná jednání císaře s Ludvíkem XIV., kde projednávali i možnost návratu Jakuba II. na anglický trůn.¹⁵⁶

Cestu jak rozdělit aliance zvolil umírněný sekretář zahraničí Pomponne, jenž převzal záležitosti zesnulého Colberta de Croissy (1696). Vilémovi III. se nakonec s vypětím sil, až s údivem podařilo alianci udržet pohromadě. K tomu zřejmě přispěly už výše uvedené úspěchy nad Turky na Balkáně a císař vytušil, že by mohl více získat pokračující válkou. Mezi lety 1694 až 1696 válečné úsilí začalo na obojí stranách stagnovat. V Porýní a v Jižním Nizozemí vybojovalo francouzské vojsko už jen málo, více se začaly objevovat potíže se zásobováním, což mělo i souvislost se špatnou sklizní v roce 1694. Finanční problémy Francie dokonce zastavily akce na severu Itálie. V roce 1696 nastal zlom, když Ludvík XIV. uzavřel mírovou smlouvu s vévodou savojským Viktorem II. Amadeem. Francouzská vojska opustila pevnost v Casale a Pinerolo.¹⁵⁷ Otevřela se tím i možnost francouzského útoku na državy císaře a Španělska v severní Itálii. Zároveň to oslabilo Alianci i na frontě v Říši a v Jižním Nizozemí, poslední vzepjetí sil armád Ludvíka XIV. bylo obsazení Katalánska a Barcelony ve Španělsku. Ludvík XIV. i Vilém III, ale především lid pociťoval tíži války a strádání. Uvědomili si, že pokračování války nemá smysl, protože nevede k žádnému výsledku. Začala tak vyjednávání.

4.4.4. Cesta k míru v Rijswijku, 1697

Smlouvy uzavřené mezi Francií a Anglií v Rijswijku v roce 1697 nejen ukončily dlouhou, krvavou a drahou válku, ale také znamenaly

¹⁵⁶ KOVÁŘ, TUMIS, *Zrození velmoci: Anglie...*, s. 122.

¹⁵⁷ SKŘIVAN, s. 30-31.

uznání Ludvíka XIV. Viléma III. jako krále Anglie. Pro Ludvíka, toto znamenalo bolestné obětování zásad, protože pevně věřil v božské právo králů a ctil ho nade vše. Pro Viléma III. to znamenalo osobní triumf, pro Anglii, to znamenalo, že revoluční uspořádání bylo na čas uchráněno od nebezpečí cizího útoku. Jednání o míru začala už v době největšího francouzského náporu v roce 1692. Jednání se tenkrát účastnil pouze sám císař. Ludvík XIV. doufal jiné řešení situace. První jednání nebyla jen o územním uspořádání, ale také se jednalo návratu Jakuba II. Stuarta na anglický trůn, stejně jako Ludvík XIV. i císař uznával božská práva králů a nemohl se smířit s uznáním protestantského uzurpátora. Císař Leopold I. se dokonce radil se svým jezuitským zpovědníkem, zda není hřích protestanta uznat králem. Ten mu řekl, že to není hřích, ale sám tím nebyl nadšen. Ludvík XIV. od počátku deklaroval pomoc Jakubovi II. a snažil všemožně Vilémovi škodit a ztěžovat mu panování. Leopold I. byl od počátků rozhovorů také pro restauraci Stuartovců, což Viléma III. velmi znepokojilo, ale císař byl připraven obětovat cokoliv, kromě loajality ke svému spojenci. Vilém III. nebyl v nejlepší pozici, protože hrozilo nebezpečí, že nějaký spojenec odejde z aliance. V prosinci 1692 císař přišel s nápadem návrhu smlouvy, podle které Vilém III měl, platil Jakubovi II. penzi, a v případě, že by Vilém III. neměl dědice, nastoupil by pretendent Jakub František. Leopold I. však měl i bizarnější návrhy. Císař měl ideu uspořádat křížovou výpravu do Egypta a dobýt pro něj novou zemi pro jeho království. V roce 1693 Ludvíkova armáda vytvořila tlak na frontě v Říši, kde dosáhla úspěchů. Ludvík XIV. doufal, že tento vojenský tlak donutí říšská knížata a císaře uzavřít mír podle podmínek, příznivých pro Francii. Poslal na začátku roku jednoho z jeho nejlepších diplomatů, hraběte d'Avaux do Švédska, kde požádal krále o zprostředkování míru. Moderování míru Švédy bylo přijatelnější pro alianci. Svě docela příznivé podmínky dal vydat jako propagační materiál ve formě pamfletu, nesklidil však takový ohlas.¹⁵⁸

¹⁵⁸ THOMSON, Mark A. Louis XIV and William III, 1689-1697. *The English Historical Review* [online]. Oxford University Press. roč. 76, č. 298, s. 37-58 [cit. 2012-03-07]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/557057>, s. 40.

Když se Vilém III. dozvěděl o rozhovorech o podmínkách míru, velmi ho to rozhořčilo, poněvadž nebyl přizván k jednání, což byl signál, že Ludvík XIV. i císař Leopold I. ho plně nerespektují. Proto jednali se zástupci pojených provincií, kteří podle nich reprezentovali režim na britských ostrovech. Pomponne domlouval králi Ludvíkovi, aby ustoupil, postoupil více území a uznal Viléma III. králem Anglie. Ludvík XIV. doufal v rozdělení některých německých knížat a poté by uvažoval o možném podmíněném Vilémově uznání. Vilém III. by souhlasil s penzí pro Jakuba II. a jeho manželku, ale syn Jakub III, pokud měl usednout na trůn, měl být vychováván podle anglikánských zásad. Na toto vše byl Vilém III. ochoten za švédsko-dánského zprostředkování přistoupit za předpokladu, že Vilém III. bude považován za rovnocenného partnera. Jednání ztroskotala na klauzuli ve smlouvě o tom, že jednání o nástupnictví je pouze vnitřní záležitost států, kterou se snažili prosadit Angličané a Nizozemci. Za Nizozemí jednali diplomat Dijkvelt a velký penzionář Heinsius a byli pobouřeni francouzským jednáním, když se nejednalo o bezpodmínečném Vilémově uznání.¹⁵⁹

Zlom nastal v roce 1696, když Ludvík XIV. byl ochoten s anglickými diplomaty jednat na stejné úrovni jako s ostatními účastníky jednání. O rok později v roce 1697 zahájili rozhovory ve jménu francouzského a anglického panovníka francouzský maršál de Boufflers a věrný Vilémův diplomat vévoda z Portlandu. Tato jednání zprostředkovaná švédským králem byla klíčová. Na nichž se obě strany definitivně dohodly v zájmu míru. Otázku ohledně anglického nástupnictví ulehčil sám Jakub II., který slíbil, že odejde z exilu francouzského krále a byl dohodnut s papežem Inocencem XI., že ho přijme k sobě buď v Římě, nebo v Avignonu.¹⁶⁰ S tím zpočátku Ludvík XIV. moc nesouhlasil, ale v zájmu míru to nakonec přijal. Jakubovi II. Vilém III. přiznal penzi, měl však podmínku, že to se nebude jevit jako úplata za trůn.¹⁶¹ Císařovi agenti se snažili průběh jednání sabotovat, aby pokračovala válka. Spojenci však neměli na výběr

¹⁵⁹ THOMSON, s. 41-57.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 54.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 47.

a museli se podřídít podmínkám, které vyjednaly Francie a Anglie. Říšská knížata a Španělsko se dožadovali míru. Na Balkáně stále probíhala válka s Turky, proto záhy císař poznal, že izolované pokračování ve válce je nemožné a tak nakonec také přistoupil na mír.

20. září 1697 byla uzavřena mírová smlouva mezi Anglií, Nizozemím, Španělskem a německými knížaty jako spojenci s Francií. Tentokrát smlouva byla značně nevýhodná pro Francii. Ludvík XIV. musel uznat Viléma III. králem Anglie, Skotska a Irska, přestat podporovat Jakubův návrat a jeho stoupence. Dále musel postoupit některá území nabytá politikou reunií, Lucemburk a území v Porýní. vzdal se nároku ve Falci a kolínském arcibiskupství, ale některá území na západě říše si ponechal. Gesto dobré vůle projevili Ludvík XIV. vůči Španělsku, kterému vrátil Katalánsko a Barcelonu. V severní Itálii Francie ztratila významná území, předsunuté základny Casale a Pinerolo. Protifrancouzské alianci se nepodařilo opět naplnit cíle dané smlouvami z roku 1648 a 1659, nicméně se podařilo Francii oslabit. Největším vítězem se stal Vilém III. Byl uznán jako král z boží milosti. Anglie díky devítileté válce si vydobyla status námořní a obchodní velmoci, se kterou bylo od teď potřeba počítat při řešení mezinárodních problémů.¹⁶²

I když bezprostřední francouzská hrozba pominula, Vilém III. přesvědčil britské politiky o nutnosti stále být vůči Francii obezřetný, linii této politiky později po Vilémově smrti zastávali John Churchill, vévoda z Marlborough a hrabě Godolphin. Ten také zdůrazňoval nutnost chránit Spojené provincie jako nárazník proti Francii.¹⁶³ Ludvík XIV. se nikdy zcela nesmířil s uznáním krále Viléma III., protože to bylo proti jeho náboženskému přesvědčení, což se ukáže v zápase španělské dědictví, který zanedlouho nachýlil a kde Vilém III. bude hrát roli vyrovnávacího článku a ihned na počátku války Ludvík XIV. jeho titul zpochybní.

¹⁶² DUBY, s. 365.

¹⁶³ SKŘIVAN, s. 36.

4.5. Vilém III. a Ludvík XIV. a válka o španělské dědictví

Mír uzavřený v Rijswijku ukončil krvavou a vyčerpávající válku. Zemím dal čas zmobilizovat síly v souvislosti se stínem nové války ohledně Španělska, kde se pomalu naplňovaly poslední dny krále Karla II. Španělského. Od poloviny devadesátých let bylo jasné, že Karel II. žádného mužského potomka už mít nebude, ba naopak se jeho zdravotní stav zhoršoval a bylo jen otázkou času, kdy skoná a střetnou se o trůn rakouští a francouzští dědicové. Francie i Rakousko měly pádné důvody k nárokům. Ludvík XIV. měl za první manželku nejstarší infantku Marii Terezii a Leopold I. se prvně oženil s infantkou Markétou, ale byl i přímý příbuzný. Pro obě strany bylo důležité zajistit si podporu pro svého kandidáta.

Po míru v Rijswijku se objevila další třetí mocnost, kterou byla Anglie. Ta se stala mimořádně důležitou při řešení mezinárodních problémů, protože její podpora znamenala mít podporu i Spojených provincií a tím rozhodující výhodu před ostatními. Anglický král Vilém III. se však v této době nacházel v nezáviděníhodné situaci. Čelil kritice opozice za přílišné válečné výdaje, a pouze s velkým úsilím se mu podařilo přesvědčit poslance k zachování stavu armády a prosazování nákladné politiky mocenské rovnováhy v Evropě (balance of power).¹⁶⁴ Situace Ludvíka XIV. nebyla o mnoho lepší. Zemi tížily rovněž dluhy a celkově byla ve Francii špatná hospodářská situace. S blížícím se koncem španělské větve habsburské dynastie, bylo zcela klíčové, aby strany soupeřící o španělský trůn získaly jako spojence námořní velmoci. Proto Ludvík XIV. začal jednat s Vilémem III. o dohodě o rozdělení španělského dědictví, kterou by předložili Vídni a Madridu. Zájem o dohodu byl mnohostranný. Šlo o to zabránit Francii, aby získala celé království se strategickým územím a Jižním Nizozemím a také zabránit

¹⁶⁴ SCHULTZ, s. 224.

zvýhodnění francouzských obchodníků ve Španělsku a v koloniích a v neposlední řadě také zachovat mír.¹⁶⁵

Při jednání Ludvík XIV. zcela jistě využil přetvářku. I když Viléma III. oficiálně uznal v rijswijcké smlouvě, nikdy Viléma III. zcela nerespektoval jako vládce, jen tak lze vysvětlit pozdější zpochybnění jeho uznání, což učinil také zřejmě pod vlivem své zbožné manželky madame de Maintenon, která nikdy neoslovila Viléma III. jako krále, nýbrž pořád jako prince oranžského, protože ho nepovažovala za z boží vůle vyvoleného vládce a zřejmě k tomu Ludvíka XIV. přemluvila.¹⁶⁶ Naopak Vilém III. věřil, že ho Bůh povolal k záchraně ostrovního království, a že k tomu byl předurčen.¹⁶⁷ Ale v tomto okamžiku Ludvík XIV. potřeboval podporu Anglie a Nizozemí. Nakonec v roce 1698 dospěli ke kompromisu, že se španělským králem stane syn bavorského kurfiřta Maxmiliána II. Emanuela a Marie Antonie, dcery císaře Leopolda I., šestiletý princ Josef Ferdinand.¹⁶⁸ Francouzští Bourboni a rakouští Habsburkové měli dostat odškodnění. Ve smlouvě stálo, že Ludvík XIV. dostane Království Obojí Sicílie, císař bude odškodněn Milánským vévodstvím a Anglie získá v moři pár strategických bodů. Toto řešení vyhovovalo všem, protože trůn by nedostal nikdo z francouzské ani z rakouské strany, nedošlo by k narušení mocenské rovnováhy. Španělská koruna by se tak dostala do více méně neutrálních rukou. Komplikace nastala ve chvíli, kdy ještě malý princ Josef Ferdinand v únoru roku 1699 zemřel. Bylo nutno hledat nové řešení a tak se dospělo k novému kompromisu.¹⁶⁹ Arcivévoda Karel, druhorozený syn císaře Leopolda měl usednout na trůn ve Španělsku, dále mu měly zůstat kolonie v Americe a Jižní Nizozemí. Pravnukovi Ludvíka XIV. vévodovi z Anjou měly připadnout državy v Itálii. Ludvík XIV.

¹⁶⁵ HATTON, s. 103-104.

¹⁶⁶ THOMPSON, Mark A. Louis XIV. and the Origins of the War of the Spanish Succession. In: *William III and Louis XIV: Essays 1680-1720 by and for Mar A. Thompson*. vyd. 1, s. 140-162. Liverpool: Liverpool University press, 1968, s. 154.

¹⁶⁷ TROOST, s. 137.

¹⁶⁸ Úplné znění dohody včetně dodatečných klauzulí je obsaženo v edici pramenů *Letters of William III. and Louis XIV.: and of their ministers*. Paul Grimblot. London: Longman, Brown, green, and Longmans, 1848, illustrative of the domestic and foreign politics of England 1697-1700, vol.II. na stranách 483-494.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 495-507.

Vilém III. také souhlasil s případnou výměnou Neapolska a Milánska za Lotrinsko a Savojsko. To se však tentokrát císaři nelíbilo. Předním cílem Leopolda I. bylo zajistit císařskou korunu a dědičné rakouské země pro staršího syna Josefa a pro mladšího Karla španělskou korunu. Císař se v roce 1699 cítil silný po vítězství nad Turky, nárokoval si celé španělské dědictví pro sebe, domníval se, že jeho přímé příbuzenství se španělskými Habsburky mu dává větší dědičné právo. Problém však byl, že pro prosazení svých záměrů neměl dost prostředků. Dohoda ztroskotala, protože by císař nezískal požadované Neapolsko a Milánsko. Plánované druhé dělení říše ztroskotalo ale nejen kvůli císaři, ale především také kvůli španělským grandům a španělským hlavám katolické církve, kterým se velice přičil plán dělení říše.¹⁷⁰

Na nátlak šlechty a zřejmě také díky francouzským diplomatům těžce nemocný Karel II. v říjnu, měsíc před svou smrtí, změnil svou závěť, v níž určil za svého nástupce Filipa z Anjou. Španělští grandí se přiklonili k této možnosti především pro záruku nedělení španělských území. Měli podmínku, že se Španělsko nepřipojí k Francii, což také Ludvík XIV. slíbil, narazil však na další odpor císaře, který testament neuznal a neváhal použít vojenskou sílu. Mohl také počítat s pomocí Anglie a Nizozemí. Vilém III. byl kritizován za to, že smlouvy projednával za zády parlamentu, ale i tak byly smlouvy pro většinu parlamentu akceptovatelné, nyní však bylo pro Viléma III. naprosto nepřijatelné, že by Nizozemí mělo za souseda spřízněnou zemi Francie. Ludvíkovi XIV. na druhou stranu vyhovovala tato možnost, protože by se vytvořila nárazníková zóna v Jižním Nizozemí a v Itálii. Vilém III. začal podezřívat Ludvíka XIV., že nechce Španělsko pro vnuka, ale pro sebe. Nadějně dobře vyvíjející se vztah mezi panovníky Anglie a Francie se začal hroutit. Ludvík XIV. musel jednat, když by Španělsko měli dostat znovu Habsburkové, byl by Ludvík XIV. znovu v kleštích ze všech stran. Válka byla za dveřmi.¹⁷¹

¹⁷⁰ HATTON, Ragnhild. *Europe in the age of Louis XIV*, s. 104-105.

¹⁷¹ SCHULTZ, s. 250.

Leopold I. nemohl bojovat proti Francii sám, prostředky, které měl k dispozici, činily zhruba pouhou čtvrtinu toho, čím disponoval Ludvík XIV. s rozpočtem téměř 200 milionů livrů. V tom samém poměru ve prospěch Francie se nacházel i stav armády. Vilém III. měl výhodu, že mohl použít prostředky jak anglické, tak nizozemské, bylo otázkou, kdo získá podporu Viléma III. Ludvík XIV. mohl udržet dobré vztahy s anglickým králem, dokonce mohl mít i jeho podporu, když by se nedopustil zásadní chyby. V dubnu 1701 se Filip z Anjou vydal v doprovodu francouzského expedičního vojska do Španělska. Následně další francouzské oddíly jménem krále Filipa V. obsadily Španělské Nizozemí. Krátce nato Filip V. poskytl koncese francouzským obchodníkům, včetně privilegia na obchod s otroky. Další znepokojení, daleko větší, vyvolalo nejednoznačné zřeknutí nástupnictví francouzského trůnu. Vilém III. hodlal Filipa z Anjou uznat španělským králem, když by se zjevně vzdal nároků trůn, za to však chtěl po Ludvíkovi XIV. jako protislužbu uznání protestantského nástupnictví podle zákona o nástupnictví (Act of Settlement).¹⁷²

V roce 1694 zemřela Vilémova manželka Marie. Děti neměli, proto Vilém III. pojistil následnictví tímto zákonem, který i posvětil parlament. Podle Zákona o právech měl trůn připadnout švagrové Viléma III. Anně Stuartovně v případě, že nebude mít následníka. Zákon o nástupnictví dále pojišťoval protestantské následnictví tak, že by v případě Vilémovy smrti, nebo smrti Anny a jejích dětí přešlo nástupnictví na Žofii Hanoverskou a její děti, vnučku krále Jakuba I. Stuarta. Vilém III. znovu nedostal jasné stanovisko, což ještě více podlomilo jeho důvěru. Padlo na něj podezření, zda nechce takto skrytě usilovat o francouzskou nadvládu v Evropě, ale co ho daleko více rozzlobilo a bezesporu představovalo vážné porušení smlouvy z Rijswijku bylo odvolání uznání Viléma III. anglickým králem, když 16. září v exilu v Saint-Germain 1701 zemřel bývalý anglický král Jakub II. a Ludvík XIV. povolal Jakuba Františka anglickým králem. Válečné řešení bylo nevratné.¹⁷³

¹⁷² SCHULTZ, s. 248-254.

¹⁷³ HISTORICUS, s. 127.

Pocit ohrožení vyzařoval ve všech zemích ohrožovaných Francií. V Anglii takřka přes noc se změnila protiválečná nálada v náladu pro válku. Téměř pořád protiváleční toryové se spojili s whigy, parlament uvolnil válečné prostředky a dal pravomoc králi, aby vyjednal jakoukoliv protifrancouzskou alianci. Vilém III. rozesílal pamflety o novém nebezpečí francouzské rozpínivosti. Všeobecný strach protifrancouzských zemí byl mnohem větší než kdykoli dříve. Na začátku září 1701 byla uzavřena nová smlouva Velké aliance mezi Anglií, Nizozemím a císařem. Součástí dohody bylo opětovné uznání protestantského následnictví, Filip V. měl zůstat na trůně v samotném Španělsku, ale za podmínky striktního oddělení od trůnu francouzského. Arcivévoda Karel se měl ujmout vlády v italských državách a v Jižním Nizozemí, Námořní mocnosti měly dostat odškodnění ve formě obchodních výhod a některých španělských kolonií. Ještě v průběhu roku se k alianci připojili kurfiřti hannoverský a braniborský. Hannoverský kurfiřt se připojil z jednoduchého důvodu Vilém III. neměl děti a děti princezny Anny zemřely a nezdálo se pravděpodobné, že by se objevil jejich další následník, tak chtěl své nástupnictví uhájit. Braniborský kurfiřt se zase chtěl odvděčit císaři, aby uznal jeho nově přijatý titul pruského krále. Ludvík XIV. se na prahu války o španělské dědictví nacházel v mnohem lepší pozici, než o čtyři roky dříve. Sama Francie nezůstala, za spojence získala bavorského kurfiřta s jeho bratrem, kolínským arcibiskupem a poté co se Filip V. oženil s dcerou savojského vévody, tak se spojencem stal na krátkou dobu i on. Král Ludvík XIV. si dal za úkol udržet co nejvíce, aby se vytvořila kolem východní hranice země nárazníková zóna.¹⁷⁴

Doslova šok způsobila smrt Viléma III. na začátku března 1702, po nešťastném úrazu na lovu. Anglie ztratila hrdinu Slavné revoluce, panovníka, který na britských ostrovech zajistil protestantské nástupnictví a uspíšil transformaci na konstituční monarchii, což jí pomohlo vystoupat mezi evropské mocnosti. Evropa zároveň ztratila vůdce protestantů a odvěkého protivníka Ludvíka XIV., zastávce rovnováhy sil mezi

¹⁷⁴ SKŘÍVAN, s. 37.

mocnostmi, který dokázal vždy v nebezpečí zformovat odpor proti francouzskému expanzionismu. Dalo by se předpokládat, že se smrtí Viléma III, poklesl i odpor proti Francii, opakem však je, že jakýsi „oranžský duch“¹⁷⁵ přetrvával a Anglie s Nizozemím se stávaly pořád překážkou francouzské rozpínavé politiky. Podle anglických historiků éra Viléma III. Oranžského byla politicky chaotická, to bylo dáno především neustálým balancováním mezi toryi a whigy. Přelétavost mezi stranami whigů a toryů, která byla typická i pro vládu královny Anny. Královna Anna Stuartovna nastoupila v březnu a nastolila velmi podobnou politiku jako Vilém III. Královna nakonec díky svému zdravotnímu stavu, ač byla velmi bystrá s pohotovým duchem, tak se dostala do vleku přátel a rádců. Právě velmi důvěrné přátelství se Sarah Churchillovou, vyneslo jejího manžela, vrchního velitele anglického vojska Johna Churchilla, vévody z Marlborough na výsluní. Značný vliv získal i kancléř, vrchní správce královského pokladu Sidney hrabě Godolphin. Tito dva muži prosazovali Vilémovu linii mocenské rovnováhy na kontinentě, dokonale se doplňovali, neboť finančnícké schopnosti hraběte Godolphina značně podporovaly Churchillovo úspěšné válečné úsilí na kontinentě. Oba později ztratili vliv, v důsledku vítězství toryů ve volbách v roce 1711.¹⁷⁶

Vilém III. i po korunovaci na anglického krále byl stále generálním místodržícím Spojených provincií. Vilémovým nejbližším v Nizozemí byl velký pensionář Antonie Heinsius.¹⁷⁷ Ještě za Vilémova života se vytvářela v Nizozemí protioranžská frakce. Heinsius sdílel názor s Vilémem III., že třeba uchránit Spojené provincie všemi prostředky. Další otázka byla, kdo se ujme úřadu místodržícího. Vilém III. neměl žádné děti, o titul stadhoudera se přihlásil příbuzný Jan Vilém Fríský z rodu Nassau-Dietz, místodržitel Fríska a Groeningenu, který zdědil titul prince Oranžského. Vilém III. ho jmenoval generálním kapitánem. Nestal

¹⁷⁵ KOVÁŘ, *Anglie posledních Stuartovců, 1658-1714*, s. 203.

¹⁷⁶ KOVÁŘ, TUMIS, *Zrození velmoci: Anglie...*, s. 138-139.

¹⁷⁷ Anthonie Heinsius (1641-1720) – nizozemský politik, od roku 1679 byl penzionářem Delftu, od roku 1689 členem komory Nizozemské východoindické společnosti. Po smrti Gaspara Fagela v roce 1694 zvolen do úřadu velkého penzionáře, který vykonával až do své smrti v roce 1720. Byl zarputilým zastáncem protifrancouzské politiky Viléma III., kterou se mu podařilo udržet i po Vilémově smrti a po válce o španělské dědictví, kdy slábla moc generálních stavů.

se generálním místodržícím, protože republikáni vedení radikálními kalvinistickými duchovními nechtěli centralistickou vládu. Místodržitel tedy nebyl jmenován a nastalo „druhé období bez úřadu místodržícího.“¹⁷⁸ Byla nastolena vláda s ústřední mocí generálních stavů. Byl to systém známý už z minulosti za úřadování velkého penzionáře Jana de Witt a jeho program „Pravá svoboda“, nastala vlastně situace téměř stejná jako po smrti Viléma II. Situace, ve které byly Spojené provincie, však nahrávaly Heinsiovi, který přes protioranžskou převahu generálních stavů mohl pokračovat v potírání snah Francie o hegemonii. Spolu s Anglií Spojené provincie vynakládaly nejvíce prostředků na boj proti Francii. Bez těchto prostředků by těžko rakouští Habsburkové mohli bojovat a byly to tyto prostředky, které nakonec Francii udolaly.¹⁷⁹

Ludvík XIV. po skonu svého rivala velmi doufal, že s Vilémovo smrtí organizovaný odpor proti Francii nebude mít šanci na úspěch, v tom se velmi zmylil. Ludvík XIV. mezitím měl dost práce s přípravou na válku pro slávu a čest rodu. Válka začala stejným způsobem jako všechny předtím co Francie rozpoutala. V roce 1701 směřoval hlavní frontální útok do říše, kde knížata opět nejvíce strádali válkou. Anglie 15. května vyhlásila válku Francii s odůvodněním narušování míru. Spojené provincie se mezitím omezily na námořní operace, navýšily stav pěšího vojska a soustředily na obranu na hranici Jižního Nizozemí. Obrat znamenala v roce 1704 riskantní bitva u Blindheimu (Höchstädtu), kde společně rakouské a britsko-nizozemské oddíly pod vedením vévody z Marlborough a Evžena Savojského porazily francouzské a bavorské vojsko. Bavorsko zároveň bylo bitvou neutralizováno. Téhož roku Angličané u Gibraltaru porazili francouzské válečné námořnictvo a samotný Gibraltar obsadili. V roce 1706 dosáhla Velká aliance značných úspěchů. Vévoda z Marlborough porazil Francouze u Ramillies a poté obsadily jeho oddíly téměř celé Španělské Nizozemí. O rok později Evžen Savojský podnikl vítězné tažení do Itálie. V roce 1708 byl odražen francouzský pokus o dobytí

¹⁷⁸ ISRAEL, s. 959-960.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 960.

Španělského Nizozemí zpět. Francie byla téměř na kolenou, spojenci se nacházeli ve výhodné pozici a mohli zaútočit na samotnou Paříž.¹⁸⁰

Zatímco se v Itálii a Říši spojencům dařilo, v samotném Španělsku už nikoliv. V roce 1703 se k alianci připojilo Portugalsko. Portugalský král trval na tom, aby byl Filip V. vyhnán. Britští politikové tuto myšlenku podpořili kvůli obchodním výhodám. Leopold I. nakonec také tuto myšlenku také podpořil, ale pořád usiloval více o italské državy. V roce 1704 vstoupily britsko-nizozemské jednotky do Madridu a arcivévoda Karel byl prohlášen španělským králem jako Karel III. Válka na Pyrenejském poloostrově se brzy stala výlučně britskou záležitostí, poněvadž rakouská angažovanost byla takřka mizivá. Nový císař Josef I. sice upevňoval svou moc v Říši, ale vzpouru v Uhrách živenou Francií zlikvidoval až po letech. A navíc Josef I. znovu oživil ambice zatlačit Francii do hranic z roku 1648. Josefův rádce hrabě Vratislav z Mitrovic císaři radil, aby raději se zaměřil na državy v Itálii. Roku 1708 došlo ve Velké Británii k politické změně, k vládě se dostali whigové a ti hodlali pokračovat válce na Pyrenejském poloostrově. Španělé však Karla III. nepřijali. Nebyla nic platná námořní převaha, ani vítězství v Itálii, kde byla ve Španělsku a na západní frontě situace nerozhodná. V roce 1709 byla poměrně zlá situace ve Francii, byla ztížena finančními břemeny, díky tomu rostla cena obilí a v zemi byla bída a hladomor. Ludvík XIV. byl zlomen, jeho pýcha opadla, při jednání v Haagu v roce 1709 byl ochoten se vzdát některých strategických území, ale jednání ztroskotalo na nepřijatelných podmínkách poskytnutí francouzských sborů pro vyhnání Filipa V. ze Španělska. Ludvík XIV. na toto nepřistoupil.¹⁸¹ Válka pokračovala a spojenci pokračovali v postupu na Paříž ze Španělského Nizozemí. Maršál Villars dokázal sebrat zbytky jednotek a v krvavé nerozhodné bitvě u Malplaquetu v září 1709 zastavil alianci v postupu a válka přešla na válku poziční na severní hranici Francie. Ludvík XIV. už byl ochoten v tomto okamžiku přistoupit na předchozí podmínky, ale jednání na jaře 1710 zase zkrachovala. Ve Španělsku se zhroutily pozice

¹⁸⁰ WOLF, s. 534-535.

¹⁸¹ FERRO, s. 138.

Karla III., který neměl téměř žádnou podporu, naopak Filip V. se těšil stále větší přízni a podařilo se mu se svými stoupenci znovu získat Madrid.¹⁸²

Kromě jednání o míru s Francií, proběhla podstatná změna v Británii, kde se konaly volby, v nichž zvítězili toryové. Toryovští předáci začali ihned pracovat na zastavení válečných operací, které vedl vévoda Marlborough. K tomuto účelu sloužila kampaň s cílem vévodu zdiskreditovat, což se podařilo a královna Anna vévodu zbavila všech funkcí. Británie definitivně přerušila operace. Po neutralizaci Marlborougha, toryové zahájili tajná jednání o míru, zároveň snášeli vlnu kritiky na whigy, jako sobce, co vedli válku pouze pro vlastní zisky a zájmy cizí země. Whigové však setrvali ve své orientaci. Na začátku roku 1712 byl zahájen mírový kongres v nizozemském Utrechtu. Předmětem jednání byly přednostně věci Velké Británie a Francie. Spojené provincie, říšská knížata a Rakousko téměř nemohly do podmínek mluvit. Logicky bylo nejméně spokojenou mocností Rakousko. Josef I. zemřel v roce 1711 a otěže vlády převzal mladší bratr císař Karel VI., a ten chtěl španělské dědictví celé. Bylo však zřejmé, že Rakousko nemá sílu bojovat samo proti Francii, to se snažili rádcové císaři vysvětlit. Po několika kolech jednání byly navrhované podmínky Ludvíka XIV. Karlem VI. přijaty, boje však v Porýní trvaly ještě rok. Konečná smlouva obsahující podmínky utrechtské smlouvy byla podepsána v Rastattu na začátku března 1714. První smlouva z Utrechtu byla podepsána 11. dubna 1713. Hlavními vyjednávači se stali Bolingbroke a Colbert de Torcy. Podepsáním smlouvy bylo španělské dědictví prakticky rozděleno. Filip V. si ponechal Španělsko se zámořskými državami. Karel VI. získal Španělské Nizozemí, Milánsko, Neapolsko a další španělské državy v Toskánsku a po podpisu rastattské smlouvy získal ještě Sardinii. Británie získala Gibraltar, Menorku a obchodní koncese včetně práva na obchod s otroky (asienta) od španělského krále. Samotná Francie se musela vzdát některých měst ve Flandrech, dále musela vrátit všechna

¹⁸² VEBER, Václav. *Dějiny Rakouska*. 1. dopl. a aktualiz. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 297-298.

území na pravém břehu Rýna, území na levém břehu si mohl Ludvík XIV. ponechat. Dále Francie musela Británii vrátit území v zámoří v Severní Americe. Filip V. se musel zřeknout nároků na francouzský trůn. Británie si vymohla klauzuli o tom, že otázka nástupnictví je vnitřní záležitostí každého státu. Mimo to byli odškodněni i ostatní členové aliance, braniborský kurfiřt dostal menší územní zisky a byl mu uznán titul pruského krále, savojský vévoda Viktor Amadeus II. dostal Sicílii a Spojené provincie mohly obsadit některé pevnosti v Jižním Nizozemí.¹⁸³

Válka o španělské dědictví byla nejničivější válkou ze všech, které Ludvík XIV. vedl. Tato válka znamenala vážné narušení do té doby trvající francouzské superiority. Ukázalo se, že Francie už není schopná konkurovat novým velmocím, které mají lepší administrativu. Během zápasu o Španělsko Velká Británie ukázala svým systémem a reformami jakým směrem se budou příští velmoci ubírat. Naopak Severní Nizozemí, dřívější rival Francie i Británie čekal pozvolný úpadek, neboť jeho roli obchodní a námořní velmoci začala přebírat Velká Británie. V Británii se koncem války uzavřela jedna epocha britských dějin. Se smrtí královny Anny se definitivně uzavřelo období Stuartovské monarchie a nastoupila hannoverská dynastie, zároveň padly snahy o absolutistickou vládu a na plno se začal rozvíjet parlamentní systém. Válka ukončila také zápas mezi dvěma velkými osobnostmi sedmnáctého století Vilémem III. Oranžským a králem Francie Ludvíkem XIV. Osobní rivalita se transformovala do roviny státní, když Francie v polovině osmnáctého století nabrala nový dech. Se smrtí Ludvíka XIV. v roce 1715, končí jedna úžasná éra raně novověkých dějin.

¹⁸³ HASSALL, s. 400-402.

5. Závěr

Éra vlády francouzského krále Ludvíka XIV. je jednou z neúžasnějších etap novověké Evropy. Francie se stala po Třicetileté válce nejsilnější zemí Evropy a další posílení zaznamenala po nástupu krále Ludvíka XIV. a chopení se jeho moci v roce 1661. Nastolení a upevnění absolutistické moci, kterou dovedl téměř k dokonalosti, organizační změny v království a ve vládě, kam dosadil své nejlepší ministry, proměnily francouzské království v dobovou supervelmoc. Reorganizace armády a finanční zdroje umožnily provádět agresivní zahraniční politiku. Toužil po své slávě (gloire) a slávě svého rodu, ale také zajistit vliv Francie v Evropě. Tyto snahy však narazily na odpor okolních států, a jejich vůdcem se stalo Severní Nizozemí. Expansivní politika vyvolala řadu válek, které skončily i přes francouzskou dominanci neúspěšně. Války způsobily postupné vyčerpání zdrojů a ztrátu francouzské superiority. Protipólem se staly Spojené provincie, které se obrátily proti Francii kvůli expansivním snahám v devoluční válce, čímž ji překazilo plány. V Nizozemí začal vzestup rivala Ludvíka XIV. Viléma III. Oranžského. Ludvík XIV. začal Nizozemce nenávidět.

Rokem 1672 začala válka v Nizozemí, dosavadní režim republikánů pod vedením Jana de Wittta se pod tíhou francouzského vojenského tlaku zhroutil a do čela Nizozemí se postavil oranžský princ Vilém III. Vilém III. se stylizoval do role obránce svého národa, ale také věřil podle doktríny kalvinistické víry, že byl k tomu předurčen a je následníkem svého pradědečka Viléma I. Oranžského, který bránil národ před Španěly a dovedl ho k nezávislosti. Vilém III. díky svému charismatu dokázal přesvědčit ostatní protifrancouzské vládcy k jednotě proti Ludvíku XIV., který byl odražen a mírem v Nijmegen (1678) začalo jejich nepřátelství.

Nepřátelství bylo postaveno především na tom, že mocnou Francii odrazili níže postavení „kramáři“, což Ludvík XIV. chápal jako urážku své cti, svého rodu, své země, a to jim nikdy neodpustil. Svou roli, zatím ne

tak velkou hrálo i náboženství. Ludvík XIV. byl zbožný katolík, jenž nesnášel protestantismus a snažil se ho ve své zemi omezovat. Naproti tomu Vilém III. byl taky velmi zbožný křesťan, avšak kalvinistické víry, podle níž viděl v Ludvíkovi XIV. marnotratného, zahálčivého a zhýralého člověka, což otevřeně kritizoval. To samozřejmě francouzského krále pobouřilo. Vilém III. se zatím kromě obránce své země, začal za ochránce celé protifrancouzské Evropy a další aktivity francouzského krále v něm vyvolávaly věčnou nedůvěru. Převládala spíše politicko-mocenský motiv, chtěl připojit strategická území a později chtěl zamezit vzestupu Viléma III. jako anglického panovníka. Od začátku osmdesátých let, kdy se oženil s madame de Maintenon lze sledovat nárůst náboženského důrazu, ale nikdy to nebyl primární cíl v zahraniční politice.

V relativně mírových letech do Devítileté války se Ludvík XIV. soustřeďoval na anexe strategických území v říši založené na pochybných nárocích, které dosti arogantně uplatňoval. Vilém III. řešil své složité postavení v Nizozemí, kde posilovala profrancouzská opozice oranžistů. Rozruch způsobilo až odvolání Nantského ediktu v roce 1685 a vyhnání hugenotů z Francie, které provedl na naléhání své zbožné druhé manželky madame de Maintenon a od té doby byl Ludvík XIV. pod jejím náboženským vlivem. Náboženský vliv se zřejmě odrazil i na pozdějším vztahu s Vilémem III., když v Anglii proběhla Slavná revoluce a stal se králem. Ludvík XIV. díky své nerozhodnosti revoluci nezabránil a přispěl tak k pozvolnému úpadku své říše. Naopak Anglie značně posílila a do Devítileté války vstoupila jako velmoc, se kterou se muselo počítat. Spojení se Severním Nizozemím dávalo velké finanční a materiální zdroje. Vilém III. se podílel na formování Augšpurské ligy a stal se jejím faktickým vůdcem. Od této chvíle se vztah mezi Vilémem III. a Ludvíkem XIV. změnil. Vilém III. se jako král stal, co se týče moci rovný s francouzským králem, ačkoliv Ludvík XIV. ho neuznal, což potvrdil při jednání o míru, ke kterému nebyl Vilém III. přizván. V tomto duchu se nesla celá devítiletá válka, Ludvík XIV. se snažil co nejvíce znepříjemnit Vilémovo kralování v Anglii podporou sesazeného krále Jakuba II.

Po skončení války mírem v Rijswijku v roce 1697, která opět pro Francii skončila nepříznivě. Po této válce se však otevřela opět otázka španělského nástupnictví a Ludvík XIV. cítil, že už není tak silný a potřebuje spojence pro prosazování svých cílů vůči rakouským Habsburkům. Tímto spojencem byly námořní mocnosti, v jejichž čele stál právě Vilém III. jako anglický král a nizozemský místodržitel. Vilém III. se zase musel znovu vypořádat s opozicí, kterou přemluvil k politice mocenské rovnováhy a protifrancouzské orientace. Ludvík XIV. využil umění pokrytectví a z pragmatických důvodů se na čas s Vilémem III. dokonce spřátelil. Francouzský a anglický panovník podepsali v roce 1698/99 smlouvy o rozdělení španělského dědictví. První smlouva byla kompromisní, ale s poslední smlouvou nesouhlasil císař Leopold I. V roce 1700 španělský král Karel II. ve své závěti určil nástupcem Filipa z Anjou, tomu opět oponoval císař. V témže roce Filip z Anjou vstoupil do Španělska a byl zvolen králem. Vilém III. byl opět znepokojen a domníval se, že tímto způsobem chce ovládnout Evropu. Vztah mezi Vilémem III. a Ludvíkem XIV. se zhoršil poté, co ve francouzském exilu v roce 1701 zemřel anglický král Jakub II. a Ludvík XIV. okamžitě prohlásil pretendenta Jakuba III. legitimním anglickým králem. Vilém III. to považoval za hrubé porušení smlouvy z roku 1697, a krátce na to začala válka, do které už Vilém III. příliš nepromluvil, roku 1702 zemřel, ale stačil s Anglií vstoupit do Velké aliance na straně císaře. Ludvík XIV. si myslel, že smrtí Viléma III. a nástupem královny Anny nebude mít úspěch. Avšak idea Viléma III. o nutnosti obrany proti Francii zvítězila a vysocí vlivní vládní činitelé v Anglii a v Nizozemí pochopili, že Ludvík XIV. je pořád hrozbou pro mír v Evropě. Velká aliance dokázala poslední francouzský hegemoniální pokus odrazit.

Takto lze popsat stručně vývoj vztahů mezi Ludvíkem XIV. a Vilémem III. Oranžským, jejich konfrontace stála oba aktéry mnoho sil. Ze série konfliktů, které vedli v druhé polovině, vyšel jako vítěz z tohoto zápasu byl Vilém III. Oranžský. Ludvíkovy ambice časem přerostly možností jeho země a vedly k úpadku. Ludvík XIV. byl sebevědomý,

velmi věřil v to co činí, byl velmi posedlý slávou. Neuvědomil si, že některé jeho nároky postrádají smysl a nejsou prospěšné. Dále věřil ve svou sílu a sílu státu, velmi lpěl na ochraně své cti, což nastartovalo nenávist k Severnímu Nizozemí a tím vše začalo. Zatímco Vilém III. Oranžský nikdy neměl ambice stát se mocným evropským vladařem, byl to hlavně patriot chránící svou vlast, který usiloval o návrat svého rodu na výsluní. Ludvík XIV. zapříčinil pád režimu v Nizozemí a nástup Viléma III. Když se pozorně podíváme na všechny konflikty, tak střetávání probíhalo pouze v době konfliktu, jejich rivalita se projevovala hlavně při konfliktech. To bylo především dáno poválečnými situacemi ve Francii, kdy se vždy oba protagonisté museli vypořádat s problémy v hospodářství a Vilém III. hlavně s posilující opozicí a to jak v Nizozemí, tak i v Anglii.

Hospodářství Francie neuneslo tíhu těchto válek, kterých se účastnila většinou osamoceně. Ludvík XIV. nedokázal i přes absolutistický způsob vlády prosadit reformy, které by vedly k větší konkurenceschopnosti s ostatními zeměmi a tak ancien régime stagnoval, což způsobilo jeho pád revolucí v roce 1789. Anglie zaznamenala přesně opačný průběh. Anglie se pod vládou Viléma III. stala velmocí a postupně získávala pozice jako námořní a obchodní velmoc. Spojení se Severním Nizozemím ji velmi prospělo a obohatilo o nové poznatky z obchodní sféry a oblasti mořeplavby, což na druhé straně také souviselo s nizozemským úpadkem. Sesazení Stuartovců znamenalo konec pokusů o panovnický absolutismus a tak došlo k upevnění parlamentní monarchie. Zároveň byly zmařeny snahy o obnovení pozic katolicismu v monarchii, bylo zachováno protestantské nástupnictví pokračující současnou hannoverskou dynastií vládnoucí dodnes.

Dá se tedy říci, že bez nástupu Viléma III. by Velká Británie nezískala takové postavení, kterého dosáhla a držela je bezmála dvě století. Vilém III. byl ztělesněním neústupnosti, vytrvalosti a odhodlání, bez jeho organizačních schopností by Evropa byla Francií patrně skutečně ovládnuta, neboť císař, který měl být nejmocnějším monarchou, nemohl v té době konkurovat Ludvíku XIV. Za prvé kvůli tureckému

nebezpečí a za druhé organizační schopnosti Leopolda I. nebyly na takové úrovni jako u Viléma III. a pravděpodobně by jeho snahy nebyly tak úspěšné.

Cílem práce bylo zhodnotit vývoj soupeření mezi Ludvíkem XIV. a Vilémem III. Oranžským. V práci jsem se zaměřil hlavně na evropskou dimenzi této rivality z pohledu mezinárodních vztahů. Osobní rivalitu se dařilo sledovat docela obtížně pro nedostatek dostupných pramenů. Práce by mohla být podstatně rozšířena, kdyby se dalo věnovat více času studiu a bylo možno navštívit příslušné archivy v zahraničí Domnívám se, že tato práce mi může dát do budoucna a po případném prostudování archivních pramenů dostatek prostoru pro její podstatné rozšíření.

6. Seznam použitých pramenů a literatury

Primární literatura:

Edice pramenů:

Letters of William III. and Louis XIV.: and of their ministers. Paul Grimblot. London: Longman, Brown, Green, and Longmans, 1848, 603 s. illustrative of the domestic and foreign politics of England 1697-1700, vol.II.

LUDVÍK, XIV. *Paměti krále Slunce: Úvahy pro poučení dauphinovo.* 1. vyd. Martin Pokorný. Praha: Prostor, 2007, 284 s. ISBN 978-80-7260-176-9.

VÉVODA SAINT-SIMON, Louis de Rouvroy. *Pameti.* 1. vyd. Jirí Konůpek. Praha : SNKLHU, 1959, 293 s. Pameti, korespondence, dokumenty , 18. svazek. ISBN no; 000266048.

Sekundární literatura:

BEIK, William. *Louis XIV and absolutism: a brief study with documents.* Boston: Bedford/St. Martin's, c2000, 247 s. ISBN 03-121-3309-X.

BENSLEY, Benjamin. *Louis XIV and his contemporaries.* 1.vyd. London: Darton, 1845. Dostupné z:
<http://www.archive.org/stream/louisxivhisconte00bensuoft#page/n7/mode/2up>

BLUCHE, François. *Za casu Ludvíka XIV.: král Slunce a jeho století.* Vyd. 1. Překlad Josef Kšír. Praha: Argo,2006, 292 s. Každodenní život, sv. 24. ISBN 80-720-3675-0.

BOUYER, Christian. *Ludvík XIV. a královská rodina.* 1. vyd. Praha: Brána, 2011, 275 s. ISBN 978-80-7243-518-0 (VáZ.).

DUBY, Georges. *Dějiny Francie: od počátku po současnost.* 1. vyd. Vladimír Cinke. Praha: Karolinum, 2003, 953 s. ISBN 80-7184-514-0.

FERRO, Marc. *Dějiny Francie.* 1. vyd., Překlad Jitka Mateju, Doubravka Olšáková. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 703 s. Dějiny státu (Nakladatelství Lidové noviny). ISBN 978-807-1064-039.

HASSALL, Arthur. *Louis XIV and the Zenith of the French Monarchy.* 1. vyd. New York: G. P. Putnam's Sons, 1895. Dostupné z:
<http://www.questia.com/PM.qst?a=o&d=1209597>

HATTON, Ragnhild Marie. *Europe in the age of Louis XIV.* London: Thames & Hudson, 1969, 263 s. ISBN 0500320160.

CHURCHILL, Winston. *Dějiny anglicky mluvících národu.* 1. vyd. Praha: Český spisovatel, 1998, 306 s. ISBN 80-202-0647-7.

ISRAEL, Jonathan. *The Dutch Republic: its rise, greatness, and fall, 1477 -*

1806. Paperback with corrections. Oxford: Clarendon Press, 1998. ISBN 978-019-8207-344.

KOVÁŘ, Martin. *Anglie posledních Stuartovců, 1658-1714*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, 272 s. ISBN 80-718-4671-6.

KOVÁŘ, Martin a Stanislav TUMIS. *Zrození velmoci: Anglie (Velká Británie) na cestě k postavení první světové mocnosti (1603-1746)*. 1. vyd. V Praze: Triton, 2007, 185 s. Dějiny do kapsy, sv. 9/1. ISBN 978-807-2549-399.

KUDRNA, Jaroslav et al. *Dějiny Francie*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1988, 695 s.

LEVI, Anthony. *Ludvík XIV.: veřejný i soukromý život krále Slunce*. Vyd.1. Jaroslav Rek. Praha: Ikar, 2007, 504 s. ISBN 978-80-249-0923-3.

LODGE, Richard. *The History of England: From the Restoration to the Death of William III. (1660-1702)*. London: Longmans Green, 1918, 492 s. Dostupné z: <http://www.questia.com/PM.qst?a=o&d=31147514>

MAUROIS, André a Michel MOHRT. *Dějiny Anglie: doplnené o novější období Michelem Mohrtem*. Překlad Jiří Novotný. Praha: Lidové noviny, 2000, 491 s. ISBN 80-710-6058-5.

MILLER, John. *The Life and Times of William and Mary*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1974. 224 s.

MUNCK, Thomas. *Evropa sedmnáctého století, 1598-1700*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2002, 468 s. Dějiny Evropy (Vyšehrad). ISBN 80-702-1508-9.

NOLAN, Cathal J. *Wars of the age of Louis XIV, 1650-1715: an encyclopedia of global warfare and civilization*. Westport, Conn.: Greenwood Press, 2008, 607 s. ISBN 03-133-3046-8.

ROWEN, Herbert H. *The Princes of Orange: the stadholders in the Dutch Republic*. 1. vyd. Cambridge [Cambridgeshire]: Cambridge University Press, 1990. ISBN 05-213-9653-0.

SHARPE GREW, Edwin a Marion SHARPE GREW. *The court of William III*. Vyd.1. London: Mills & Boon, 1910. Dostupné z: <http://www.archive.org/stream/courtofwilliamiii00grewrich#page/n0/mode/2up>

SHENNAN, John. *Louis XIV*. London: Routledge, 1993, 50 s., ISBN 04-150-9068-7.

SCHULTZ, Uwe. *Ludvík XIV. a jeho doba*. 1. vyd. Praha: BETA Dobrovský, 2008, 301 s. ISBN 978-80-7306-350-4.

SKŘIVAN, Aleš. *Evropská politika 1648-1914*. 1. vyd. Praha: Aleš Skřivan, 1999, 271 s. ISBN 80-902261-3-2.

TRAILL, Henry Duff. *William the third*. London: MacMillan and Co., 1892.
Twelve English statesmen. Dostupné z:
<http://www.archive.org/stream/williamthird00traiala#page/n7/mode/2up>

TROOST, Wouter. *William III the Stadholder-king: a political biography*. J.C. Grayson. Burlington, VT.: Ashgate, c2004, 361 s. ISBN 07-546-5071-5.

UBIETO ARTETA, Antonio. *Dějiny Španělska*. 3., dopl. vyd. Překlad Simona Binková. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 915 s. Dějiny států (Nakladatelství Lidové noviny). ISBN 978-807-1068-365.

VAN DER KISTE, John. *William and Mary: the heroes of the glorious revolution*. 1.vyd. Stroud: Sutton, 2007. ISBN 07-509-4577-X.

VEBER, Václav. *Dějiny Rakouska*. 1. dopl. a aktualiz. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 754 s. Dějiny států. ISBN 978-807-1062-394.

WOLF, John B. *Louis XIV*. New York: Norton, 1968. Dostupné z:
<http://www.questia.com/PM.qst?a=o&d=103250721>

YOUNG, William. *International politics and warfare in the age of Louis XIV and Peter the Great: a guide to the historical literature*. New York, [N.Y.]: iUniverse, 2004. ISBN 978-059-5329-922.

Články ze sborníků:

GROENVELD, Simon. *William III as Stadholder. Prince or minister?* Burlington, VT: Ashgate, c2007, s. 17-39. In: *Redefining William III: the impact of the king-stadholder in international context*. ISBN 978-075-4650-287.

LOSSKA, Andrew. *Maxims of state*. In: *William III and Louis XIV: Essays 1680-1720 by and for Mark A. Thompson*. vyd.1. Ragnhil Hatton and J.S. Bromley. Liverpool: Liverpool University press, 1968, s. 7-24.

LIVET, Georges. *Louis XIV and Germanies*. In: HATTON, Ragnhild Marie. *Louis XIV and Europe*. London: Macmillan, 1976, s. 60-82. ISBN 03-331-9384-9.

SONNINO, Paul. *Louis XIV and the Dutch War*. In: HATTON, Ragnhild Marie. *Louis XIV and Europe*. London: Macmillan, 1976, s. 153-179. ISBN 03-331-9384-9.

TAPIÉ, Victor-L. *Louis XIV's Methods in Foreign Policy*. In: HATTON, Ragnhild Marie. *Louis XIV and Europe*. London: Macmillan, 1976, s. 3-16. ISBN 03-331-9384-9.

Elektronické zdroje:

LEVILLAIN, Charles-Edouard. William III's Military and Political Career in Neo-Roman Context, 1672-1702. In: *The Historical Journal* [online]. roč. 48, č. 2, s. 321-350 [cit. 2012-02-07]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4091696>

GEANT, A. J. The Age Of Louis XIV: Cambridge Modern History: [online]. [cit. 2012-02-21]. Dostupné z: <http://www.unimannheim.de/mateo/camenaref/cmh/cmh501.html#003>

HUTTON, R. The Making of the Secret Treaty of Dover, 1668-1670. In: *The Historical Journal* [online]. 1986, roč. 29, č. 2, s. 297-318 [cit. 2012-03-017]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2639064>

THOMSON, Mark A. Louis XIV and William III, 1689-1697. In: *The English Historical Review* [online]. Oxford University Press. roč. 76, č. 298 , s. 37-58 [cit. 2012-03-07]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/557057>

7. Resumé

Tato bakalářská práce se zabývá vývojem soupeření mezi francouzským králem Ludvíkem XIV. a Vilémem III. Oranžským, nizozemským místodržícím a králem Anglie. Panování Ludvíka XIV. byla jednou z nejvýznamnějších epoch francouzské a evropské historie. Ludvík XIV. byl nejsilnější monarcha 17. století. Jeho touha po slávě, království a rodiny, spolu s hegemoniálními tendencemi absolutistické vlády způsobila řadu válek, které trvaly po většinu vlády Ludvíka XIV. Výzkum se zaměřuje na faktory, které měly vliv na chování Ludvíka XIV. a Viléma III. Druhá kapitola se zaměřuje na život hlavních protagonistů, a snaží se popsat, jak tyto faktory, jako je sociální prostředí nebo náboženství ovlivněn na těchto mužů od dětství k dospělosti. Třetí část se zaměřuje na ambicích a zahraniční politika Ludvíka XIV a Viléma III. Čtvrtá kapitola práce analyzuje konflikty a role Ludvíka XIV. a William III od Devoluční války až k Válce o španělské dědictví. Část této kapitoly je věnována k vzestupu Viléma III. jako krále Anglie během Slavné revoluce v roce 1688/89. Pátá kapitola je závěr, kde se hodnotí klady a zápory této rivalry.

Summary

This thesis deals with development of the rivalry between French king Louis XIV and William III of Orange, Dutch Stadholder and king of England. The reign of Louis XIV was one of the most significant epochs of the French and European history. Louis XIV was the most powerful monarch of the 17th century. His desire for glory of the kingdom and family, together with hegemonic tendencies of the absolute rule caused a series of wars which lasted for most of Louis's XIV rule. Research aims to factors, which had influence on behavior of the Louis XIV and William III. Second chapter focuses on life of protagonists, and develops an effort to describe how these factors like social environment or religion affected on these men from early childhood to adulthood. Third part focuses on ambitions and foreign policy of Louis XIV and William III of Orange.

Fourth chapter of the thesis analyzes conflicts and roles of Louis XIV and William III from Devolution war to War of Spanish Succession. One part of this chapter is dedicated to rise of the William III as king of England during Glorious Revolution in 1688/89. Fifth chapter is conclusion, where were assessed positives and negatives of this rivalry

8. Přílohy

Seznam příloh

1. Francouzský král Ludvík XIV.

zdroj: http://en.wikipedia.org/wiki/Louis_XIV_of_France

2. Vilém III. Oranžský, nizozemský místodržitel a král anglický

zdroj: KOVÁŘ, Martin. *Anglie posledních Stuartovců, 1658-1714*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, 272 s. ISBN 80-718-4671-6.

3. Vývoj francouzských zisků a ztrát území mezi léty 1648-1678

zdroj: KUDRNA, Jaroslav et al. *Dějiny Francie*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1988, 695 s.

4. Vývoj francouzských zisků a ztrát území mezi léty 1688-1697

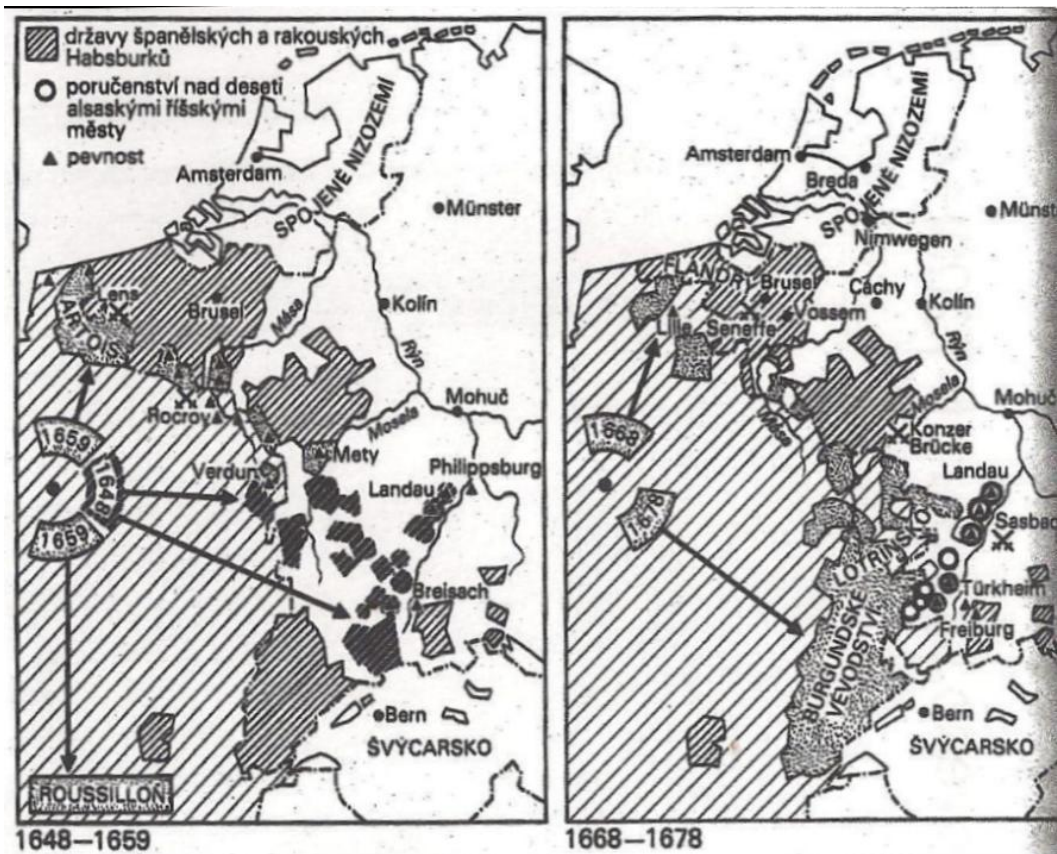
zdroj: KUDRNA, Jaroslav et al. *Dějiny Francie*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1988, 695 s.

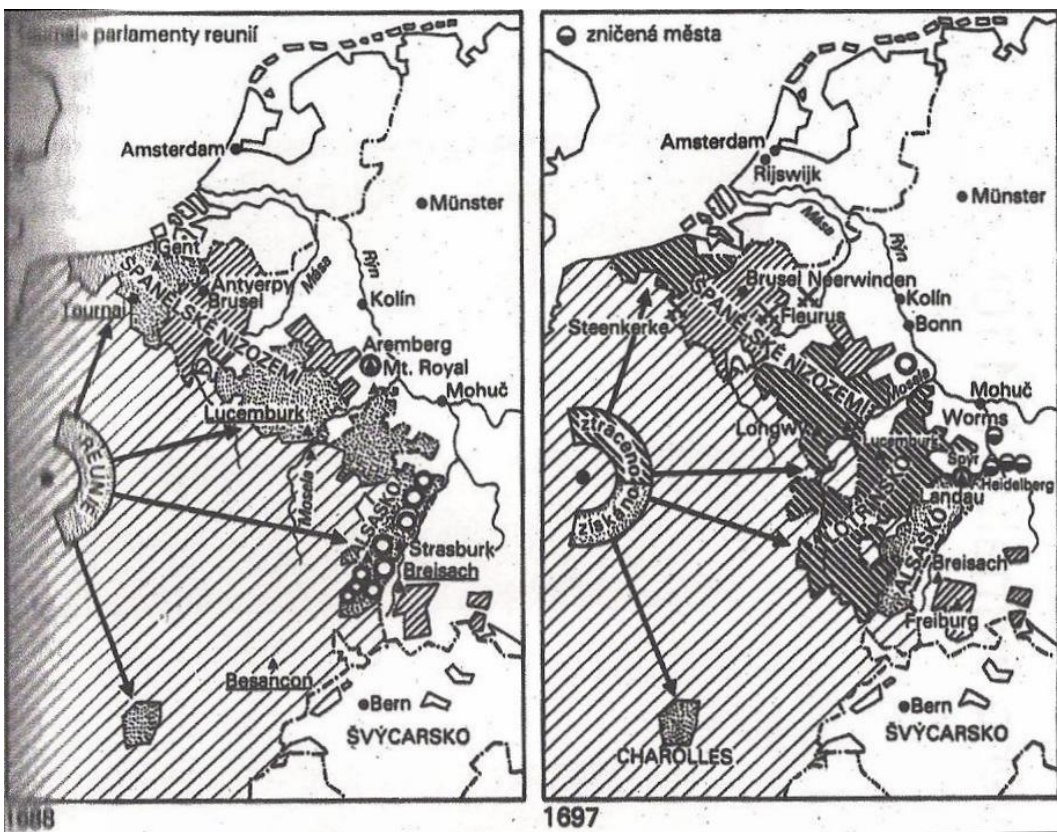
1.

2.

3.

4.